

**ДЕРЖАВНИЙ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ**

**ДЕРЖАВНИЙ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ**

**Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису**

ШАЛАШНА АНГЕЛИНА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 336.02.330

**ДИСЕРТАЦІЯ
ДЕРЖАВНА ФІНАНSOVA ПОЛІТИКА
ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ**

Спеціальність 072 – Фінанси, банківська справа та страхування

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело
_____ А.О.Шалашна

Науковий керівник

**Канєва Тетяна Володимирівна
доктор економічних наук, професор**

Київ – 2023

АНОТАЦІЯ

Шалашина А.О. Державна фінансова політика економічного розвитку. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» (07 «Управління та адміністрування»). – Державний торговельно-економічний університет, Київ, 2023.

Дисертація є комплексним дослідженням теоретичних засад та удосконалення методологічних положень системи формування та реалізації державної фінансової політики економічного розвитку, підвищення результативності фінансово-економічних перетворень.

Державна фінансова політика є дієвим інструментом впливу на фінансово-економічні процеси. Вагомими є удосконалення системи публічних фінансів, посилення ефективності бюджетно-податкових механізмів, спрямованих на економічне зростання. Результативність економічних перетворень залежить від стійкості та збалансованості фінансової системи держави, використання фінансово-бюджетної архітекtonіки. Необхідним є фінансове забезпечення на достатньо високому рівні національної оборони та безпеки держави, соціального захисту населення. З метою посилення впливу державної фінансової політики на економічний розвиток важливим є запровадження сукупності фінансових заходів, спрямованих на підвищення ефективності використання видатків бюджету в умовах обмеженості бюджетних ресурсів. Розвиток системи формування та виконання бюджету надасть можливість підвищити рівень ефективності використання бюджетних коштів. Бюджетне планування є важливим інструментом забезпечення динамічної збалансованості та стійкості системи управління державними фінансами. Доцільним є удосконалення фінансово-бюджетного механізму економічного розвитку, підходів щодо дієвого використання бюджетно-податкового потенціалу країни, забезпечення посилення взаємозв'язку між бюджетними видатками та виконанням встановлених суспільних цілей та завдань. Важливим є створення сприятливих

умов для ефективного функціонування механізму оподаткування, досягнення виваженого впливу податкових інструментів на формування доходів бюджету та економічний розвиток країни. Державна фінансова політика як складова суспільно-економічних відносин полягає у сукупності відповідних бюджетно-податкових заходів та механізмів впливу на фінансово-економічного середовища у процесі досягнення основних завдань суспільного розвитку.

Серед вагомих наукових досліджень зарубіжних вчених у сфері розвитку фінансово-бюджетних відносин можна назвати праці Ш.Бланкарта, Дж. Б'юкенена, А. Вагнера, Дж. М. Кейнса, П. Кругмана, А. Лаффера, К. Макконнела, К. Рау, Д. Рікардо, А.Парето, П. Самуельсона, А. Сміта, Дж. Стігліца, В. Танзі, С. Фішера, Дж. Хікса.

Питанням формування та реалізації державної фінансової політики присвячені праці вітчизняних вчених: О. Василика, Т.Канєвої, С.Качули, Л.Козарезенко, Н.Крючкової, М. Кужелєва, Г.Кучер, Л. Лисяк, І. Лук'яненко, І. Луніної, А. Мазаракі, В. Макогон, М.Пасічного, Д.Полозенка, Ю.Радіонова, Л.Сідельникової, В. Федосова, І. Чугунова, С. Юрія та інших.

Разом з тим у даних суспільно-економічних умовах важливим є визначення пріоритетних напрямів формування державної фінансової політики як інструменту економічного розвитку, використання дієвих фінансових механізмів забезпечення економічного зростання, соціального захисту населення. Вагомим є удосконалення бюджетно-податкової складової економічної політики держави, розвиток інституційних засад державних фінансових відносин в умовах суспільних перетворень, узагальнення та систематизація досвіду формування та здійснення державної фінансової політики у країнах з розвинутою та трансформаційною економікою, підвищення рівня результативності функціонування системи управління публічними фінансами в умовах обмеженості державних фінансових ресурсів.

Об'єктом дослідження є державна фінансова політика економічного розвитку.

Предметом дослідження є теоретичні засади та механізми формування та реалізації державної фінансової політики економічного розвитку.

У роботі застосовано сукупність методів і підходів, що дозволило реалізувати концептуальну єдність дослідження. Системний та структурний методи використано при розкритті сутності державної фінансової політики економічного розвитку. За допомогою порівняльного та факторного методів узагальнено досвід формування та здійснення державної фінансової політики у країнах з розвинутою та трансформаційною економікою. Методи наукового абстрагування, синтезу застосовано при визначенні основних напрямів державної фінансової політики у системі економічних відносин.

Інформаційну базу дослідження становили законодавчі та нормативно-правові акти з питань формування державної фінансової політики економічного розвитку, статистичні та аналітичні матеріали Міністерства фінансів України, Міністерства економіки України, Державної служби статистики України, Державної казначейської служби України, Державної аудиторської служби України, відповідні монографії, наукові статті вітчизняних та зарубіжних вчених.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у розкритті сутності формування та реалізації державної фінансової політики економічного розвитку, яка полягає у сукупності інституційних засад, механізмів управління фінансовими процесами на макроекономічному рівні відповідно до фінансово-економічного середовища, пріоритетів суспільного розвитку, використанні дієвих бюджетно-податкових інструментів, що надасть можливість підвищити рівень результативності функціонування системи управління публічними фінансами в умовах обмеженості державних фінансових ресурсів, необхідності посилення ефективності використання бюджетних коштів. Удосконалено підходи щодо формування державної фінансової політики у системі економічного розвитку країни; положення щодо особливостей формування та реалізації пріоритетів державної фінансової політики в умовах бюджетних обмежень; підходи щодо

дієвого використання фінансових механізмів як складової економічної політики держави.

Дістало подальший розвиток положення щодо інституційних засад державних фінансових відносин, що сприятиме результативності суспільних перетворень; узагальнення та систематизація досвіду формування та здійснення державної фінансової політики у країнах з розвинутою та трансформаційною економікою, що надасть можливість підвищити ефективність системи управління публічними фінансами; підходи до розробки основних напрямів державної фінансової політики у системі економічних відносин, що сприятиме забезпеченню дієвого впливу державних фінансів на економічний розвиток.

Теоретичні положення та висновки дисертаційної роботи, що розкривають сутність державної фінансової політики економічного розвитку, мають практичне значення при розробці та реалізації державної фінансової політики, підвищення результативності фінансово-економічних перетворень.

Основні висновки та результати дисертаційної роботи використано Секретаріатом Кабінету Міністрів України при опрацюванні проєктів нормативно-правових актів з питань формування та реалізації державної фінансової політики (довідка від 28.08.2023 № 67-193/1-23).

Положення дисертаційної роботи використано у навчальному процесі Державного торговельно-економічного університету при викладанні дисциплін «Фінанси», «Державні фінанси», «Фінансова політика держави» (довідка від 01.09.2023 р. № 123).

Особистий внесок здобувача полягає у розкритті сутності державної фінансової політики економічного розвитку. Наукові результати та висновки, які виносяться на захист, одержані автором самостійно.

Ключові слова: державні фінанси, державна фінансова система, державна фінансова політика, бюджетно-податкові інструменти, фінансові механізми, бюджетні кошти, економічний розвиток.

ANNOTATION

Shalashna A.O. State financial policy of economic development.— The qualifying scientific work on the manuscripts rights.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in specialty 072 "Finance, Banking and Insurance" (07 "Management and Administration"). – State University of Trade and Economics, Kyiv, 2023.

The dissertation is a comprehensive study of the theoretical foundations and improvement of methodological provisions of the system of formation and implementation of the state financial policy of economic development, increasing the effectiveness of financial and economic transformations.

State financial policy is an effective tool for influencing financial and economic processes. The improvement of the public finance system and the strengthening of the effectiveness of budget and tax mechanisms aimed at economic growth are significant. The effectiveness of economic transformations depends on the stability and balance of the state's financial system, the use of financial and budgetary architecture. Financial support at a sufficiently high level of national defense and state security, social protection of the population is necessary. In order to strengthen the influence of the state financial policy on economic development, it is important to introduce a set of financial measures aimed at increasing the efficiency of the use of budget expenditures in conditions of limited budget resources. The development of the budget formation and implementation system will provide an opportunity to increase the level of efficiency in the use of budget funds. Budget planning is an important tool for ensuring the dynamic balance and stability of the public finance management system. It is expedient to improve the financial and budgetary mechanism of economic development, approaches to the effective use of the country's budgetary and tax potential, ensuring the strengthening of the relationship between budgetary expenditures and the fulfillment of established social goals and objectives. It is important to create favorable conditions for the effective functioning of the taxation mechanism, to achieve a balanced impact of tax instruments on the formation of budget revenues and economic development of the country. State financial policy as a

component of socio-economic relations consists of a set of relevant budgetary and tax measures and mechanisms of influence on the financial and economic environment in the process of achieving the main tasks of social development.

Among the important scientific studies of foreign scientists in the field of development of financial and budgetary relations, we can name the works of S. Blankart, J. Buchanan, A. Wagner, J. M. Keynes, P. Krugman, A. Laffer, K. McConnell, K. Rau, D. Ricardo, A. Pareto, P. Samuelson, A. Smith, J. Stiglitz, V. Tanzi, S. Fisher, J. Hicks.

The works of domestic scientists: O.Vasylyk, T.Kaneva, S.Kachuly, L.Kozarezenko, N.Kryuchkova, M. Kuzheleva, G. Kucher, L. Lysiak, I. Lukyanenko, I. Lunina, A. Mazaraki, V. Makogon, M. Pasichnyh, D. Polozenka, Yu. Radionov, L. Sidelnikova, V. Fedosova, I. Chugunova, S. Yuriy and others.

At the same time, in these socio-economic conditions, it is important to determine the priority directions of the formation of the state financial policy as a tool of economic development, the use of effective financial mechanisms to ensure economic growth, and social protection of the population. The improvement of the budget and tax component of the economic policy of the state, the development of the institutional foundations of state financial relations in the conditions of social transformations, the generalization and systematization of experience in the formation and implementation of state financial policies in countries with developed and transformational economies, increasing the level of effectiveness of the public finance management system in conditions of limited state financial resources.

The object of the study is the state financial policy of economic development.

The subject of the study is the theoretical foundations and mechanisms of the formation and implementation of the state financial policy of economic development.

The work uses a set of methods and approaches, which made it possible to realize the conceptual unity of the research. Systemic and structural methods were used to reveal the essence of the state financial policy of economic development. With the help of comparative and factor methods, the experience of formation and implementation of state financial policy in countries with developed and transformational economies is

summarized. The methods of scientific abstraction and synthesis are used in determining the main directions of the state financial policy in the system of economic relations.

The information base of the study consisted of legislative and regulatory acts on the formation of the state financial policy of economic development, statistical and analytical materials of the Ministry of Finance of Ukraine, the Ministry of Economy of Ukraine, the State Statistics Service of Ukraine, the State Treasury Service of Ukraine, the State Audit Service of Ukraine, relevant monographs, scientific articles by domestic and foreign scientists.

The scientific novelty of the obtained results lies in the disclosure of the essence of the formation and implementation of the state financial policy of economic development, which consists of a set of institutional foundations, mechanisms for managing financial processes at the macroeconomic level in accordance with the financial and economic environment, priorities of social development, the use of effective budget and tax instruments, which will provide an opportunity to increase the level of effectiveness of the public finance management system in conditions of limited state financial resources, necessity increasing the efficiency of the use of budget funds. Approaches to the formation of state financial policy in the country's economic development system have been improved; regulations regarding the specifics of the formation and implementation of state financial policy priorities in conditions of budget restrictions; approaches to the effective use of financial mechanisms as a component of the state's economic policy.

Provisions regarding the institutional foundations of state financial relations have been further developed, which will contribute to the effectiveness of social transformations; generalization and systematization of experience in the formation and implementation of state financial policy in countries with developed and transformational economies, which will provide an opportunity to increase the efficiency of the public finance management system; approaches to the development of the main directions of state financial policy in the system of economic relations,

which will contribute to ensuring the effective influence of state finances on economic development.

The theoretical provisions and conclusions of the dissertation, which reveal the essence of the state financial policy of economic development, are of practical importance in the development and implementation of the state financial policy, increasing the effectiveness of financial and economic transformations.

The main conclusions and results of the dissertation work were used by the Secretariat of the Cabinet of Ministers of Ukraine in the development of projects of normative legal acts on the formation and implementation of state financial policy (reference dated 28.08.2023 No. 67-193/1-23).

The thesis statement was used in the educational process of the State University of Trade and Economics when teaching the disciplines "Finance", "State Finances", "Financial Policy of the State" (reference dated 01.09.2023, No. 123).

The personal contribution of the recipient consists in revealing the essence of the state financial policy of economic development. Scientific results and conclusions presented for defense were obtained by the author independently.

Key words: state finances, state financial system, state financial policy, budget and tax instruments, financial mechanisms, budget funds, economic development.

Список опублікованих праць за темою дисертації:

наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Шалашна А.О. Державне фінансове забезпечення економічного зростання. *Ефективна економіка*. 2020. №12. URL:[http:// www.economy.nauka.com.ua](http://www.economy.nauka.com.ua) (0,4 друк. арк)
2. Shalashna A.O. Budget as an tool of economic development. *Sciences of Europe*. Praha, Czech Republic.2020. Vol.4. №.60. pp.39-43. (0,4 друк. арк.)
3. Шалашна А.О. Фінансова політика держави у системі розвитку економіки. *Агросвіт*. 2021. №24. С.65–70. (0,4 друк. арк.)
4. Шалашна А.О. Фінансово-бюджетна політика як інструмент соціально-економічного розвитку країни. *Економічний вісник університету. Університет Григорія Сковороди в Переяславі*. 2023. № 58. С.17–23. (0,4 друк. арк)

наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації :

5. Шалашна А.О. Державна фінансова політика у країнах із розвинутою економікою //Міжнародна науково-практична конференція "Перспективні напрямки розвитку економіки, фінансів, обліку та права: теорія і практика", (м.Полтава, 12 лютого 2020 р.). Полтава: ЦФЕНД, 2020. Ч.3. С. 52-54. (0,2 друк. арк.)
6. Шалашна А.О. Сутність державної фінансової політики економічного розвитку//Міжнародна науково-практична конференція "Стратегія і практика інноваційного розвитку фінансового сектору України", (м.Ірпінь, 26-27 березня 2020 р.). Ірпінь: УДФСУ, 2020. С.232-234. (0,2 друк. арк.)

7. Шалашна А.О. Фінансова політика держави в умовах трансформації економіки // Всеукраїнська науково-практична конференція "Фінансова політика як складова економічного розвитку", (м.Київ, 15-16 квітня 2020 р.). Київ: КНТЕУ, 2020. С.35-37. (0,2 друк. арк.)

8. Шалашна А.О. Державне фінансове регулювання соціально-економічних відносин // Всеукраїнська науково-практична конференція "Фінансова система України як складова інституційних перетворень економіки", (Київ, 14-15 квітня 2021 р.). Київ: КНТЕУ, 2021. С.33-35. (0,2 друк. арк.)

9. Шалашна А.О. Розвиток інституційних засад державної фінансової політики . Modern research in world science: матеріали міжнар. наук.-практ. конф.(м.Львів, 25–27 грудня 2022 р.). Львів,2022.С.1200-1205.(0,4 друк. арк.)

10. Шалашна А.О. Державна фінансова політика в умовах економічних перетворень //Всеукраїнська науково-практична конференція "Фінансова політика як складова економічного розвитку", (м.Київ, 11-12 квітня 2023 р.). Київ: ДТЕУ, 2023. С.35-36. (0,2 друк. арк.)

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ	2
ВСТУП	13
РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ	
1.1. Сутність державної фінансової політики економічного розвитку	19
1.2. Державна фінансова політика у системі фінансово-економічних відносин	38
1.3. Досвід формування та реалізації державної фінансової політики у країнах із розвинутою та трансформаційною економікою	60
Висновки до розділу 1	76
Список використаних джерел до розділу 1	78
РОЗДІЛ 2. СТАНОВЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ	
2.1. Розвиток інституційних засад державних фінансових відносин в Україні	87
2.2. Становлення формування бюджетно-податкової політики	100
2.3. Фінансові механізми забезпечення економічного розвитку України	114
Висновки до розділу 2	134
Список використаних джерел до розділу 2	136
РОЗДІЛ 3. ОСНОВНІ НАПРЯМИ ДЕРЖАВНОЇ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ	
3.1. Пріоритетні напрями формування державної фінансової політики як інструменту економічного розвитку	149
3.2. Напрями удосконалення бюджетно-податкової складової економічної політики держави	168
Висновки до розділу 3	186
Список використаних джерел до розділу 3	188
ВИСНОВКИ	200
ДОДАТКИ	204 206

ВСТУП

Актуальність теми. Державна фінансова політика є дієвим інструментом впливу на фінансово-економічні процеси. Вагомими є удосконалення системи публічних фінансів, посилення ефективності бюджетно-податкових механізмів, спрямованих на економічне зростання. Результативність економічних перетворень залежить від стійкості та збалансованості фінансової системи держави, використання фінансово-бюджетної архітектоніки. Необхідним є фінансове забезпечення на достатньо високому рівні національної оборони та безпеки держави, соціального захисту населення. З метою посилення впливу державної фінансової політики на економічний розвиток важливим є запровадження сукупності фінансових заходів, спрямованих на підвищення ефективності використання видатків бюджету в умовах обмеженості бюджетних ресурсів. Розвиток системи формування та виконання бюджету надасть можливість підвищити рівень ефективності використання бюджетних коштів. Бюджетне планування є важливим інструментом забезпечення динамічної збалансованості та стійкості системи управління державними фінансами. Доцільним є удосконалення фінансово-бюджетного механізму економічного розвитку, підходів щодо дієвого використання бюджетно-податкового потенціалу країни, забезпечення посилення взаємозв'язку між бюджетними видатками та виконанням встановлених суспільних цілей та завдань. Важливим є створення сприятливих умов для ефективного функціонування механізму оподаткування, досягнення виваженого впливу податкових інструментів на формування доходів бюджету та економічний розвиток країни. Державна фінансова політика як складова суспільно-економічних відносин полягає у сукупності відповідних бюджетно-податкових заходів та механізмів впливу на фінансово-економічного середовища у процесі досягнення основних завдань суспільного розвитку.

Серед вагомих наукових досліджень зарубіжних вчених у сфері розвитку фінансово-бюджетних відносин можна назвати праці Ш.Бланкарта, Дж. Б'юкенена, А. Вагнера, Дж. М. Кейнса, П. Кругмана, А. Лаффера, К. Макконнела, К. Рау, Д. Рікардо, А.Парето, П. Самуельсона, А. Сміта, Дж. Стігліца, В. Танзі, С. Фішера, Дж. Хікса.

Питанням формування та реалізації державної фінансової політики присвячені праці вітчизняних вчених: О. Василика, Т.Канєвої, С.Качули, Л.Козарезенко, Н.Крючкової, М. Кужелева, Г.Кучер, Л. Лисяк, І. Лук'яненко, І. Луніної, А. Мазаракі, В. Макогон, М.Пасічного, Д.Полозенка, Ю.Радіонова, Л.Сідельникової, В. Федосова, І. Чугунова, С. Юрія та інших.

Разом з тим у даних суспільно-економічних умовах важливим є визначення пріоритетних напрямів формування державної фінансової політики як інструменту економічного розвитку, використання дієвих фінансових механізмів забезпечення економічного зростання, соціального захисту населення. Вагомим є удосконалення бюджетно-податкової складової економічної політики держави, розвиток інституційних засад державних фінансових відносин в умовах суспільних перетворень, узагальнення та систематизація досвіду формування та здійснення державної фінансової політики у країнах з розвинутою та трансформаційною економікою, підвищення рівня результативності функціонування системи управління публічними фінансами в умовах обмеженості державних фінансових ресурсів.

Зазначене свідчить про актуальність дисертаційної роботи та обумовило визначення її мети, завдань, об'єкту і предмету дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт Державного торговельно-економічного університету: «Фінансово-бюджетна стратегія економічного зростання» (номер державної реєстрації 0119U100577), «Фінансова політика соціально-економічного розвитку країни»

(номер державної реєстрації 0121U100344), «Державна фінансова політика суспільного розвитку» (номер державної реєстрації 0122U001433), автором надано відповідні матеріали та пропозиції щодо формування та реалізації державної фінансової політики економічного розвитку.

Мета та завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розкриття теоретичних засад та удосконалення методологічних положень системи формування та реалізації державної фінансової політики економічного розвитку, підвищення результативності фінансово-економічних перетворень.

Досягнення поставленої мети зумовило необхідність вирішення таких завдань:

- розкрити сутність формування та реалізації державної фінансової політики економічного розвитку;
- узагальнити та систематизувати досвід формування та здійснення державної фінансової політики у країнах з розвинутою та трансформаційною економікою;
- удосконалити підходи щодо формування державної фінансової політики у системі економічного розвитку країни;
- розвинути положення щодо інституційних засад державних фінансових відносин;
- удосконалити положення щодо особливостей формування та реалізації пріоритетів державної фінансової політики в умовах бюджетних обмежень;
- розвинути підходи до розробки основних напрямів державної фінансової політики у системі економічних відносин;
- удосконалити підходи щодо дієвого використання фінансових механізмів як складової економічної політики держави.

Об'єктом дослідження є державна фінансова політика економічного розвитку.

Предметом дослідження є теоретичні засади та механізми формування та реалізації державної фінансової політики економічного розвитку.

Методи дослідження. У роботі застосовано сукупність методів і підходів, що дозволило реалізувати концептуальну єдність дослідження. Системний та структурний методи використано при розкритті сутності державної фінансової політики економічного розвитку. За допомогою порівняльного та факторного методів узагальнено досвід формування та здійснення державної фінансової політики у країнах з розвинутою та трансформаційною економікою. Методи наукового абстрагування, синтезу застосовано при визначенні основних напрямів державної фінансової політики у системі економічних відносин.

Інформаційну базу дослідження становили законодавчі та нормативно-правові акти з питань формування державної фінансової політики економічного розвитку, статистичні та аналітичні матеріали Міністерства фінансів України, Міністерства економіки України, Державної служби статистики України, Державної казначейської служби України, Державної аудиторської служби України, відповідні монографії, наукові статті вітчизняних та зарубіжних вчених.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у наступному:

вперше:

- розкрито сутність формування та реалізації державної фінансової політики економічного розвитку, яка полягає у сукупності інституційних засад, механізмів управління фінансовими процесами на макроекономічному рівні відповідно до фінансово-економічного середовища, пріоритетів суспільного розвитку, використанні дієвих бюджетно-податкових інструментів, що надасть можливість підвищити рівень результативності функціонування системи управління публічними фінансами в умовах обмеженості державних фінансових ресурсів, необхідності посилення ефективності використання бюджетних коштів;

удосконалено:

- підходи щодо формування державної фінансової політики у системі економічного розвитку країни;

- положення щодо особливостей формування та реалізації пріоритетів державної фінансової політики в умовах бюджетних обмежень;

- підходи щодо дієвого використання фінансових механізмів як складової економічної політики держави;

дістало подальший розвиток:

- положення щодо інституційних засад державних фінансових відносин, що сприятиме результативності суспільних перетворень;

- узагальнення та систематизація досвіду формування та здійснення державної фінансової політики у країнах з розвинутою та трансформаційною економікою, що надасть можливість підвищити ефективність системи управління публічними фінансами;

- підходи до розробки основних напрямів державної фінансової політики у системі економічних відносин, що сприятиме забезпеченню дієвого впливу державних фінансів на економічний розвиток.

Практичне значення одержаних результатів. Теоретичні положення та висновки дисертаційної роботи, що розкривають сутність державної фінансової політики економічного розвитку, мають практичне значення при розробці та реалізації державної фінансової політики, підвищення результативності фінансово-економічних перетворень.

Основні висновки та результати дисертаційної роботи використано Секретаріатом Кабінету Міністрів України при опрацюванні проєктів нормативно-правових актів з питань формування та реалізації державної фінансової політики (довідка від 28.08.2023 № 67-193/1-23).

Положення дисертаційної роботи використано у навчальному процесі Державного торговельно-економічного університету при викладанні дисциплін «Фінанси», «Державні фінанси», «Фінансова політика держави» (довідка від 01.09.2023 р. № 123).

Особистий внесок здобувача полягає у розкритті сутності державної фінансової політики економічного розвитку. Наукові результати та висновки, які виносяться на захист, одержані автором самостійно.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні та методологічні положення, результати дисертаційного дослідження доповідалися на науково-практичних конференціях: «Перспективні напрямки розвитку економіки, фінансів, обліку та права: теорія і практика» (м. Полтава, 2020 р.), «Стратегія і практика інноваційного розвитку фінансового сектору України» (м. Ірпінь, 2020 р.), «Фінансова політика як складова економічного розвитку» (м. Київ, 2020 р.), «Фінансова система України як складова інституційних перетворень економіки» (м. Київ, 2021 р.), «Сучасні дослідження світової науки» (м. Львів, 2022 р.), «Фінансова політика як складова економічного розвитку» (м. Київ, 2023 р.).

Публікації. Основні положення та результати дисертації опубліковано у 10 наукових працях, у тому числі трьох статтях у наукових фахових виданнях, одній статті у наукових виданнях країн Європейського Союзу загальним обсягом 3,0 друк. арк.

Обсяг та структура роботи. Дисертаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації становить 220 сторінок. Дисертація містить 10 таблиць, 15 додатків, список використаних джерел включає 228 найменувань.

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

1.1. Сутність державної фінансової політики економічного розвитку

Економічна сутність державної фінансової політики полягає у використанні та реалізації відповідних економічних заходів, механізмів фінансово-економічного регулювання з метою забезпечення суспільних потреб, збалансованого, перспективного розвитку економіки. Від якісного рівня реалізації інституційних механізмів фінансової політики, в достатній мірі, залежить дієвість фінансової системи країни. Інституційна динаміка суспільного розвитку обумовлює необхідність посилення дієвості соціальної функції держави, поглибленого використання інструментів адресності надання відповідних послуг, розвитку методологічних засад фінансового забезпечення розвитку соціальної сфери з урахуванням відповідальності державного, приватного секторів економіки у сфері здійснення видатків соціального спрямування. Механізм фінансового забезпечення розвитку соціальної сфери є одним з дієвих інструментів впливу на якісний рівень соціально-економічного розвитку країни. Важливим є реалізація виваженої, послідовної та системної державної політики у сфері фінансового забезпечення соціальної сфери використовуючи бюджетні, податкові інструменти. Доцільним є здійснення певного вирівнювання соціальної забезпеченості громадян, підтримка стабільного збільшення їх доходів, задоволення наявного попиту населення на соціальні послуги. Підвищення ефективності бюджетних видатків в умовах економічних перетворень, потребує узгодження цілей бюджетних призначень з пріоритетами соціально-економічного розвитку країни, упорядкування фінансових повноважень розпорядників бюджетних коштів з одночасним посиленням відповідальності керівників установ за досягнення результатів виконання бюджетних програм. Основними напрямками бюджетної політики країни є зменшення боргового навантаження на бюджет, посилення відкритості та публічності розміщення державних

замовлень, подальший розвиток системи фінансового забезпечення соціального захисту населення. Важливим є удосконалення методологічних засад бюджетного прогнозування та планування, що спрямовано на підвищення результативності фінансово-бюджетної політики. Сутність формування та реалізації державної фінансової політики економічного розвитку полягає у сукупності інституційних засад, механізмів управління фінансовими процесами на макроекономічному рівні відповідно до фінансово-економічного середовища, пріоритетів суспільного розвитку, використанні дієвих бюджетно-податкових інструментів, що надасть можливість підвищити рівень результативності функціонування системи управління публічними фінансами в умовах обмеженості державних фінансових ресурсів, необхідності посилення ефективності використання бюджетних коштів. Фінансова політика є інструментом впливу на сферу суспільних відносин, важливими напрямками якого є перерозподіл фінансових ресурсів між складовими фінансової системи з метою досягнення динамічного економічного розвитку. В умовах структурних змін інституційного середовища фінансової моделі управління, актуальним та важливим є постійне удосконалення методологічних засад фінансової політики, підвищення рівня її адаптивної ефективності в процесі регулювання економічного циклу, посилення дієвості механізмів підтримки конкурентоспроможності вітчизняної економіки. Розробка заходів фінансової політики залежить від визначених завдань, які потребують вирішення на певному етапі розвитку, зокрема: створення сприятливих умов для розвитку економіки, що передбачає проведення змін її структури, стабілізацію банківської системи, підвищення дієвості функціонування податкової системи, лібералізацію економічних відносин, посилення ефективності механізму державного управління, підтримка з боку держави інфраструктурних проєктів; підвищення рівня добробуту громадян та вирішення сукупності питань щодо соціального захисту та забезпечення населення, дані завдання потребують реалізації відповідних заходів у сфері бюджетної політики та цільових державних фондів, посилення страхових принципів у забезпеченні соціального захисту населення; збільшення обсягів залучень інвестицій у вітчизняну

економіку, що потребує покращення позицій держави у рейтингу сприятливості ділового середовища, посилення дієвості механізму захисту прав інвесторів, розвитку вітчизняного фондового ринку, зміни підходів до формування та реалізації інвестиційної політики тощо. Критеріями оцінки фінансової політики є ступінь досягнення цілей, які визначені державними інститутами як пріоритетні. Разом з тим, вагомим показником ефективності реалізованих заходів фінансової політики є динаміка індикаторів оцінки рівня життя населення [3,5,22,32,44].

Відповідно до методологічних засад Світового банку даними індикаторами виступають рівень валового внутрішнього продукту на одну особу, рівень доходу на одну особу, тривалість життя населення, якісний рівень та доступність послуг освіти, охорони здоров'я, забезпеченість власним житлом. Фінансова політика є однією з найбільш вагомих складових системи державного регулювання, основою реалізації механізму впливу держави на економічні процеси. Бюджетна політика має бути спрямована на формування оптимальної моделі перерозподілу фінансово-економічних ресурсів між рівнями бюджетної системи з метою створення умов для забезпечення належного розвитку відтворювальних процесів у суспільстві. Від ступеню виваженості та обґрунтованості рішень щодо встановлення показників частки бюджетних видатків відповідно до функцій держави у валовому внутрішньому продукті та загальній структурі видаткової частини бюджету залежить результативність досягнення та виконання пріоритетних завдань бюджетної політики на плановий рік та середньострокову перспективу. Фінансове забезпечення соціальної сфери в країні, в значній мірі, здійснюється за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів. Соціальні пріоритети бюджетної політики мають сприяти підвищенню добробуту суспільства, зменшувати нерівномірність розподілу доходів, задовольняти попит населення на одержання якісних суспільних послуг. Видатки бюджету на соціальну сферу включають кошти, що спрямовуються на фінансування освіти, науки, охорони здоров'я, соціального захисту та соціального забезпечення населення, духовного та фізичного розвитку, а також на фінансування програм забезпечення житлом. Вагома частка видатків соціального

спрямування перерозподіляється між складовими бюджетної системи за допомогою міжбюджетних трансфертів, у тому числі субвенцій на здійснення державних програм соціального захисту, освітньої та медичної субвенцій [5,9,22,30,64] .

Фінансова політика держави як складова економічної політики є дієвим інструментом забезпечення соціально-економічних процесів. Враховуючи вітчизняний та зарубіжний досвід ретроспективного аналізу становлення системи державного фінансово-економічного регулювання, слід зауважити, що найбільш вагомими завданнями у ході розробки та реалізації фінансової політики є зниження соціальної напруженості у суспільстві, підняття якісного рівня життя населення, оздоровлення та удосконалення системи державних фінансів, розширення фінансово-економічної самостійності територій, створення сприятливих умов для розвитку підприємництва, у тому числі шляхом покращання рівня інвестиційної привабливості країни та регіонів, структурні перебудови в економіці, націлені на підвищення темпів економічного зростання держави. Доцільність застосування фінансового регулювання обумовлена виконанням державою на належному рівні економічної функції, потребою обґрунтування пріоритетних напрямів соціально-економічного розвитку країни. Дієвість фінансової політики, значним чином, залежить від рівня наукової обґрунтованості її ролі в розвитку суспільних відносин, моделі економічного зростання. Участь держави у світових економічних процесах потребує удосконалення її фінансової моделі, сприятиме забезпеченню інституційного розвитку економіки, підвищенню ефективності функціонування державних фінансів. Важливим для підвищення результативності використання фінансових ресурсів державного сектора економіки є зростання його фінансового потенціалу. Дослідження його сутності як фінансово-економічної категорії, ролі та функцій місця в системі економічних категорій дозволило зазначити, що фінансовий потенціал відображає результативність формування, розподілу та перерозподілу, використання та накопичення фінансових активів, впливає на фінансовий стан і фінансову стійкість економічних суб'єктів та

визначає особливості процесу суспільного відтворення. Формування сучасної фінансової системи потребує забезпечення гнучкості, ефективності, активності сприйняття соціальних, технологічних, інтелектуальних новацій. Доступність фінансових ресурсів, потенційні можливості їх використання, технологічне та інституційне забезпечення відповідають основним стадіям розвитку, у тому числі управління факторами, ефективне та інноваційне управління, що визначають особливості та моделі економічного розвитку. Державне регулювання інноваційного розвитку спрямовано на забезпечення ефективності функціонування фінансового механізму та використання фінансового потенціалу розвитку. Фінансові ресурси державного сектора економіки визначають засади соціально-економічного розвитку країни та територій, впливають на фінансовий потенціал суб'єктів державної і комунальної власності суб'єктів господарювання. Важливим є застосування сучасних підходів та механізмів активізації розвитку, підвищення ефективності й результативності функціонування державного сектора економіки, територіальних громад, суб'єктів підприємницької діяльності та країни в цілому[3, 16,44,62,70].

Сутність бюджетної політики як складової системи державного фінансового забезпечення суспільного розвитку ґрунтуються на інституційних засадах адаптивної бюджетної архітекτονіки з урахуванням відповідного рівня стійкості, динамічної збалансованості бюджету, виходячи з економічної циклічності та пріоритетів соціально-економічного розвитку країни, дієвості діяльності головних розпорядників бюджетних коштів, державного фінансового контролю та аудиту, що сприятиме підвищенню результативності використання бюджетних коштів в умовах обмеженості державних фінансових ресурсів. Сутність бюджету проявляється у функціях: розподільча, перерозподільча, відтворююча, регулююча, стимулююча, планова, прогнозна, контролююча, соціальна. У процесі реалізації розподільчої функції бюджету відбувається первинний розподіл валового національного продукту або національного доходу у вигляді створення державних фондів. Перерозподільна функція бюджету пов'язана, в першу чергу, з міжгалузевим та територіальним розподілом коштів

з метою забезпечення найбільш ефективного і раціонального використання доходів і накопичень. Перерозподіл відбувається між галузями економіки, адміністративно-територіальними одиницями країни, соціальними верствами населення. Відтворююча функція бюджету забезпечує регулювання процесу виробництва, необхідним є формування грошових фондів на відповідних стадіях і етапах виробництва, розподілу, обміну і споживання. При цьому роль бюджету у сучасних умовах полягає в тому, що вони виступають вагомим інструментом впливу на процес суспільного відтворення, економічного зростання, перетворень структури економіки, розвитку основних галузей економіки, прискорення науково-технічного прогресу. Так, розширюючи обсяг державних інвестицій, держава стимулює підвищення попиту на трудові ресурси, зростання виробництва, зайнятості населення. За рахунок державного бюджету та місцевих бюджетів підтримується попит, відбувається фінансування соціальних програм [3,22,44,58,83].

Перерозподіл валового внутрішнього продукту між сферами та ланками фінансової системи впливає на фінансовий потенціал бюджетів всіх рівнів, суб'єктів підприємницької діяльності, їх фінансову спроможність й стійкість, відображає рух фінансових потоків в державі. Державне фінансування забезпечує регулюючий та стимулюючий вплив на усі сфери та галузі економіки. Важливу роль у формуванні та використанні фінансових ресурсів, нарощуванні фінансового потенціалу державного сектора економіки відіграє ефективний фінансовий менеджмент. Дієвість управління державними фінансовими ресурсами забезпечить результативності їх використання з урахуванням особливостей джерел і напрямів фінансування. Використання фінансових ресурсів державного сектора для забезпечення економічного розвитку дозволяє забезпечити системний підхід до фінансування інноваційних розробок, стимулювати розвиток відповідних сфер і галузей економіки, запровадити сучасні механізми фінансування, що прискорить зростання валового внутрішнього продукту країни, її фінансового потенціалу, формує умови застосування комплексного фінансування проектів розвитку, сприяє забезпеченню узгодженості інтересів населення,

підприємництва, територіальних громад і суспільства стосовно стратегічних пріоритетів соціально-економічного розвитку країни. Основними завданнями фінансового регулювання є забезпечення економічного зростання на засадах інституційно-інвестиційного розвитку та структурних змін фінансової системи, створення сприятливих умов для стимулювання обсягів внутрішнього попиту [3,5,16,39,44,67].

Результативність та ефективність їх формування та використання сприяють процесам суспільного відтворення, соціального захисту населення, забезпечення національної безпеки. На сучасному етапі важливо забезпечити розвиток системи публічних фінансів, що дозволить забезпечити гармонізацію завдань, повноважень та сфер відповідальності між секторами суспільного управління. Впровадження довгострокової стратегії суспільного розвитку та програм удосконалення державних фінансів на середньострокову перспективу дозволяє посилити економічну стабільність, забезпечити прозорість фінансової політики держави та діяльності органів державного управління, врахувати внутрішні та зовнішні тенденції економіки, забезпечити національну економічну безпеку. Фінансова політика держави є вагомим інструментом соціально-економічного розвитку країни. Формування та здійснення ефективної державної фінансової політики має важливе місце у забезпеченні дієвого суспільного розвитку. Необхідним є визначення пріоритетів фінансової політики держави та створення умов для економічного зростання. В умовах економічних перетворень доцільним та актуальним є розвиток теоретичних засад формування фінансової політики держави, підвищення рівня її адаптивної ефективності в процесі економічного регулювання. Для підвищення результативності інституційних перетворень економіки, забезпечення позитивної макроекономічної динаміки важливим є подальший розвиток системи управління державними фінансами. Доцільним є розробка концептуальних засад формування та реалізації стратегічних напрямів державної фінансової політики соціального розвитку, посилення дієвості фінансового контролю як інструменту забезпечення ефективності використання державних видатків, інституційних засад розвитку бюджетної політики

суспільного розвитку, удосконалення механізму формування бюджетів державних цільових фондів соціального спрямування. Необхідним є ефективне використання публічних фінансів з врахуванням динамічних змін інституційного середовища та структурних трансформацій економіки. Держава має застосовувати системний підхід щодо розробки та фінансування цільових програм, спрямованих на стимулювання людського капіталу та розбудови соціальної інфраструктури. Формування доходної частини зведеного бюджету проходило як в умовах стійкого економічного зростання, що сприяло зміцненню доходної бази державного та місцевих бюджетів, так і в умовах економічної рецесії, що обумовило проведення в даний період стимулюючої податкової політики. Система бюджетно-податкового регулювання постійно удосконалювалась відповідно до тенденцій соціально-економічного розвитку. На сучасному етапі бюджетна політика спрямована на підвищення рівня ділової активності, розширення обсягів внутрішнього попиту та виконання завдань соціального розвитку суспільства. З урахуванням особливостей вітчизняної податкової системи визначено доцільність подальшого розширення податкової бази, посилення фіскальної ефективності податків, вдосконалення структури оподаткування, розвитку фінансових інститутів, що здійснюють адміністрування податків, зменшення рівня ухилень від оподаткування. Позитивними є тенденції, що пов'язані зі збільшенням вагових показників видатків зведеного бюджету у валовому внутрішньому продукті на соціальний захист та соціальне забезпечення, охорону здоров'я, освіту, науку, культуру, що сприяє розвитку людського капіталу який є важливим інструментом стимулювання економічного зростання [9,30,44,67,74].

Суспільство через систему виборів надає довіру і дає відповідні повноваження парламенту, уряду для розробки і реалізації соціально-економічної політики розвитку країни. Довіра в системі бюджетних відносин можна визначити як впевненість суспільства до справедливого перерозподілу через бюджет валового внутрішнього продукту країни. У статті 95 Конституції України визначено, що бюджетна система України будується на засадах

справедливого і неупередженого розподілу суспільного багатства між громадянами і територіальними громадами. Держава прагне до збалансованості бюджету України. Регулярні звіти про доходи і видатки Державного бюджету України мають бути оприлюднені. Бюджетне простір-час як складова частина економічного простору-часу характеризується показниками планування і виконання дохідної, видаткової частини державного бюджету, місцевих бюджетів, дефіциту бюджету, динамікою обсягу державного боргу, значенням дебеторської, кредиторської заборгованості. Використання інституту довіри в системі розвитку бюджетних відносин з урахуванням основних принципів інституційної архітектури надасть можливість підвищити якісний рівень функціонування і збалансованості бюджетної системи, прозорості бюджетного регулювання соціально-економічного розвитку країни. На рівень довіри суспільства впливає ступінь ефективності проводиться державою бюджетної стратегії соціально-економічного розвитку країни. Ефективне та результативне використання бюджетних коштів також залишається однією з найважливіших проблем планування й виконання бюджету в умовах достатньо обмежених бюджетних ресурсів, і важливим кроком щодо вирішення цього питання є удосконалення системи управління видатками бюджету в частині підвищення результативності їх використання. Основними завданнями при цьому визначено обґрунтування пріоритетів при розподілі бюджетних ресурсів, застосування принципів перспективного бюджетного прогнозування і планування; оптимізація бюджетних програм з урахуванням загальнодержавних пріоритетів та удосконалення методології оцінки їх результативності; впровадження системи контролю за цільовим і ефективним використанням бюджетних коштів, системи оцінки результативності бюджетних програм та діяльності розпорядників бюджетних коштів. На даному етапі розвитку державних фінансів важливим є підвищення ефективності видатків бюджету як дієвого інструменту впливу на соціально-економічний розвиток суспільства. Економічна сутність ефективності державних видатків як складової системи бюджетного регулювання соціально-економічного розвитку полягає у сукупності досягнутих результативних

показників, що відповідають основним цілям та завданням бюджетних призначень з урахуванням обсягу здійснених видатків бюджету, дієвості інституційних перетворень розвитку суспільного середовища. У сучасних умовах розвитку економіки доцільним є визначення відповідних інституційних засад бюджетного регулювання, розробка і проведення виваженої фінансово-бюджетної політики, підвищення результативності виконання бюджетних програм, посилення взаємозв'язку бюджетного планування та основних пріоритетів соціально-економічного розвитку країни, удосконалення системи управління державними фінансами з урахуванням необхідності забезпечення належного рівня соціальних стандартів, внутрішнього споживання, стимулювання економічної діяльності країни. Формування та здійснення бюджетної політики як складової державної фінансової політики суспільного розвитку має ґрунтуватися на підходах спрямованих на досягнення фінансово-економічної збалансованості, дієвості економічних перетворень, забезпечення економічного розвитку країни та адміністративно-територіальних одиниць [5,32,39,44,58].

Державна фінансова політика як складова системи фінансового забезпечення суспільного розвитку ґрунтується на збалансуванні інтересів держави, місцевого самоврядування і економічних суб'єктів, сукупності динамічних інституційних взаємовідносин у сфері формування і розподілу фінансових ресурсів для підвищення базових державних соціальних стандартів і гарантій, стимулювання розвитку людського потенціалу, збільшення рівня зайнятості, посилення демографічної стійкості, активізації темпів соціально орієнтованого економічного зростання із дотриманням принципів системності, адаптивності, ефективності, результативності, відкритості. Ідентифікація факторів впливу на формування та реалізацію державної фінансової політики соціального розвитку важлива для врахування їх значимості на відповідному етапі формування цілей і завдань, підвищення дієвості фінансових інструментів, їх впливу на соціальний розвиток у середньостроковій перспективі. Серед факторів, які впливають на формування якості життя населення у певній країні та впливають на використання механізмів, інструментів, важелів державної фінансової політики, визначено рівень розвитку

матеріального виробництва і сфери послуг; рівень і структура споживання; зростання споживчих цін; рівень доходів та податки; економічний та фінансовий потенціал країни та територій; розвиток бюджетної децентралізації та самостійність місцевих бюджетів; можливості залучення коштів міжнародних фінансових організацій для реалізації соціальних програм; демографічна стійкість; екологічна ситуація; розвиток інституційного середовища суспільства. В умовах структурних, динамічних змін соціально-економічної системи посилюється роль людського капіталу в забезпеченні економічного зростання, функція відтворення та стимулювання людського розвитку є пріоритетною для соціальної сфери з огляду на необхідність підвищення конкурентних переваг та забезпечення розширеного відтворення продуктивних сил. Фінансова складова соціальної сфери впливає на якісний рівень, доступність, ефективність та конкурентоспроможність послуг у сфері освіти, науки, охорони здоров'я, духовного і фізичного розвитку, соціального забезпечення населення. Реалізація заходів бюджетного регулювання має забезпечувати виконання поставлених завдань щодо підвищення рівня та якості життя, посилення соціального захисту населення, розбудови базових інститутів соціальної сфери, підвищення частки випуску наукоємної та технологічної продукції у валовому внутрішньому продукті. Економічна сутність формування та реалізації фінансової політики в умовах економічних перетворень як складова системи державного фінансового регулювання інституційного суспільного розвитку передбачає використання сукупності відповідних фінансових механізмів, спрямованих на раціональний розподіл валового внутрішнього продукту з урахуванням циклічності економіки, підвищення рівня державного фінансового забезпечення людського розвитку, дієвості системи публічних закупівель, використання інструментів бюджетно-податкового, адаптивності фінансової архітектури до економічного середовища, що сприятиме забезпеченню економічного зростання, збалансованого та стійкого розвитку фінансово-бюджетних та соціально-економічних відносин [5,42,44,62,73].

Разом з тим, на даному етапі розвитку системи державних фінансів важливим є розкриття сутності бюджетної стратегії соціально-економічного розвитку країни, спрямованої на забезпечення макроекономічної стабільності, прискорення економічного зростання, розвитку людського потенціалу. Вагомим є визначення бюджетної архітектури як інструменту фінансово-бюджетного регулювання, розробки інституційних засад формування бюджетної стратегії, удосконалення системи перспективного бюджетного планування як механізму узгодження бюджетної політики та пріоритетів соціально-економічного розвитку країни, положень щодо розвитку фінансово-бюджетних відносин, оцінки ефективності та результативності бюджетних програм, розробка пріоритетних завдань бюджетної стратегії в умовах економічних перетворень, підходів щодо бюджетної політики у сфері доходів, видатків бюджету, міжбюджетних відносин, дефіциту бюджету, державного боргу у взаємозв'язку з трансформаціями соціально-економічних процесів. Формування основ інституту бюджету відбувалося в процесі дослідження вченими проблем взаємодії ринку і держави, їх ролі в економіці, чинників, від яких залежить посилення ринкових або державних методів фінансового регулювання. Розвиток бюджетного менеджменту супроводжувався перерозподілом сфер економічних відносин виходячи з принципу забезпечення суспільної ефективності, держава за допомогою податків та бюджету концентрувала основні важелі фінансово-бюджетного регулювання. Вагомими є методологічні підходи щодо формування і реалізації бюджетної стратегії, з якими пов'язані концептуальні положення перспектив розвитку бюджетної системи. Основні засади неінституціоналізму є достатньо важливими у дослідженні бюджетних відносин завдяки синтезу неокласичного та інституціонального аналізу, що надає можливість для здійснення раціонального вибору пріоритетних завдань бюджетної стратегії та прогнозування наслідків їх реалізації [3,5,32,58,74].

Вплив бюджетного регулювання на економічні та соціальні процеси відбувається з часовим лагом. Забезпечення економічного зростання на довгостроковій основі потребує одночасного використання інструментів,

механізмів бюджетного, податкового, грошово-кредитного регулювання. Бюджетна політика є вагомим інститутом, який здатний в середньостроковій перспективі коригувати економічну циклічність та посилити інституційні основи економічного зростання. Особливого значення набувають питання запровадження державного стратегічного та перспективного бюджетного планування. Формування прогнозних бюджетної показників має узгоджуватись з державною економічною стратегією. В умовах трансформаційних змін зростає частка державного фінансування соціальних послуг для малозабезпечених верств населення, потребує удосконалення перелік і стандарти базових соціальних послуг, що гарантовані державою. Бюджетні видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення варто визначати як інвестиції в людський капітал, їх фінансування сприяє інноваційному розвитку суспільства. Інституційна складова розвитку системи соціального забезпечення удосконалює основні засади та механізм реалізацій бюджетної політики у соціальній сфері, що є важливим в умовах погіршення демографічної ситуації, зниження життєвого рівня населення, значних обсягів трансфертів із державного бюджету до пенсійного фонду та місцевих бюджетів. Бюджетна політика у наступних бюджетних періодах має формувати сприятливі умови для підвищення рівня розвитку людського капіталу як ендогенного фактору забезпечення інтенсивного економічного зростання. Обсяг фінансування установ соціальної сфери має безпосередньо залежати від показників їх діяльності, які повинні відповідати загальноприйнятим світовим стандартам. Крім того, переходу до подальшого етапу розвитку потребує політика збільшення повноважень у сфері фінансового управління закладами освіти, науки, охорони здоров'я. В сфері бюджетного забезпечення програм соціального захисту актуальним та необхідним є удосконалення інструментарію адресності надання соціальних пільг з упорядкуванням категорій і верифікацією їх отримувачів.

Бюджет виступають ефективним інструментом реалізації економічної політики країни щодо забезпечення макроекономічної рівноваги в умовах інституційних перетворень. Метою бюджетного регулювання є створення

відповідного суспільного середовища для стійкого економічного зростання та формування дієвих інституційних взаємовідносин щодо визначення пріоритетів здійснення бюджетної політики, вдосконалення методологічних засад бюджетного планування та прогнозування, розподілу та перерозподілу фінансових ресурсів, здійснення дієвого державного фінансового контролю за їх використанням, реалізація основних завдань та стратегічних цілей суспільного розвитку. Важливим є адаптація бюджетної політики до тенденцій циклічного економічного розвитку, що передбачає формування сучасних фінансових інститутів, збалансування фіскального навантаження, утримання індикативних значень дефіциту бюджету та державного боргу при сприянні інноваційній перебудові економіки. Важливою функцією держави є досягнення стійкості, динамічності та збалансованості процесів економічного зростання, при врахуванні характеристик сталого суспільного розвитку. Бюджетна політика визначає місце й роль держави в регулюванні макроекономічного зростання, виступає ефективним інструментом реалізації економічної політики країни. Від показників результативності бюджетного механізму значною мірою залежить ефективність здійснення державного управління в країні. Сутність бюджету полягає в фінансово-економічних відносинах, що виникають з приводу перерозподілу частини сукупного валового внутрішнього продукту, з метою формування та використання фінансових ресурсів держави для покриття витрат, необхідних для виконання державою і місцевими органами самоврядування відповідних завдань та функцій. Призначення бюджету полягає в забезпеченні соціально-економічного розвитку країни та добробуту громадян за допомогою фінансових інституцій. Реалізація основної мети суспільного розвитку: створення умов для забезпечення безпеки і гідного життя громадян передбачає в сфері бюджетних відносин досягнення збалансованості між соціальними зобов'язаннями держави та можливостями формування фінансових ресурсів як на державному так і місцевому рівні [5,9,16,44,58].

Державна фінансова політика передбачає узгодження цілей, механізмів, джерел формування та пріоритетів використання фінансових ресурсів

державного сектора економіки в процесі планування та прогнозування, управління та контролю, забезпечує збалансування доходів і видатків бюджету, покращує якість і прозорість системи державного регулювання економіки. Спрямованість бюджетної політики, результативність її реалізації визначають динаміку, процеси перерозподілу валового внутрішнього продукту через бюджетний механізм, впливають на фінансову стійкість, реалізацію довгострокової стратегії економічного розвитку, динамічну макроекономічну збалансованість. Бюджет як інструмент державного регулювання визначає вплив держави на суспільне відтворення. Бюджетна система як складова публічних фінансів гармонізує інтереси держави, місцевого самоуправління та відображає систему економічних відносин, її значення та роль визначається державними функціями та завданнями. Застосування бюджетно-кошторисного фінансування дозволяє забезпечити узгодженість асигнувань бюджетних установ, цільовий характер, результативність та ефективність бюджетних видатків. Бюджетні програми фінансуються з державного та місцевих бюджетів та відображаються в показниках зведеного бюджету держави, бюджетних установ. Значна частка валового внутрішнього продукту, що перерозподіляються через бюджетну систему країни, відповідає світовим тенденціям та свідчить про суттєву роль держави у фінансуванні суспільного розвитку в сучасних умовах. Забезпечення розвитку економіки з урахуванням національних тенденцій і особливостей бюджетної політики потребує врахування дії бюджетного мультиплікатора, який визначає вплив державного фінансування на суспільний розвиток. Для визначення змін індикатора суспільного розвитку необхідно враховувати зміни: прозорості суспільства, рівня технологічного розвитку, людського потенціалу, охорони навколишнього середовища, економічного добробуту. Зазначене дозволить формувати виважені пріоритети бюджетної політики, застосовувати необхідні заходи для посилення дії бюджетного мультиплікатора та позитивного впливу явищ та процесів на динаміку суспільного розвитку. На даному етапі розвитку суспільних відносин фінансова наука, у достатній мірі, зосереджує увагу на дослідженні впливу інституціональних чинників на

розвиток бюджетної системи. Залежність результативності функціонування системи формування бюджету від інституціональних та макроекономічних факторів обумовлює необхідність дослідження їх особливостей та визначення подальших можливостей, обмежень щодо становлення архітектури бюджетної системи. Процес становлення та розвитку державних фінансових інститутів є доволі складним та потребує належного рівня теоретико-методологічного забезпечення. Пройдені початковий та етап подальшого розвитку інституційних засад розвитку системи формування бюджету, які характеризуються недостатнім рівнем координації функцій та повноважень органів державного управління та місцевого самоврядування щодо формування, розподілу та використання бюджетних ресурсів. Потребують належного удосконалення механізми взаємодії між фінансовими інститутами в сфері державного управління, підвищення наукової обґрунтованості рішень щодо планування та прогнозування зведеного бюджету, забезпечення дієвості в питаннях міжнародного фінансового співробітництва. Значним чином на темпи, якісний рівень та збалансованість економічного зростання впливають структурні складові системи соціально-економічного розвитку, у тому числі рівень національної економіки, фінансова система, інституційна система економіки, соціальна система. Важливим є удосконалення регуляторного механізму бюджетної політики з урахуванням ступеню розвитку соціально-економічних відносин країни. Фінансово-бюджетні відносини мають досліджуватись як вагома складова системи інститутів суспільства, підвищення якісного рівня фінансового регулювання сприятиме посиленню результативності здійснення інституційних змін системи управління бюджетом та економічного середовища у цілому. Під інститутами слід розуміти правила реалізації суспільних взаємовідносин, певні обмеження, які направлені на зниження рівня невизначеності даних взаємовідносин внаслідок поведінки людей. Крім того, інститут є формою цілеспрямованого узгодження інтересів економічних суб'єктів в умовах різноманітності форм координації їх взаємодії [5,9,22,44,58].

Розвиток суспільства зумовлює необхідність відповідних інституційних змін у взаємовідносинах між учасниками бюджетного процесу та підвищення ефективності бюджетної політики у системі державного регулювання економіки. Від якості та своєчасності прийняття рішень щодо управління державними фінансами залежить збалансованість бюджетної системи та результативність бюджетного регулювання. У сучасних умовах доцільним є удосконалення механізмів взаємодії між органами державної влади, органами місцевого самоврядування та фінансовими інститутами. Основними завданнями є збалансування бюджетів усіх рівнів, запобігання суттєвих коливань макроекономічних показників, у тому числі інфляція, обмінний курс, обсяг державного боргу, відсоткові ставки на фінансових ринках, оскільки зазначене впливає на співвідношення доходів і видатків бюджету до валового внутрішнього продукту, стійкість бюджету. Рівень збалансованості бюджетної політики впливає як одночасно, так і з лагами у часі на темпи економічного розвитку, а також на інтегрований показник запасу стійкості бюджетної системи, який визначається сукупністю вагомих бюджетних показників, що характеризують стан бюджетної системи. Важливим є запровадження відповідної методології розрахунку на певному інтервалі часу показника запасу стійкості бюджетної системи, який повинен враховувати, передусім, показники питомої ваги дебіторської та кредиторської заборгованості зведеного, державного та місцевих бюджетів до загальної суми видаткової частини відповідного бюджету, аналогічний показник заборгованості по соціальних виплатах, податкове навантаження на економіку, рівень виконання дохідної та видаткової частин бюджету, рівень фінансування дефіциту бюджету, питому вагу державного боргу у валовому внутрішньому продукті [5,22,44,58,68].

Особливості моделей соціального-економічного розвитку країни визначаються значною мірою характеристикою суб'єктів суспільних виробничих відносин так і особливостями інституцій, які відображають умови і ступінь регламентованого обмеження сфери їх діяльності. Вагомим завданням фінансово-економічної політики є її адаптація до змін структури бюджетних

відносин, впливу зовнішніх економічних факторів, якісних перетворень бюджетної системи. При формуванні бюджетної політики на середньострокову перспективу необхідним є врахування впливу факторів на економічну систему: зовнішніх та внутрішніх, які визначають тенденції соціально-економічного розвитку країни. До екзогенних факторів відносяться – темпи росту валового внутрішнього продукту країн, які формують попит на основні групи товарів вітчизняного експорту, рівень цін на основні товари, обсяги зовнішніх капітальних інвестицій, який визначає потенційний розмір залучення інвестицій у вітчизняну економіку, кон'юнктура на світових фінансових ринках, яка впливає на можливості держави здійснювати запозичення та операції по рефінансуванню державного боргу. До внутрішніх економічних факторів належить частка перерозподілу валового внутрішнього продукту через бюджет, прогнозований обсяг бюджетних доходів та видатків, дефіциту бюджету, обсяг прямого та гарантованого державного боргу, показник співвідношення заощаджень та інвестицій в економіку. Доцільним є активізація наукових досліджень у напрямку формування єдиної методології та удосконалення категоріального апарату інституціоналізму, визначення предмету фінансово-економічного інституціоналізму, посилення дієвості впливу інституційного механізму бюджетної політики на соціально-економічний розвиток суспільства з урахуванням необхідності його постійного вдосконалення в умовах трансформаційних перетворень. З метою підвищення темпів економічного зростання та посилення результативності структурних економічних перетворень доцільним та необхідним є проведення інституційних змін системи бюджетних відносин. Реалізація економічних перетворень має відбуватись з врахуванням впливу передбачуваних змін економічного стану на суспільний розвиток, наявністю достатнього рівня розвитку інституційного середовища для імплементації очікуваних результатів модернізації бюджетної системи [5,9,22,44,58].

Сучасні інституційні перетворення системи фінансово-економічних взаємовідносин направлені на формування відповідних адаптивних очікувань

економічних суб'єктів, які посилюють тенденцію сталого економічного зростання країни на середньо- та довгострокову перспективу. Вдосконалення бюджетної політики доцільно здійснювати з урахуванням пріоритетів довгострокового соціально-економічного розвитку суспільства, що спрямовано на підвищення результативності структурних перетворень. На даному етапі інституційних змін суспільний розвиток потребує підвищення рівня врахування його відповідних потреб та інтересів, водночас доцільним та необхідним є зменшення диспропорції між рівнем доходів різних груп населення з одночасним належним стимулюванням людей з більш високим інтелектуальним, творчим потенціалом та продуктивністю праці. Інституційний підхід передбачає розгляд економіки не як статичної системи, а як системи, що постійно трансформується. Особливістю країн з перехідною економікою, на сучасному етапі розвитку, є постійне проходження інституційних змін системи управління бюджетом, що направлені на посилення її дієвості та адаптації до сучасних тенденцій розвитку світової економіки. Досвід функціонування сучасної економіки свідчить, що в умовах трансформаційних перетворень та посткризового відновлення економіки доцільним є посилення впливу державного регулювання з метою стимулювання економічного зростання, натомість у період економічного поживлення та розвитку більш доцільним є зменшення рівня державного регулювання. Доцільним та необхідним є визначення закономірності та ступеню впливу факторів на економічне зростання, врахування особливостей вітчизняної інституційної системи, здійснення аналізу впливу інструментів бюджетної політики на розвиток економіки з урахуванням її циклічності. Доцільно розвивати методологічні підходи щодо оцінки впливу інституційних факторів на економічне зростання, одним із найбільш вагомих є якісний рівень системи управління бюджетом. При визначенні впливу даного фактору необхідно використовувати системний підхід з врахуванням сукупності відповідних показників, зокрема показника ефективності органів державного управління.

Під інституційним середовищем механізму бюджетної політики можна розглядати сукупність найбільш вагомих економічних, правових, суспільних та

соціальних правил, які визначають межі впливу інструментів бюджетного регулювання на економічний розвиток країни. Складовими інституційного середовища також є ступінь розвитку взаємовідносин суб'єктів бюджетної системи, зниження рівня трансакційних витрат, довгостроковий характер економічних зв'язків. При дослідженні ролі інститутів у забезпеченні економічного зростання вагоме місце відводиться таким факторам як рівень якості правової системи держави та ступінь розвиненості бюджетної системи. Таким чином, сукупність правил, норм, законів, процедур, державних органів управління, установ визначають комплексний інституційний механізм бюджетної політики, який є дієвим інструментом впливу на соціально-економічний розвиток суспільства. Вищезазначений інституційний механізм включає наступні складові: нормативно-правову систему інститутів, фінансово-економічну систему інститутів; система інститутів регулювання. Комплексна взаємодія даних складових значним чином визначає рівень ефективності здійснюваної бюджетної політики. В умовах економічних перетворень, важливим є вдосконалення бюджетних інституційних механізмів, які спрямовані на збільшення обсягів державних інвестицій при реалізації виваженої фінансово-бюджетної політики [5,9, 22,44,74].

1.2. Державна фінансова політика у системі фінансово-економічних відносин

Державна фінансова політика є одним з основних інструментів впливу на соціально-економічний розвиток держави та сприяє забезпеченню раціонального розподілу фінансових ресурсів між галузями економіки і регіонами, концентрації коштів на важливих напрямках економічного розвитку та створенню ефективної системи управління державними фінансами. Основними напрямками змін у бюджетній та податковій політиці є створення сприятливих умов для розвитку наукоємного виробництва, стимулювання сталої економічної і

соціальної розбудови держави; реалізація виваженої боргової політики; надання послуг для задоволення суспільних потреб виходячи з принципу забезпечення їх надання з урахуванням наявних державних фінансових ресурсів; поступове підвищення соціальних стандартів; удосконалення міжбюджетних відносин з метою забезпечення стабільного соціально-економічного розвитку територій. Для досягнення зазначених цілей необхідно утримання граничного розміру дефіциту бюджету на рівні не більш як три відсотка прогнозованого річного обсягу валового внутрішнього продукту; збереження частки перерозподілу валового внутрішнього продукту через зведений бюджет на рівні, що не перевищує прогнозований на поточний рік. Утримання обсягу державного боргу доцільно на економічно безпечному рівні з метою забезпечення економічної та фінансової стабільності. Важливим є посилення стимулюючої складової міжбюджетного регулювання, підвищення фінансової спроможності місцевого самоврядування шляхом закріплення за ними додаткових дохідних джерел; підвищення рівня зацікавленості місцевого самоврядування у зростанні обсягу надходжень до місцевих бюджетів; збільшення інвестиційної складової частини місцевих бюджетів, зокрема шляхом зростання кількості джерел надходжень до бюджету розвитку; удосконалення методології середньострокового бюджетного планування шляхом запровадження відповідних бюджетних обмежень; посилення зв'язку річного і перспективного бюджетного планування. Фінансова політика держави на сучасному етапі повинна мати соціальну спрямованість, що передбачає здійснення стратегії заміни системи пільг на адресну грошову допомогу та інші грошові виплати найбільш вразливим верствам населення; створення умов для розширення зайнятості населення; створення умов для розвитку пенсійної системи; недопущення заборгованості по заробітній платі і соціальним виплатам громадянам; розроблення і здійснення довгострокової програми подолання бідності в країні. Основними напрямками податкової реформи повинні стати удосконалення інституційного середовища оподаткування, сприятливого для реалізації принципу рівності платників податків і зборів, їх відповідального ставлення до виконання податкових

зобов'язань; установлення чітких правил регулювання взаємних зобов'язань держави і суб'єктів підприємницької діяльності, дієвого контролю за їх дотриманням; поетапне зниження податкового навантаження на економіку; здійснення заходів щодо легалізації доходів та майна. Інституційні перетворення соціально-економічної моделі розвитку суспільства обумовлюють необхідність посилення дієвості фінансової політики. Фінансове забезпечення економічного розвитку країни має ґрунтуватися на використанні сукупності заходів виваженої бюджетної політики, грошово-кредитного регулювання. Фінансова політика має адаптивно реагувати на економічну циклічність за необхідності досягнення зростання реального валового внутрішнього продукту. Вагомим значення набувають питання подальшого розвитку перспективного бюджетного планування. Доцільним є реалізація системних заходів у сфері бюджетно-податкового регулювання з урахуванням принципів субсидіарності, прозорості та збалансованості, що сприятиме підвищенню ефективності використання бюджетних коштів [3, 22,44,58,64].

Фінансове забезпечення економічного розвитку країни як складова державної політики дієвого розвитку суспільно-економічних відносин полягає у сукупності інституційних принципів, інструментів, механізмів системи фінансового регулювання, передбачає застосування ефективних інноваційних підходів до формування державних фінансових ресурсів з врахуванням положень фінансово-економічної архітекtonіки, бюджетно-податкової, грошово-кредитної політики, підвищення якісного рівня державного управління економікою з метою забезпечення суспільних потреб, збалансованого, довгострокового розвитку національної економіки, що створить належні умови ефективного впливу фінансового механізму на економічне зростання, забезпечення розвитку людського потенціалу, підвищення якості і доступності соціальних послуг, результативність економічних перетворень. Проведення виваженої і послідовної фінансової політики надасть можливість забезпечити підтримку макроекономічної стабільності, збалансованість та стійкість бюджетної системи, утримання бюджетного дефіциту в економічно безпечних межах, підвищення

якості надання соціальних послуг та посилення соціального захисту громадян, що сприятиме соціально-економічному розвитку країни та підвищенню рівня життя і добробуту громадян. Динамічність фінансових перетворень обумовлює доцільність синтезу та взаємодії інструментів бюджетно-податкового та грошово-кредитного регулювання. Основними завданнями фінансового регулювання є забезпечення економічного зростання на засадах інституційно-інвестиційного розвитку та структурних змін фінансової системи, створення сприятливих умов для стимулювання обсягів внутрішнього попиту. Важливою складовою регулювання фінансової сфери є координація діяльності фінансових інститутів і забезпечення транспарентності процесів формування бюджетної та монетарної політики. Бюджетно-податкова політика має бути спрямована на відтворення та стимулювання розвитку людського капіталу з огляду на необхідність посилення конкурентоспроможності економіки [9,32,44,58,65].

З метою підвищення результативності фінансово-бюджетної політики як складової державного регулювання економіки необхідним є посилення взаємозв'язку бюджетного планування із циклічністю економіки, проведення збалансованої бюджетної політики. Основним пріоритетним завданням державних та місцевих органів влади має стати зміцнення економічного потенціалу територій, запровадження систем ефективного економічного управління, основною метою якого є посилення ролі територій, визначення відповідних пріоритетів бюджетної політики, оптимального поєднання місцевих та загальнодержавних інтересів. Бюджетна політика економічного розвитку має ґрунтуватись на сукупності фундаментальних трансформації системи бюджетного регулювання, вагомим є формування ефективної та транспарентної бюджетної системи; зниження податкового навантаження на економічну систему, використання фіскальних інструментів активізації економічного зростання; посилення соціального спрямування бюджетної та податкової системи; зростання фіскального забезпечення бюджетів місцевого самоврядування. Здійснювати бюджетне регулювання необхідно з урахуванням

динаміки значень показників фінансової та боргової стійкості. Реалізація механізму регулювання доходної та видаткової частини бюджету впливає на обсяг бюджетного дефіциту, який має фінансуватися за рахунок запозичень. В умовах трансформацій економіки доцільно використовувати бюджетний дефіцит як інструмент стимулювання економічного розвитку, натомість в період економічного підйому важливим є зменшення його рівня або формування бюджету із профіцитом. В періоди економічного поживлення надходження бюджету необхідно використовувати не для збільшення державного споживання, а з метою підвищення показників фінансових заощаджень та нарощення державних резервів. На стадії підйому країна має можливості виплатити боргові зобов'язання, що були сформовані за час спаду економічної активності. Характерними ознаками суспільного розвитку є зростання показників доходу на валового внутрішнього продукту на душу населення, зниження рівня бідності, значної диференціації в одержуваних доходах, досягнення соціальної справедливості. Важливим є дослідження динаміки індексу людського розвитку, який є інтегрованим показником та включає оцінку стану очікуваної тривалості життя, рівня доходів та якості освіти. Разом з тим в більшій мірі, питання розвитку суспільства ототожнюється з економічним зростанням, а саме ростом реального валового внутрішнього продукту. При цьому слід розрізняти певні аспекти економічного розвитку: довгостроковий економічний розвиток який є структурною складовою розвитку та характеризує показник потенційного виробництва товарів та надання послуг. Вплив на довгострокову складову здійснюють фундаментальні фактори, кількість та якісний рівень капіталу, засобів праці та робочої сили, інституційне середовище економіки. Водночас, суттєве розбалансування бюджетної системи та накопичення державного боргу знижують рівень довіри учасників ринку до облігацій державної позики та можливостей платоспроможності позичальника. У такому випадку, держава вимушена запроваджувати бюджетні обмеження, здійснювати структурні перетворення системи державних фінансів, адаптувати фінансово-бюджетну політику до умов рецесії. Зазначене обумовлює зміну

підходів до формування та реалізації бюджетної політики, формування нових індикативних орієнтирів її розвитку в коротко-, середньо- та довгостроковій перспективі. Короткострокові економічні коливання від рівноважного рівня є кон'юнктурною складовою економічного розвитку та можуть бути викликані зміною попиту та ціни на товари і послуги, що виробляються в країні. Диференціація складових розвитку є важливою з позиції формування та реалізації заходів бюджетної політики задля стимулювання економічної активності та створення передумов її стійкого зростання. Короткострокова складова охоплює період до трьох років, в даний період часу вагому стабілізаційну роль відіграє бюджетна політика. В умовах рецесії, можуть застосовуватись антикризові бюджетні заходи, в тому числі щодо підтримки стабільності банківської системи, державних підприємств, субсидювання пріоритетних галузей економіки, надання податкових преференцій вітчизняним підприємствам. У довгостроковій перспективі, механізм державного інвестування спрямований на підвищення рівня результативності використання відповідними інститутами капіталу та активізації економічного зростання. З огляду на зазначене, важливими питаннями, що постають на сучасному етапі розвитку бюджетних відносин є посилення ефективності використання бюджетних коштів на реалізацію відповідних цілей. У процесі формування бюджетної політики мають враховуватись суспільні інтереси, за рахунок виділення відповідних видатків бюджету реалізуються функції і завдання держави. Критерієм ефективності бюджетної політики є досягнення цілей соціально-економічної політики, на реалізацію яких спрямовуються державні фінансові ресурси. Бюджетна політика є ефективним засобом регулювання соціально-економічного розвитку країни [3, 24,32,68,70].

Інституційні засади формування державної фінансової політики визначаються відповідними нормативно-правовими актами, які направлені на забезпечення виконання покладених завдань та функцій державними органами управління та місцевого самоврядування, визначають ступінь та порядок їх взаємодії та координації. Система встановлених фінансово-економічних

інститутів є результатом розвитку та постійного вдосконалення відповідних взаємовідносин у процесі формування, регулювання та використання національного доходу з метою задоволення потреб та інтересів суспільства відповідно до основних завдань соціально-економічного розвитку країни. Ступінь розвитку бюджетної системи, сукупність фінансових інституцій та інструментів значним чином визначають інституційні обмеження соціально-економічного розвитку країни. Таким чином, фінансовим інститутам належить вагома роль у реалізації політики економічного зростання. Розробка політики управління бюджетом повинна відбуватись виходячи з інституційного розвитку країни, певна відповідність її цілей отриманим результатам є наслідком достатнього врахування особливостей інституційного середовища економічної системи країни та суспільства. Державні фінансові інститути, які здійснюють вплив на процеси формування, розподілу та перерозподілу валового внутрішнього продукту та національного доходу повинні підпорядковуватись відповідним економічним принципам формування бюджетної політики: централізації, єдності, самостійності, збалансованості, обґрунтованості, системності, комплексності та прозорості. Вдосконалення бюджетної політики має супроводжуватись покращенням рівня інституційного середовища бюджетного механізму економічного зростання. Серед найбільш вагомих напрямів такого удосконалення можна виділити підвищення показника розвитку людського капіталу, збільшення частки високотехнологічної складової економіки, посилення стійкості бюджетної системи країни, покращання дієвості впливу фінансових інструментів на темпи економічного зростання. Відповідно до бюджетної системи країни, що відображає сукупність фінансово-економічних відносин та взаємозв'язків, пов'язаних з формуванням і використанням державних фінансових активів, що забезпечують фінансування важливих програм і проєктів розвитку країни, територій, формування відновлювальних процесів з урахуванням економічної циклічності та національних особливостей. Доступність бюджетних ресурсів, потенційні можливості їх використання, технологічне та інституційне забезпечення відповідають основним стадіям

розвитку, що визначають особливості та моделі економічного розвитку. Державне фінансування забезпечує регулюючий та стимулюючий вплив на основні галузі економіки. Підвищення результативності участі держави у світових економічних процесах потребує удосконалення її фінансової моделі з урахуванням інституційної складової суспільного розвитку економіки та забезпечення ефективності функціонування бюджетної системи. Важливою умовою суспільного розвитку є зростання його бюджетного потенціалу. На різних етапах економічного циклу, під впливом внутрішніх та зовнішніх чинників, залежно від рівня функціонування економічного суб'єкта та його зв'язків із суспільним виробництвом, бюджетний потенціал визначає передумови для формування відновлювальних процесів. Роль фінансового потенціалу державного сектора економіки зростає в умовах трансформаційних перетворень і полягає у забезпеченні економічного розвитку держави та територіальних громад, що передбачає врахування процесів динаміки, якісних змін для розширеного відтворення, пов'язаних з інноваціями в сферах життєдіяльності суспільства та економічної системи. Забезпечення ефективності бюджетної політики потребує врахування процесу формування, накопичення та використання фінансових активів економічних суб'єктів сучасних тенденцій, механізму управління бюджетним потенціалом відповідно до тенденцій національного і світового економічного розвитку, стратегічних пріоритетів та суспільних потреб. Важливим є забезпечення належного рівня фінансування соціальної сфери з бюджету, що направлено на підвищення показника розвитку людського капіталу, який у країнах із розвинутою економікою вважається одним із основних факторів стимулювання соціально-економічного розвитку країни. Разом з тим, потребує одночасного підвищення якісний рівень системи освіти та науки, охорони здоров'я, культури. Доцільним є посилення інтеграційних процесів системи освіти у світовий науково-освітній процес, підвищення рівня координації фінансового та реального секторів економіки із закладами вищої освіти. Одночасно, держава має сприяти зростанню рівня доходів населення,

покращувати стан навколишнього середовища, посилювати ступінь довіри у суспільстві [3,9,24,44,70].

Система бюджетного регулювання базується на цілісній сукупності фінансових та економічних взаємовідносин, інституційних бюджетних елементів стосовно вибору й реалізації головних напрямів здійснення бюджетної політики, планування та прогнозування основних бюджетних показників, напрямів використання бюджетних ресурсів, досягнення запланованих соціально-економічних цілей й завдань. Інституційний підхід включає аналіз бюджетного регулювання як цілісної та динамічної системи, яка постійно вдосконалюється відповідно до головних макроекономічних завдань розвитку країни. Основними питаннями, що потребують вирішення в бюджетній системі є удосконалення нормативного забезпечення, підвищення ефективності здійснених видатків бюджету, системи управління державним боргом, забезпечення прозорості системи державних фінансів. Поняття бюджетної пріоритетності досить суттєво здійснює вплив на структурні перетворення в економіці країни, соціальній сфері, рівень людського капіталу, на конкурентоспроможність національної економіки. Розвиток громадянського суспільства викликає потребу щодо відповідних інституційних змін, які мають відбутися у взаємовідносинах між учасниками бюджетного процесу й покращення ефективності бюджетної політики в загальній системі державного впливу на економіку. Важливим є аналіз оцінки ефективності проведення пріоритетних напрямів бюджетної політики як одного із інструментів соціального та економічного розвитку держави та територій; запровадження ефективних бюджетних механізмів в системі інституційного забезпечення розвитку суспільства; покращення показників результативності міжбюджетних відносин та державного фінансового регулювання економіки. Пріоритетним також є застосування регуляторного механізму бюджетної політики, що ґрунтується на поєднанні бюджетного регулювання в системі доходів та видатків бюджету, міжбюджетних відносин та державного боргу. Задля розробки та впровадження фінансово-бюджетного регулювання на протязі певного періоду

бюджетна політика повинна розроблятися на основі циклічності економічного розвитку фінансової системи, стану державних фінансів та запасу стійкості бюджетної системи, бюджетного регулювання щодо позитивного впливу на показники економічного зростання. Впровадження програмно-цільового методу планування бюджету надає можливість передбачити результати виконання бюджетних програм, оцінити ефективність використання державних коштів на кожному етапі бюджетування. Моніторинг та оцінка бюджетних програм включають порівняння результатів і витрат на їх досягнення, аналіз тривалості їх виконання, необхідності й відповідності цих програм вимогам часу. Застосування відповідних показників надає можливість порівнювати стан виконання бюджетних програм у динаміці, за роками та між головними розпорядниками бюджетних коштів, передбачати термін їх виконання та визначити найбільш ефективні бюджетні програми при розподілі бюджетних коштів на середньострокову перспективу. Одночасно це сприяє оптимальному вибору пріоритетів бюджетної політики на середньострокову перспективу та забезпеченню досягнення позитивних результатів при використанні бюджетних коштів. На етапі трансформації економіки необхідне переосмислення системи фінансово-бюджетного регулювання соціально-економічного розвитку суспільства, та відповідних парадигм, поглядів та знань, що склалися в країнах з розвинутою економікою. Програмно-цільовий метод забезпечує контроль за цільовим використанням бюджетних коштів, фактичними результатами реалізації бюджетних програм, формує систему звітування та оцінювання діяльності розпорядників бюджетних коштів усіх рівнів, забезпечує належний рівень прозорості ухвалення рішень у державному секторі, що сприяє створенню умов для розробки та реалізації дієвої економічної політики. На сучасному етапі вдосконалення фінансово-бюджетних відносин посилюється необхідність розвитку системи бюджетного планування та підвищення ефективності бюджетних видатків. Від своєчасності та якості прийняття рішень щодо розподілу та використання коштів державного бюджету залежить збалансованість фінансової системи та результативність бюджетної політики. Удосконалення програмно-цільового

методу планування видатків на основі розвитку інституційного середовища бюджетної системи, використання дієвих фінансових механізмів, спрямованих на управління результатами розглядається як важливий інструмент підвищення рівня обґрунтованості планування видаткової частини бюджету з урахуванням пріоритетів економічного та соціального розвитку. Важливим є удосконалення методологічних підходів до моніторингу реалізації бюджетних програм протягом бюджетного періоду, стану виконання запланованих результативних показників, завдань для досягнення поставленої мети, їх відповідності пріоритетам розвитку країни [3,9,32,44,68].

Виважена державна фінансова політика є ваговою умовою соціально-економічного розвитку країни, здійснення результативних економічних перетворень. Доцільним є посилення інституційних засад системи державного фінансового регулювання, результативності бюджетної системи, ефективності планування та використання видатків бюджету. Розробка та реалізація державної фінансової політики має ґрунтуватись на обґрунтованих положеннях, що сприятиме збалансованості фінансової системи та дієвості фінансового регулювання розвитку суспільства. Проте впродовж останніх років бюджетна політика держави не у достатній мірі забезпечувала інноваційний розвиток економіки, соціальне забезпечення населення. Виходячи із зазначеного актуальним є питання визначення відповідних інституційних засад подальшого розвитку системи бюджетного регулювання з врахуванням макроекономічної динаміки. Бюджетна політика є одним із вагомих інструментів забезпечення структурного реформування основних напрямів та сфер діяльності суспільства, посилення конкурентоздатності галузей економіки, підвищення стандартів та якості життя населення. Питання дієвості бюджетної політики набувають особливого значення в умовах трансформації економіки, визначення ефективних механізмів економічного розвитку країни. Виходячи із необхідності завдань, які стоять перед державою та суспільством на етапі економічних перетворень, важливим є розробка дієвої бюджетної політики та відповідно стратегії бюджетного регулювання. Довгострокова бюджетна стратегія виступає одним із

інструментів бюджетної політики та визначається завданнями модернізації соціально-економічної системи країни. Одним з важливих напрямів сучасної бюджетної політики є формування сприятливого макроекономічного середовища, здійснення послідовних та ефективних заходів у бюджетній сфері, забезпечення стабільності державних фінансів, високих темпів економічного зростання на основі проведення модернізації економіки держави та підвищення її конкурентоспроможності, формування бюджету з чіткими фіскальними та видатковими орієнтирами. Необхідність у забезпеченні стійкого соціально-економічному розвитку країни та адміністративно-територіальних одиниць потребує переоцінки сформованих поглядів і підходів до використання різних форм і методів бюджетного регулювання. Формування ефективного механізму бюджетного регулювання дозволить збалансувати бюджетну систему та сприятиме розвитку фінансових, перерозподільчих відносин, вирівнюванню соціально-економічних диспропорцій. Запровадження дієвих фінансових механізмів у системі інституційного середовища суспільства потребує вирішення питань задекларованих державою соціальних зобов'язань; нерівномірності темпів соціально-економічного розвитку регіонів; недостатнього обсягу дохідної частини місцевих бюджетів; достатньо високого рівню дотаційності місцевих бюджетів. Бюджетне регулювання є вагомим економічною категорією, яка має фінансову, управлінську, інституційну основу. Як фінансова категорія бюджетне регулювання - це сукупність грошових відносин з приводу перерозподілу національного доходу і частини національного багатства з метою задоволення економічних інтересів суспільства. Як управлінська категорія бюджетне регулювання відображає взаємозв'язки між суб'єктами бюджетного регулювання при виконанні функцій управління з метою підвищення результативності і ефективності бюджетних видатків. Інституційна категорія бюджетне регулювання є сукупністю інститутів, що еволюціонують в часі, зберігаючи свою суть і модифікуючи форми прояву. Внутрішній взаємозв'язок функціональних і управлінських складових фінансового механізму бюджетного регулювання є важливою умовою

його дієвості. Функціональна структура бюджетного регулювання представлена механізмами бюджетного регулювання доходів, видатків, міжбюджетних відносин. Структурними елементами функціональної структури механізму бюджетного регулювання є фінансові методи і фінансові важелі, нормативно-правове та інформаційне забезпечення. Управлінську структуру механізму бюджетного регулювання, пов'язану з формуванням і використанням бюджетних ресурсів, можна розглядати в розрізі елементів управління фінансами: бюджетне планування і прогнозування; фінансовий контроль. Призначення бюджетної політики є продуктом еволюції ролі та значення функцій держави в суспільно-економічному розвитку. Бюджетне регулювання є ваговою складовою бюджетної політики, залежним від показників макроекономіки, та має адаптувати відповідні механізми, інструменти і важелі з метою ефективного впливу на соціально-економічні процеси. В умовах трансформації економіки бюджетна політика має реалізувати адаптаційно-регуляторний потенціал для виходу на траєкторію економічного зростання. Інституційний підхід передбачає розгляд бюджетного регулювання як динамічної системи, що постійно вдосконалюється та адаптується до основних завдань соціально-економічного розвитку. У процесі бюджетного планування і прогнозування визначаються обсяги фінансових ресурсів, напрями їх використання та перерозподілу через бюджетну систему. Управління в процесі бюджетного регулювання є комплексом заходів, що розробляються на основі аналізу фінансової ситуації, яка складається, у бюджетній сфері і спрямованих на реалізацію прийнятої бюджетної політики. Фінансовий контроль у бюджетній сфері спрямований на перевірку формування бюджетних доходів, цільового, ефективного і результативного використання видатків бюджету. Бюджетне регулювання соціально-економічного розвитку суспільства є сукупністю фінансових методів, фінансових важелів, щодо формування та використання бюджетних коштів, регулювання міжбюджетних відносин спрямованих на досягнення фінансово-економічної збалансованості, результативності економічних перетворень та забезпечення соціально-економічного розвитку суспільства. При визначені

напрямів розвитку бюджетної системи вагомим є розробка механізму формування доходів бюджету, управління фінансами у бюджетній сфері, використання фінансово-бюджетних інструментів регулювання економічних і соціальних процесів. Підходи до визначення пріоритетних напрямів бюджетної політики повинні розроблятися із врахуванням циклічності розвитку економіки, стійкості бюджетної системи, що сприятиме забезпеченню досягнення показників соціально-економічного розвитку країни. Держава має виходити з необхідності забезпечення фінансової та соціальної стабільності. Передбачуваність бюджетної політики є ключовим фактором загальної макроекономічної стійкості. З метою комплексного вирішення завдань, що стоять перед державою у бюджетній сфері важливим є розуміння сутності бюджетної політики та змісту її механізму реалізації. Вагомим є здійснення поглибленого аналізу тенденцій розвитку бюджетного процесу та його впливу на економічний розвиток держави. Одним з найважливіших напрямів розвитку бюджетної політики в сучасних умовах є формування сприятливого макроекономічного середовища, здійснення послідовних та ефективних заходів у податково-бюджетній сфері, забезпечення стабільності державних фінансів, достатньо високих темпів економічного зростання на основі проведення модернізації економіки держави та підвищення її конкурентоспроможності. Бюджетна політика в умовах економічних перетворень має спрямовуватись на відновлення та стабілізацію, проведення структурних змін в бюджетній сфері та реальному секторі економіки, забезпечення макроекономічної стабільності, стійкості бюджетної системи. Інститут бюджетного регулювання має ґрунтуватися на сукупності форм, засобів, механізмів формування та реалізації завдань бюджетної політики, які визначають умови взаємовідносин учасників бюджетного процесу. Бюджетна політика держави як динамічна система, що розвивається у залежності від соціально-економічних потреб суспільства має задіяти з урахуванням зарубіжного досвіду відповідні регуляторні механізми. Функціональне призначення бюджетної політики є продуктом еволюції ролі та значення держави в суспільно-економічному розвитку, у залежності від

показників економіки мають коригуватися цілі і завдання бюджетної політики, механізми, інструменти і важелі для їх досягнення з метою ефективного впливу на соціально-економічні процеси. В умовах рецесії бюджетна політика має реалізовувати адаптаційно-регуляторний потенціал з метою виходу на поступове економічне зростання. При цьому бюджетна політика як вагомий інструмент системи державного регулювання економіки має спиратися на довгострокову програму економічного і соціального розвитку країни [3,5,22,49,58].

Доцільним є подальше посилення системності та послідовності у реалізації державної фінансової політики, визначення оптимальної структури та змісту бюджетних програм, їх відповідність показникам розвитку галузей економіки на середньостроковий та довгостроковий періоди. Розробка державної фінансової політики із врахуванням циклічності соціально-економічних процесів, бюджетної збалансованості, запровадження системного оцінювання ступеня досягнення поставлених завдань сприятиме дієвому перетворенню вітчизняної економіки у напрямі інноваційної моделі розвитку. Формування бюджетної політики, визначення пріоритетів соціально-економічного розвитку країни необхідно здійснювати виходячи із відповідного рівня економічного зростання. Ефективне функціонування економіки можливе за умови тісної взаємодії інституційних складових бюджетної політики. Зазначене сприятиме створенню дієвої бюджетної архітектури суспільного розвитку, яка в майбутньому забезпечить економічне зростання країни. [3,24,32,44,68].

Основною метою державної фінансової політики є забезпечення довгострокової збалансованості бюджетної системи, яка передбачає формування стабільної податкової бази на основі створення сприятливих умов для розвитку економіки, своєчасного та достатнього рівня фінансування основних напрямів розвитку соціально-економічної сфери, формування ефективного механізму міжбюджетного регулювання. Виходячи із світового досвіду бюджетна рівновага досягається при збалансованому бюджеті, який має впливати на темпи економічного зростання, рівень добробуту населення. Рівень дієвості бюджетної політики впливає як одночасно, так і з лагами у часі на

темпи економічного розвитку, а також на інтегрований показник запасу стійкості бюджетної системи, який визначається сукупністю вагомих бюджетних показників, що характеризують стан бюджетної системи. Важливим є запровадження відповідної методології розрахунку на певному інтервалі часу показника запасу стійкості бюджетної системи, який повинен враховувати, передусім, показники питомої ваги дебіторської та кредиторської заборгованості зведеного, державного та місцевих бюджетів до загальної суми видаткової частини відповідного бюджету, аналогічний показник заборгованості по соціальних виплатах, податкове навантаження на економіку, рівень виконання дохідної та видаткової частин бюджету, рівень фінансування дефіциту бюджету, питому вагу державного боргу у валовому внутрішньому продукті. Формування обсягу та структури доходів і видатків бюджету є важливою складовою бюджетного регулювання для забезпечення розвитку суспільства. Бюджетні видатки на забезпечення виконання державою своїх функцій мають відповідати якості надання державних послуг суспільству. Оптимізація видатків на державне управління є одним із важливих завдань підвищення результативності використання бюджетних коштів. Бюджетна політика, яка реалізується через систему бюджетних механізмів, повинна забезпечувати ефективний вплив на соціально-економічні процеси. Розвиток суспільства зумовлює необхідність відповідних інституційних змін у взаємовідносинах між учасниками бюджетного процесу та підвищення ефективності бюджетної політики у системі державного регулювання економіки. Державна фінансова політика є вагомим важелем впливу на процеси соціально-економічного розвитку країни. Виступаючи складовою основних напрямів економічної політики, що визначаються державою, бюджетна політика спрямована на оптимізацію формування бюджетних доходів і використання державних фінансових ресурсів, управління показниками дефіциту бюджету та державного боргу, узгодження загальнодержавних і місцевих інтересів у сфері міжбюджетних відносин, підвищення ефективності державних інвестицій в економіку, забезпечення соціальної справедливості при перерозподілі національного доходу. Згідно із

управлінським підходом бюджетна політика розглядається як теоретично-обґрунтована система заходів планування, регулювання і контролю бюджетної системи з питань фінансових відносин зі сторони відповідних державних інституцій у процесі створення та використання централізованих грошових фондів країни. Бюджетна політика формується передбачає визначення цілей і завдань у галузі фінансів, розробку механізму формування доходів бюджету, управління фінансами у бюджетній сфері, використання фінансово-бюджетних інструментів регулювання економічних і соціальних процесів. Як один з основних інструментів реалізації економічної політики країни, бюджетна політика значною мірою визначає місце та роль держави у регулюванні економічних процесів та забезпеченні макроекономічного зростання. Дії держави по визначенню ключових завдань та кількісних показників формування дохідної та видаткової складових бюджету, управління дефіцитом бюджету та державним боргом формують сутність бюджетної політики. Бюджетна політика розглядається як процес формування та витрачання державою фінансових ресурсів з метою виконання відповідних функцій. Однією з найважливіших функцій держави є забезпечення стійкості, динамічності і збалансованості економічного зростання із врахуванням основних пріоритетів сталого розвитку. В умовах економічної рецесії доцільним є збільшення регулюючої функції держави. У кожному суспільстві формується відповідна система державного регулювання, яка базується на певних складових, зокрема загальних підходах до розвитку економічного механізму, історичних традиціях управління, домінуючій теорії економічної політики і практики її застосування, соціокультурних цінностях, підходах до ролі держави в досягненні суспільного добробуту. Вибір тієї чи іншої моделі регулювання економікою обґрунтовується рівнем соціально-економічного розвитку країни, враховуючи циклічність економічних процесів. У періоди економічних криз та на перехідних етапах економічних реформ спостерігається посилення державного регулювання. При досягненні конкурентоспроможності та стабільності економічної системи починається поступовий перехід до ліберальної моделі розвитку. Для періодів

функціонування регулюючої моделі розвитку притаманні вищий рівень стабільності і більш високі темпи економічного зростання. Бюджетне регулювання розглядається як макроекономічний регулятор відтворювальних процесів, спрямований на реалізацію стратегічних пріоритетів соціально-економічного розвитку держави. Завдяки використанню сукупності бюджетних інструментів впливу на процес формування та виконання бюджету, регулювання видатками бюджету дозволяє досягати необхідних макроекономічних пропорцій та показників економічного зростання, сприяти розвитку економіки і соціальним перетворенням. Завдяки виваженій та обґрунтованій бюджетній політиці держава може відігравати активну роль у регулюванні економічних процесів, забезпеченні соціального захисту громадян [3,9,32,44,70].

Важливим є необхідність розуміння ефективності бюджетної політики в розрізі напрямів її дії із встановленням відповідних критеріїв оцінки, зокрема це показники виконання планових показників доходів бюджету та видаткових зобов'язань, співвідношення зростання доходів та видатків бюджету, розміри та динаміка змін дефіциту бюджету та державного боргу країни, росту валового внутрішнього продукту, рівень внутрішнього споживання та рівень безробіття, збільшення фонду оплати праці працівників. Застосування макроекономічних показників у якості критеріїв ефективності є виправданим виходячи із взаємовпливу бюджетної політики та загального стану економіки. Держава формує необхідні для свого функціонування ресурси, що становлять значну частину валового внутрішнього продукту. Одним з вагомих видів ресурсів держави є фінансові, тому державні фінанси та, зокрема, бюджет країни є основним компонентом національної економіки. Питання формування дохідної частини бюджету усіх рівнів є достатньо важливим у процесі розробки і реалізації фінансово-бюджетної політики. Доходи бюджету складають не лише фінансову основу для виконання покладених на державу функцій, вони виступають засобом перерозподілу фінансових ресурсів у суспільстві на користь тих чи інших груп населення, галузей та територій і тому є одним із найважливіших елементів системи фінансового і, в цілому державного

регулювання соціально-економічного розвитку. Доходи бюджету необхідно розглядати передусім як фактор, що впливає на сукупне споживання через вплив на рівень дохідності соціальних груп і видів економічної діяльності. Доходи бюджету певним чином визначають напрями використання накопичень, що утворюються у процесі економічної діяльності, регулюють попит, структуру обсягів виробленої продукції та кінцевого споживання. З метою активізації впливу бюджетної політики на соціально-економічний розвиток суспільства потрібно вживати заходи, спрямовані на підвищення рівня збалансованості й прозорості бюджету, ефективності витрачання бюджетних коштів, удосконалення міжбюджетних відносин, забезпечення якісного виконання бюджетів усіх рівнів, здійснення дієвого фінансового контролю. У дохідній частині бюджетна політика визначає динаміку зростання доходів, пропорцію між різними їх видами тощо. Податкова політика є важливою частиною бюджетної політики, оскільки саме податки є основною складовою доходів бюджету, прямо та опосередковано здійснюють вплив на суспільний розвиток. Складові частини бюджету тісно взаємопов'язані: чим менше коштів у вигляді податків, обов'язкових платежів тощо вилучаються державою із реального сектору економіки, тим активніше стимулюється у суспільстві підприємницька діяльність, розвиток виробничої сфери. Разом з тим, зменшення перерозподілу фінансових ресурсів через державний бюджет не повинно негативним чином впливати на інші функції бюджету, зокрема таку вагому, як соціальна. У соціумі будь-якої країни до податкової системи пред'являється низка загальноприйнятих вимог, зокрема справедливість оподаткування як безумовність обкладення податками незалежно від рівня доходів, сплата членами суспільства зі схожим рівнем доходів однакових розмірів податків, прогресивна шкала оподаткування. Ефективність функціонування податкової системи вимагає при формуванні планової суми доходів бюджету досягнення якомога меншого негативного впливу на економіку країни; прийнятні рівень видатків на адміністрування податкової системи та ступінь дотримання у суспільстві відповідного законодавства по сплаті податків. Податкова система має бути прозорою, що

передбачає простоту механізмів сплати податків, дотримання необхідних зобов'язань платниками [3,9,22,44,68].

Бюджетні видатки є важливим напрямом дій державної політики у сфері бюджету на забезпечення розвитку економічних та соціальних процесів. Через видатки бюджету здійснюється вплив на формування величини фондів споживання та нагромадження, на необхідні зміни структури галузей економіки та відповідно виробництва, на рівень підтримки та розвиток соціальних стандартів. Бюджетна політика визначає і регулює темпи зростання видатків, їх структуру та обсяги, як загалом, так і по окремих напрямам, бюджетним програмам. Вагомим є визначення пріоритетів, а також ступінь забезпечення фінансування програм суспільного розвитку. Бюджетні видатки використовуються для міжгалузевого і територіального перерозподілу фінансових ресурсів з метою раціонального розміщення виробничих структур, сприяння економічному розвитку в регіонах і державі в цілому. Використання видатків бюджету як інструменту державного регулювання економічного розвитку застосовувалось ще із часів світової економічної кризи тридцятих років минулого століття, яка довела, що ринкові механізми не забезпечують саморегулювання економіки. Зазначений період та після Другої світової війни викликав необхідність відмовитись в багатьох країнах від класичної ліберальної доктрини у фінансовій політиці. Держава повинна була виконувати функції стабілізатора фінансово-економічної політики, регулювати економічні процеси. У низки розвинутих країн посилився вплив видатків бюджету на економіку, у тому числі через постійне зростання їх обсягів. Соціально-економічна модель, яка реалізується в державі, визначає обсяг та структуру видатків бюджету. За умови обґрунтованості структури відповідно до функцій держави та макроекономічної ситуації видатки бюджету здатні відгравати активну роль у досягненні завдань суспільного розвитку. Функціональна структура бюджетних видатків суттєво впливає на ефективність бюджету. Зміна складових структури у процесі формування видатків, напрямів та механізмів використання коштів може мати різні наслідки для економічної системи, соціального розвитку,

зокрема, скорочення видатків на субсидування окремих сегментів економіки може впливати на ціноутворення, сприяти більш раціональному розподілу ресурсів. Коригування бюджетних видатків на соціальні трансферти, зокрема через впровадження механізмів адресної допомоги може з однієї сторони посилити дієвість та результативність таких видатків, з іншої – в цілому скоротити їх обсяги в системі головного розпорядника бюджетних коштів, надати можливість вивільнені ресурси направити на забезпечення інших нагальних потреб, розширити перелік суспільних послуг, фінансувати видатки розвитку. Отже, вибір оптимальних обсягів та напрямів спрямування фінансових ресурсів є одним із ключових завдань в процесі формування видаткової складової бюджету [3,9,32,44,58].

Державна фінансова політика є дієвим інструментом забезпечення своєчасної адаптації фінансових механізмів до динамічних змін внутрішнього та зовнішнього економічного середовища. Система фінансово-економічних інститутів є результатом розвитку та постійного вдосконалення відповідних взаємовідносин у процесі формування, використання валового внутрішнього продукту з метою задоволення потреб суспільства. Важливим є реалізація виваженої, послідовної та системної фінансової політики держави використовуючи бюджетні, податкові інструменти. Економічна сутність державної фінансової політики як складової економічного розвитку країни полягає у сукупності інституційних засад, механізмів управління фінансовими процесами на макроекономічному рівні відповідно до визначених пріоритетів суспільного розвитку з метою забезпечення динамічної збалансованості фінансової системи, підвищення дієвості фінансово-економічних відносин, посилення впливу ендогенних чинників на результативність економічних перетворень. За нинішніх умов соціально-економічного розвитку для України набуває особливої вагомості необхідність переосмислення ролі бюджетної політики та підвищення її ефективності. Вагомою основою здійснення ефективної бюджетної політики є визначення її основних напрямів, спираючись на національні пріоритети стратегії економічного і соціального розвитку країни, засади грошово-кредитної

політики та зовнішньоекономічної діяльності. За таких обставин будуть створені умови для виконання державою своїх функцій, підтримки фінансової стабільності в країні та досягнення економічного зростання. Посилення якісного рівня вітчизняної бюджетної політики з врахуванням відповідного світового досвіду сприятиме дієвим інституційним перетворенням суспільного розвитку. Як суспільно-економічна категорія бюджетна політика має певну структуру, яка охоплює суб'єкт, об'єкт і взаємозв'язки між ними, відповідний набір методів та інструментів регулювання згідно з визначеними у суспільстві цілями та завданнями. До структурних елементів бюджетної політики також належать: розроблення науково обґрунтованої концепції розвитку бюджету, яка формується на основі вивчення потреб сучасного стану суспільного розвитку, тенденцій соціально-економічного розвитку та стратегічних пріоритетів держави; визначення основних напрямів формування та використання бюджетних ресурсів на перспективу і поточний період; здійснення заходів, спрямованих на досягнення поставлених цілей. Призначення бюджетної політики є продуктом еволюції ролі та значення функцій держави в суспільно-економічному розвитку. Бюджетне регулювання є невід'ємним елементом бюджетної політики, залежним від показників макроекономіки, та має адаптувати відповідні механізми, інструменти і важелі з метою ефективного впливу на соціально-економічні процеси. В умовах трансформації економіки бюджетна політика має реалізувати адаптаційно-регуляторний потенціал для виходу на траєкторію економічного зростання. Із метою розробки та реалізації збалансованого бюджетного регулювання протягом певного часового інтервалу бюджетна політика повинна визначатися, з одного боку, з урахуванням циклічності економічного розвитку, з іншого – стану державних фінансів і запасу стійкості бюджетної системи, суттєве зменшення якої може призвести до ускладнення проведення ефективного бюджетного регулювання для позитивного впливу на економічне зростання. Система бюджетного регулювання як одна з основних складових системи державного регулювання економіки є сукупністю функціональних фінансово-бюджетних та економічних елементів, зокрема,

дохідна частина бюджету, видаткова частина бюджету, дефіцит бюджету, державний борг, податкове регулювання, міжбюджетні відносини, економічні процеси країни, зовнішнє економічне середовище та взаємозв'язки між ними. Бюджетна політика забезпечення та регулювання пріоритетів подальшого розвитку суспільства повинна враховувати відповідну переорієнтацію економіки на переважно ендогенні чинники економічного зростання з огляду на євроінтеграційні процеси. При цьому бюджет як вагомий елемент системи державного регулювання економіки має спиратися на довгострокову програму економічного й соціального розвитку країни. Основні напрями бюджетної політики мають формуватися із чітким виділенням пріоритетів, на засадах комплексного підходу з урахуванням виявлених проблем та аналізу внутрішніх і зовнішніх факторів, які визначають процеси розвитку суспільства [3, 22,44,68,70].

1.3. Досвід формування та реалізації державної фінансової політики у країнах із розвинутою та трансформаційною економікою

Державна політика у сфері бюджетного регулювання у зарубіжних країнах здійснюється із врахуванням особливостей соціально-економічного розвитку країни, її адміністративно-територіальних одиниць, важливості перетворення бюджетного механізму на дієвий інструмент економічного зростання, узгодження бюджетно-податкової політики із основними завданнями стратегічного розвитку економіки. У країнах із розвинутою економікою відбувається удосконалення інституційних засад бюджетного процесу, у тому числі посилення взаємозв'язку річного і перспективного бюджетного планування, застосування сучасних методів управління бюджетними ресурсами, зміцнення фінансової основи місцевого самоврядування, подальший розвиток програмно-цільового методу планування видатків бюджету, системи державного фінансового контролю, підвищення рівня ефективності

використання бюджетних коштів. Дослідження зарубіжного досвіду формування і реалізації бюджетної політики дозволило визначити основні бюджетні пріоритети на сучасному етапі розвитку економіки, у тому числі запровадження та підвищення рівня середньострокового бюджетного планування; удосконалення системи планування і моніторингу соціально-економічної результативності бюджетних витрат за допомогою якісних і кількісних індикаторів. Накопичений світовий досвід щодо напрямів бюджетної політики показує, що реформа у сфері бюджетних відносин повинна проводитися з урахуванням особливостей соціально-економічного розвитку як країни і регіону, так і конкретних галузей економічної діяльності. Перехід до середньострокового бюджетного планування та прогнозування набув широкого застосування у країнах з розвинутою економікою. На даному етапі розвитку державних фінансів у європейських країнах з метою спрямування обмежених бюджетних ресурсів на виконання пріоритетних завдань державної політики простежується тенденція до відповідних перетворень системи управління бюджетними видатками. Бюджетна політика забезпечення та регулювання пріоритетів подальшого розвитку суспільства у розвинутих країнах враховує необхідну переорієнтацію економіки на переважно ендогенні чинники економічного зростання. При цьому бюджетна політика як вагомий інструмент системи державного регулювання економіки має спиратися на довгострокову програму економічного й соціального розвитку країни. Упорядкування регулюючих цілей бюджетної політики дозволяє досягти відповідного збалансування процесу перерозподілу фінансових ресурсів у країні, рівня задоволення суспільних потреб. Функція бюджетної політики є комплексною, вона поєднує як фіскальну, так і регулюючу складові. Необхідним є забезпечення перетворення бюджетного механізму в ефективний засіб реалізації соціально-економічної стратегії, підвищення ефективності витрачання бюджетних коштів. Формування та реалізація бюджетної політики має здійснюватися з урахуванням тенденцій соціально-економічного розвитку держави та досвіду країн з розвинутою

економікою. На даному етапі розвитку фінансових відносин доцільним є визначення пріоритетів бюджетної політики виходячи з основних засад соціально-економічного розвитку країни на середньо- та довгострокову перспективу. Підхід розвинутих країн до формування бюджетної політики є важливим з позиції необхідності оцінки впливу рівня та структури оподаткування, державних видатків на економічне зростання країни. Доцільним є врахування відповідного зарубіжного досвіду в частині напрямів використання бюджетних ресурсів з урахуванням особливостей функціонування національної економіки. Перерозподіл валового внутрішнього продукту через дохідну частину бюджетної системи відіграє вагомий роль у соціально-економічному розвитку суспільства. На ефективність державного фінансового регулювання певним чином впливає рівень показника частки доходів бюджету у валовому внутрішньому продукті. Важливим завданням державних фінансових інституцій є розробка та реалізація виваженої бюджетно-податкової політики, яка б забезпечувала достатній обсяг фінансових ресурсів та сприяла економічному зростанню. Досвід зарубіжних країн свідчить, що спрямованість бюджетної політики значною мірою формує напрями розвитку соціально-економічних відносин у державі. Пріоритетними завданнями бюджетної політики Франції є стимулювання економічного зростання шляхом використання відповідних фінансових інструментів, посилення впливу бюджетного регулювання у системі соціально-економічного розвитку суспільства, надання трансфертів найменш незахищеним верствам населення, відновлення кредитування малого та середнього підприємництва, стимулювання зайнятості та збільшення обсягів державного інвестування, підтримка банківської системи країни. Водночас, в умовах циклічного зниження обсягу бюджетних доходів реалізація зазначених заходів спричинила збільшення питомої ваги дефіциту бюджету у валовому внутрішньому продукті. Важливим пріоритетом бюджетної політики на середньострокову перспективу є оптимізація рівня бюджетного дефіциту, подальше стимулювання економічного зростання дієвими інструментами фінансово-економічного регулювання [44,58, 91-95].

Фінансово-бюджетна політика розвинених держав Західної та Центральної Європи і Великої Британії представляє значний науковий інтерес тому, що їх економіки та державні фінанси, починаючи з кінця 1980-х рр., перебувають у стані реформування з метою підвищення як власної конкурентоспроможності, так і конкурентоспроможності всього макрорегіону. Серед вагомих причин реформування бюджетного процесу у різних країнах у 1970-1980 рр. вчені називають економічну кризу і кризу державних фінансів; зміни політичного керівництва; суспільну незадоволеність і недовіру по відношенню до діяльності держави; розвиток інформаційних технологій та їх впровадження у сферу державного управління, що визначило, з одного боку, нові можливості, пов'язані з оцінкою результативності діяльності виконавця, а з іншої – зниження витрат на обмін інформацією, як всередині держави, так і між суспільством і державою. У розвинених країнах широко використовується боргове фінансування, як надання кредиту економіці для стимулювання економічної динаміки. Починаючи з 1970-х рр. дефіцит бюджету в Європейських країнах часто перевищував нормативне значення, встановлене на рівні 3 % ВВП. В Японії дефіцит бюджету у середньому майже у 2 рази перевищував допустимий для європейських країн рівень. Більшість зарубіжних країн використовує бюджетний механізм з акцентом на збільшення державних видатків як інструменту стимулювання економічного зростання, а механізм перевищення витрат держави над доходами фактично розглядається як надання кредиту економіці. За оцінками експертів, саме вимога ЄС до Португалії, яка у 2001 р. порушила Пакт про стабільність, скоротити державні витрати у 2002 р. стала однією із причин економічного спаду і скорочення податкових надходжень до бюджету. Внаслідок цього Німеччина і Франція заявили про неможливість і недоцільність виконання ліміту бюджетного дефіциту у розмірі 3 % ВВП, як визначено Пактом про стабільність, адже це передбачає скорочення державних витрат та погіршення економічного стану в період економічного спаду. Як правило, реформи державних фінансів, спрямовані на зниження рівня оподаткування та скорочення державних видатків розширюють базу оподаткування. Серед промислово розвинених країн, які

достатньо активно проводять політику гнучкої зміни податкових ставок та державних видатків Нова Зеландія, Австрія, Великобританія, Австралія, США, Японія, Швеція, Швейцарія. Водночас, як підверджує практика, часто сума, на яку внаслідок податкових змін підвищуються доходи бюджетів, недостатньою мірою компенсує втрати податкових надходжень. Уряди розвинених країн покривають бюджетний дефіцит державними запозиченнями, які збільшують розмір державного боргу та його частку у ВВП. Оптимального обсягу бюджетних видатків держави економічною наукою не встановлено, тому кожна країна, залежно від соціально-економічних, політичних, історичних та культурних умов, відпрацьовує власні механізми їх функціонування та визначає їх роль і межі. Фахівці Міжнародного валютного фонду та Європейського центрального банку зазначають, що впродовж останнього століття державні витрати і доходи зростали набагато швидшими темпами, ніж ВВП, підтверджуючи тим самим, що «концепція великого уряду» сьогодні переживає свій розквіт. В зарубіжній науковій економічній літературі сформувалось декілька концепцій, які обґрунтовують тенденції випереджального розвитку державних видатків. Німецький економіст А.Вагнер на основі аналізу історичних та статистичних даних сформулював закон зростання державних витрат, яке пов'язане з розширенням державних і громадських потреб, удосконаленням механізмів реалізації соціальної політики і політики фінансування суспільних благ в державах загального добробуту. Показники відношення обсягу і структури бюджетних видатків до ВВП є важливими індикаторами ступеня регулювання державою соціально-економічних процесів. Деякі країни ставлять за мету зменшення зазначених відношень, щоб сприяти розширенню приватного сектора економіки. Частка бюджетних видатків у ВВП протягом останніх десятиріч суттєво зросла як у країнах з розвинутою, так і трансформаційною економікою, однак причини такого зростання та структура видатків для цих країн мають суттєві відмінності. Розвинуті країни віддають перевагу розвитку інфраструктури надання суспільних послуг, проведенню фундаментальних наукових досліджень, створенню нових технологій та

удосконаленню інституційного середовища. У країнах з перехідною економікою першочерговими завданнями держави є створення умов для сталого розвитку галузей економіки та підвищення їх конкурентоспроможності, стимулювання інноваційно-інвестиційного розвитку, формування нових інституцій [3,22,44,91-95] .

Як свідчить передовий зарубіжний досвід, ефективним методом управління видатковою частиною бюджету у середньостроковій перспективі є програмно-цільовий підхід до формування видатків бюджету. При застосуванні програмно-цільового методу управління видатками бюджету змінюється характер розробки і реалізації бюджетної політики, який полягає у зміщенні акцентів із забезпечення виконання бюджетних програм на зростання їх ефективності і результативності при вирішенні пріоритетних завдань соціально-економічного розвитку. Зазначене передбачає розробку кількісних і якісних показників результативності бюджетних програм, які характеризують рівень досягнення конкретних цілей соціально-економічного розвитку країни. У країнах із розвинутою економікою відбувається удосконалення інституційних засад бюджетного процесу, у тому числі посилення взаємозв'язку річного і перспективного бюджетного планування, застосування сучасних методів управління бюджетними ресурсами, подальший розвиток програмно-цільового методу планування видатків бюджету, системи державного фінансового контролю, підвищення рівня ефективності використання бюджетних коштів. Визначеною тенденцією сучасного досвіду зарубіжних країн є системне удосконалення бюджетного процесу, у тому числі подальше впровадження програмних методів складання бюджету, оцінювання результативності бюджетних програм, що сприятиме посиленню ефективності використання бюджетних коштів через встановлення взаємозв'язку між затратами та досягнутими результативними показниками. У країнах із розвинутою економікою відбувається удосконалення системи державного фінансового контролю, у тому числі внутрішнього контролю та аудиту ефективності використання бюджетних коштів. Більшість країн світу протягом останніх років дотримуються політики жорсткої економії

бюджетних коштів, бюджетної дисципліни, прозорості бюджету, що сприяє зменшенню боргових зобов'язань, дефіциту бюджету. Низка провідних країн використовують дієві механізми інтеграції коротко-, середньо- і довгострокового бюджетного планування. Дослідження досвіду формування бюджету в країнах із розвинутою та трансформаційною економікою, дозволило виявити основні тенденції у проведенні перетворень системи бюджетного планування протягом останніх років. Достатнього впровадження набули програмно-цільовий метод планування бюджету, у тому числі у середньостроковій перспективі, система оцінювання бюджетних програм, що включають відповідні результативні показники. Планування та виконання бюджету базується на підвищенні результативності бюджетних видатків та оцінюється такими показниками, як якість державних послуг та їх вплив на соціально-економічний розвиток країни. Значні зміни відбулися у системі державного фінансового контролю шляхом удосконалення та оновлення його принципів, форм та методів, розвитку відомчого фінансового контролю та аудиту [3,9,22,44,91-95].

Дослідження досвіду формування бюджету в країнах із розвинутою та трансформаційною економікою, дозволило виявити основні тенденції у проведенні перетворень системи бюджетного планування протягом останніх років. Достатнього впровадження набули програмно-цільовий метод планування бюджету, у тому числі у середньостроковій перспективі, система оцінювання бюджетних програм, що включають відповідні результативні показники. Планування та виконання бюджету базується на підвищенні результативності бюджетних видатків та оцінюється такими показниками, як якість державних послуг та їх вплив на соціально-економічний розвиток країни. Значні зміни відбулися у системі державного фінансового контролю шляхом удосконалення та оновлення його принципів, форм та методів, розвитку відомчого фінансового контролю та аудиту. Більшість країн світу протягом останніх років дотримуються політики жорсткої економії бюджетних коштів, бюджетної дисципліни, прозорості бюджету, що сприяє зменшенню боргових зобов'язань, дефіциту бюджету. Низка країн використовують дієві механізми інтеграції

коротко-, середньо- і довгострокового бюджетного планування. Основні параметри податкової, бюджетної і боргової політики необхідно базувати на орієнтирах, розроблених у системі довгострокового планування, які повинні актуалізуватися з урахуванням фактичних умов розвитку економіки, можливого уточнення пріоритетних економічних завдань з врахуванням змін зовнішнього середовища. Сучасний досвід зарубіжних країн щодо застосування бюджетної стратегії ґрунтується на необхідності здійснення середньострокового бюджетного прогнозування і планування під час підготовки щорічного бюджету. Визначеною тенденцією сучасного досвіду зарубіжних країн є системне удосконалення бюджетного процесу, у тому числі подальше впровадження програмних методів складання бюджету, оцінювання результативності бюджетних програм, що сприятиме посиленню ефективності використання бюджетних коштів через встановлення взаємозв'язку між затратами та досягнутими результативними показниками. У країнах із розвинутою економікою відбувається удосконалення системи державного фінансового контролю, у тому числі внутрішнього контролю та аудиту ефективності використання бюджетних коштів. Більшість країн світу протягом останніх років дотримуються політики жорсткої економії бюджетних коштів, бюджетної дисципліни, прозорості бюджету, що сприяє зменшенню боргових зобов'язань, дефіциту бюджету. Низка провідних країн використовують дієві механізми інтеграції коротко-, середньо- і довгострокового бюджетного планування.

У розвинутих країнах світу бюджетні видатки мають тенденцію до зростання, що позитивно впливає на темпи росту промислового виробництва. Ще у дев'ятнадцятому столітті зазначена закономірність відмічена німецьким економіст Адольфом Вагнером. Вчений зазначав, що темпи зростання державних видатків у розвинутих країнах випереджають темпи зростання промислового виробництва і сформулював «закон зростаючої державної активності» - бюджетні видатки в країнах, де розвивається економіка, повинні зростати швидше, ніж обсяги виробництва. Вказане спричинено низкою чинників, зокрема: соціально-політичні, оскільки еволюційний розвиток

держави та громадянського суспільства потребують суттєвого розширення соціальних функцій держави, зокрема різних видів соціального страхування, пенсійного, медичного забезпечення, освітянських програм, інших видів допомоги; економічні - держава зацікавлена у стимулюванні розвитку науково-технічного прогресу, збільшує асигнування в науку, інвестиційні проекти, підтримує різні галузі економіки; історичні - щорічні накопичення зобов'язань держави, наприклад по обслуговуванню державного боргу. Політика у сфері бюджету в країнах ЄС нині знаходиться у стані трансформації - пошуку нових, більш дієвих інструментів підвищення конкурентоспроможності економіки в умовах скорочення відповідних витрат, необхідності реформування систем оподаткування, трудового та пенсійного законодавства, соціального захисту, медичного забезпечення. Бюджетна політика має двохступінчасту структуру: загальна європейська бюджетна політика, від якої залежить планування як загального бюджету ЄС так і національні бюджети країн. Формування бюджетної політики в кожній із європейських країн-членів знаходиться під достатнім впливом загального бюджету, це стосується і країн-донорів, і країн-реципієнтів та особливості соціально-економічної моделі, що реалізується в державі. Низка країн має достатньо схожі цілі у формуванні та реалізації моделі соціально-економічного розвитку, які полягають у забезпеченні рівноправності громадян щодо доступу до освіти, медичних послуг, пенсійного забезпечення, соціального захисту найменш захищених верств населення. Інструментами реалізації такої моделі розвитку виступають зокрема безоплатні соціальні послуги, цільова соціальна політика, соціальне забезпечення, що надаються за рахунок бюджетних коштів. Достатньо високі соціальні стандарти та відповідні зобов'язання безпосередньо впливають на частку ВВП, що перерозподіляється через бюджет країни. Нині у бюджетах більшості розвинутих країн зосереджено близько половини всього національного валового внутрішнього продукту, все більше фінансових ресурсів розподіляється саме через бюджет та соціальні фонди. У країнах ЄС зберігаються тенденції до достатньо високого рівня державних видатків .

За період 2001-2020 років середній показник питомої ваги видатків у ВВП основних країн ЄС становила 50,2 відсотка, у тому числі за період 2001-2010 років - 49,6 відсотка, 2011-2020 років - 50,8 відсотка. В умовах виходу країн із фінансово-економічної рецесії загальний бюджет ЄС розглядається як спільний інструмент досягнення цілей, визначених прийнятою Лісабонською стратегією розвитку Європи до 2025 року. Визначення обсягів видатків в кожній країні здійснюється в межах загальних економічних принципів, виходячи з цілей бюджетної політики та особливостей внутрішнього середовища. Факторами, які визначають обсяги державних видатків є, зокрема: історичні тенденції в проведенні бюджетної політики, структура та стан розвитку економіки країни, рівень державних фінансових можливостей, ставлення країни до перерозподілу доходів, трансфертна політика, процедури прийняття бюджетних рішень, нагальність вирішення соціальних проблем, уявлення в соціумі, що є суспільним благом, і відповідно, на які потреби необхідно спрямовувати кошти бюджету. За рахунок видатків бюджету держава з метою недопущення істотних відмінностей між групами населення з низькими та високими станом матеріального забезпечення, зниження рівня бідності здійснює допомогу малозабезпеченим верствам населення, досягаючи тим самим суспільних принципів справедливості. Завдяки прогресивному оподаткуванню, з одного боку, та надання трансфертів населенню, з іншого, можна зменшити нерівність та диференціацію доходів членів суспільства. Рівень бюджетних видатків на забезпечення виконання державою своїх функцій має відповідати якості надання державних послуг суспільству. Оптимізація видатків на державне управління є одним із важливих завдань підвищення результативності використання бюджетних коштів. Заходи фінансового регулювання розвитку економіки у країнах з розвинутою економікою, в значній мірі, спрямовані на забезпечення макроекономічної стабільності та створення основ для стійкого економічного зростання. Одним з найбільш дієвих напрямів даного регулювання, в сучасних умовах, є фіскальне регулювання у сфері доходної та видаткової частини бюджету, дефіциту бюджету, державного боргу.

Вагомою складовою фінансового регулювання економічного розвитку є забезпечення стійкості системи публічних фінансів, сприяння досягненню фінансової рівноваги. Значна частина бюджетних програм розвинутих країн спрямована на забезпечення належного надання якісного суспільних благ і послуг у сфері базової освіти, охорони здоров'я, соціального захисту вразливих верств населення, що спрямовано на розвиток людського капіталу в умовах посилення його ролі в забезпеченні економічного зростання. Також, визначено, що одним з пріоритетних напрямів використання бюджетних коштів є розвиток інфраструктури, що також належить до продуктивних видатків бюджету. За умов економічної нестабільності, вагомого значення набувають питання розвитку моделі соціального захисту населення, пошуку оптимальних форм взаємодії бюджетної та страхової складової, ролі держави у регулюванні недержавних пенсійних фондів, механізмів гарантування суспільного добробуту в майбутньому. Одним з основних питань фінансового регулювання розвитку економіки залишається питання визначення обґрунтованого показника перерозподілу валового внутрішнього продукту через систему державних фінансів. З одного боку, на державу покладено функцію підтримки соціального захисту та забезпечення умов для суспільного розвитку, з іншого боку, недостатня ефективність використання бюджетних видатків знижує результативність виконання даних функцій та зменшує довіру економічних суб'єктів до держави як суспільного інституту, що не сприяє процесам економічного зростання. Важливим є постійне підвищення якості державного управління. У більшості розвинутих країн заходи державних фінансових інститутів спрямованні на розширення внутрішнього попиту шляхом використання комплексу фіскальних та монетарних інструментів і важелів регулювання економіки. Пріоритетними заходами бюджетної політики в короткостроковому періоді стали збільшення дефіциту бюджету задля фінансування програм стимулювання реального сектору економіки, надання цільових податкових пільг. Зарубіжний досвід становлення системи державного фінансово-економічного регулювання свідчить, що найбільш важливими

завданнями в процесі розробки та реалізації фінансової політики є підвищення якісного рівня життя населення, удосконалення системи державних фінансів, створення сприятливих умов для розвитку підприємництва, у тому числі шляхом покращання рівня інвестиційної привабливості країни та її адміністративно-територіальних одиниць, здійснення структурних змін в економіці, що спрямовано на підвищення темпів економічного зростання держави. Однією з вагомих ознак кожної країни є фінансова система та здатність проведення відповідними державними інститутами соціально-економічної політики, спрямованої на задоволення потреб та інтересів суспільства. Фінансова політика як складова економічної розвитку є дієвим інструментом регулювання соціальних та економічних процесів [44,58, 91-95].

Подальше удосконалення фінансової політики країни має здійснюватися з урахуванням макроекономічних тенденцій, інституційних особливостей вітчизняної економіки, досвіду зарубіжних країн. У розвинутих країнах, які реалізовували фінансову політику з метою активізації внутрішнього попиту та підтримки фінансових установ відбулось зростання розміру бюджетного дефіциту. В країнах з достатньо високим рівнем розвитку фінансових інститутів та державного фінансового регулювання спостерігається позитивний вплив збільшення видатків бюджету на економічне зростання. Разом з тим, у країнах з трансформаційною економікою збільшення бюджетних видатків не завжди призводить до активізації економічного зростання. З огляду на зазначене, в цих країнах запроваджується проведення інституційних змін системи державних закупівель, державного фінансового контролю, середньострокового бюджетного планування, збільшення частки соціальних трансфертів, які мають адресне призначення, дієве застосування програмно-цільового методу планування в бюджетному процесі.

Підхід розвинутих країн до формування фінансової політики є важливим з позиції необхідності оцінки впливу рівня та структури оподаткування, державних видатків на економічне зростання країни, визначення оптимального рівня монетизації економіки з метою стимулювання соціально-економічного

розвитку. Доцільним є врахування відповідного зарубіжного досвіду в частині напрямів використання бюджетних ресурсів з урахуванням особливостей функціонування національної економіки. Поглиблення інтегрованості національних економік у світову, посилення глобалізаційних процесів, динамічність економічних перетворень зумовлюють необхідність вдосконалення моделі соціально-економічного розвитку країни. На сучасному етапі посилюється вплив фінансового регулювання держави на процеси економічного відтворення. Перерозподіл валового внутрішнього продукту через дохідну частину бюджетної системи відіграє вагомий роль у соціально-економічному розвитку суспільства. На ефективність державного фінансового регулювання певним чином впливає рівень показника частки доходів бюджету у валовому внутрішньому продукті. Важливим завданням державних фінансових інституцій є розробка та реалізація виваженої бюджетно-податкової політики, яка б забезпечувала достатній обсяг фінансових ресурсів та сприяла економічному зростанню. Показники частки податкових надходжень у валовому внутрішньому продукті у країнах Європейського Союзу достатньо відрізняються. Визначити оптимальність податкового навантаження на економіку є доволі складно, зазначений показник залежить від умов розвитку національної економіки, моделі соціально-економічного розвитку країни та інституційного середовища суспільства. Необхідно відзначити, що одним із вагомих пріоритетів фінансової політики більшості розвинених країн світу на середньострокову перспективу на сучасному етапі розвитку соціально-економічних процесів є зниження рівня державного боргу та боргового навантаження на бюджет. У роки економічної рецесії та подальшого відновлення економіки рівень державного боргу суттєво підвищився, що викликано необхідністю додаткових видатків бюджету з метою стимулювання економічного розвитку. Питома вага державного боргу у валовому внутрішньому продукті у країнах з розвинутою економікою суттєво зросла за останні десять років, зокрема з 65,4 відсотка до 87,6 відсотка. Достатньо критичною є борговий стан у таких країнах як Греція, Італія, Португалія. Важливим є подальше проведення консолідації фінансової політики з метою

відновлення достатнього рівня стійкості бюджетно-податкової та грошово-кредитної системи країн Європейського Союзу [44,58, 91-95].

Досвід зарубіжних країн свідчить, що спрямованість фінансової політики значною мірою формує напрями розвитку соціально-економічних відносин у державі. Пріоритетними завданнями фінансової політики є стимулювання економічного зростання шляхом використання відповідних фінансових інструментів, посилення впливу бюджетного регулювання у системі соціально-економічного розвитку суспільства, надання трансфертів найменш незахищеним верствам населення, стимулювання зайнятості та збільшення обсягів державного інвестування. В умовах циклічного зниження обсягу бюджетних доходів реалізація зазначених заходів спричинила збільшення питомої ваги дефіциту бюджету у валовому внутрішньому продукті. Важливим пріоритетом фінансово-бюджетної політики на середньострокову перспективу є оптимізація рівня бюджетного дефіциту, подальше стимулювання економічного зростання дієвими інструментами фінансово-економічного регулювання. Основними завданнями бюджетної політики є забезпечення макроекономічної стабільності, яка передбачає збалансований бюджет, послідовне зниження бюджетного дефіциту; координація стратегічного та поточного бюджетного планування; забезпечення спрямованості бюджетної системи на досягнення відповідних економічних результатів. Стосовно бюджетної політики у сфері формування видатків бюджету, то основні принципи будуються на необхідності ув'язки програм та статей бюджету із встановленими на три роки пріоритетами соціально-економічного розвитку країни. Найбільш пріоритетними та таким, що значними чином впливають на зростання економіки упродовж останніх років залишаються видатки на освіту, зокрема професійне навчання, охорону здоров'я, створення нових робочих місць. Поряд з тим, видатки на державне управління мають тенденцію до скорочення, міністерства та відомства зобов'язані дотримуватись граничного рівня витрат, які встановлюються урядом на три роки. На необхідність жорсткої економії коштів бюджету впливає також тенденція до децентралізації влади. У структурі державних видатків найбільша питома вага доводиться на систему соціального страхування. В останні сорок років цей

показник росте стійкими темпами. Серед соціальних видатків найбільші суми з державного бюджету спрямовуються на соціальне забезпечення. За величиною соціальних видатків на душу населення Великобританія знаходиться на дев'ятому місці в ЄС, що вище за середній рівень по Євросоюзу, але нижче, ніж у Німеччині. Понад половини витрат витрачається на забезпечення літніх громадян, близько тридцяти відсотків на хворих та непрацевдатних, до двадцяти відсотків – це допомога сім'ям з дітьми, які мають дітей. Значну питому вагу у видатках бюджету мають видатки на освіту, в останні роки вони складають близько 15 відсотків. До групи соціальних видатків відносяться кошти, що перераховуються із державного бюджету до фонду національного страхування, та пенсії і допомога, що виплачуються безпосередньо з нього. До видатків на економіку відносяться капітальні видатки, фінансування науково-технічних розробок, економічної і соціальної інфраструктури, забезпечення зайнятості в окремих галузях економіки та адміністративно-територіальних утвореннях країни, стимулювання експорту. Слід зазначити, що по видаткам на науково-дослідні розробки Великобританія займає сьоме місце в світі. Значна увага приділяється підвищенню ефективності використання коштів бюджету. Бюджетна політика Великої Британії активним чином застосовується у якості засобу антициклічного регулювання; в певні періоди вона застосовувалась у якості основного інструменту розвитку економіки та соціальної підтримки. Про рівень ефективності бюджетної політики свідчить той факт, що зменшення темпів економічного зростання на початку фінансово-економічної кризи кінця першого десятиліття цього століття Великобританії було найменшим серед країн-членів Європейського Союзу. Принципи проведення бюджетної політики, формування бюджету Європейського Союзу вперше були визначені Римським договором 1957 року і з деякими змінами використовуються по сьогодні. В країнах - членах Європейського союзу бюджетне регулювання у якості інструменту впливу на суспільний розвиток відіграє все більшу роль. Значна увага нині приділяється питанням посилення державного регулювання у сфері видатків, пошуку оптимальних параметрів проведення бюджетної політики, зокрема у сфері видатків, використовуються різні підходи стосовно видаткової

політики. Не існує чіткого єдиного бачення серед практиків, науковців щодо питання: у періоди кризи держава повинна більше економити чи витратити, зокрема на фінансування стратегічних напрямів економіки. Проте єдиним залишається бачення щодо необхідності пошуку відповідних нових шляхів та механізмів управління видатками бюджету з метою посилення їх впливу на стабільність та поступальний суспільний розвиток. Протягом останніх двох років країни Європейського Союзу дотримуються незмінною політики: державні видатки у період кризи необхідно скорочувати, притримуватись політики жорсткої економії, бюджетної дисципліни, консолідації бюджету, що сприятиме, зокрема скороченню боргових зобов'язань національних економік, зменшенню дефіциту бюджетів. Разом з тим, останні роки показали, що політика скорочення державних видатків не захищає від наслідків фінансово-економічної кризи: у низці європейських країн призводить до практично нульового приросту економіки, зростання безробіття, падіння внутрішнього попиту, зокрема на товари внутрішніх виробників [3, 44,91-95].

Висновки до розділу 1

Державна фінансова політика є дієвим інструментом забезпечення своєчасної адаптації фінансових механізмів до динамічних змін внутрішнього та зовнішнього економічного середовища. Система фінансово-економічних інститутів є результатом розвитку та постійного вдосконалення відповідних взаємовідносин у процесі формування, використання валового внутрішнього продукту з метою задоволення потреб суспільства. Важливим є реалізація виваженої, послідовної та системної фінансової політики держави використовуючи бюджетні, податкові інструменти. Економічна сутність державної фінансової політики як складової економічного розвитку країни полягає у сукупності інституційних засад, механізмів управління фінансовими процесами на макроекономічному рівні відповідно до визначених пріоритетів суспільного розвитку з метою забезпечення динамічної збалансованості фінансової системи, підвищення дієвості фінансово-економічних відносин, посилення впливу ендогенних чинників на результативність економічних перетворень.

Подальше удосконалення фінансової політики країни має здійснюватися з урахуванням макроекономічних тенденцій, інституційних особливостей вітчизняної економіки, досвіду зарубіжних країн. У розвинутих країнах, які реалізовували фінансову політику з метою активізації внутрішнього попиту та підтримки фінансових установ відбулось зростання розміру бюджетного дефіциту. В країнах з достатньо високим рівнем розвитку фінансових інститутів та державного фінансового регулювання спостерігається позитивний вплив збільшення видатків бюджету на економічне зростання. Разом з тим, у країнах з трансформаційною економікою збільшення бюджетних видатків не завжди призводить до активізації економічного зростання. З огляду на зазначене, в цих країнах запроваджується проведення інституційних змін системи державних закупівель, державного фінансового контролю, середньострокового бюджетного планування, збільшення частки соціальних трансфертів, які мають адресне

призначення, дієве застосування програмно-цільового методу планування в бюджетному процесі.

Досвід зарубіжних країн свідчить, що спрямованість фінансової політики значною мірою формує напрями розвитку соціально-економічних відносин у державі. Пріоритетними завданнями фінансової політики є стимулювання економічного зростання шляхом використання відповідних фінансових інструментів, посилення впливу бюджетного регулювання у системі соціально-економічного розвитку суспільства, надання трансфертів найменш незахищеним верствам населення, стимулювання зайнятості та збільшення обсягів державного інвестування.

Фінансова політика держави є дієвим інструментом впливу на соціально-економічні процеси. Вагомими завданнями у процесі розробки та реалізації державної фінансової політики є удосконалення системи публічних фінансів, посилення ефективності регулятивної функції бюджетно-податкових механізмів, здійснення структурних змін в економіці, спрямованих на підвищення темпів економічного зростання. Результативність економічних перетворень, значною мірою, залежить від якісного рівня інституційної складової фінансової архітектури, стійкості фінансової системи країни, дієвості впливу фінансових інструментів на соціально-економічний розвиток країни.

Основні положення, висновки та рекомендації, що містяться у першому розділі дисертаційної роботи знайшли своє відображення у наступних публікаціях: [46-55].

Список використаних джерел до розділу 1

1. Бланкарт Ш. Державні фінанси в умовах демократії : вступ до фінансової науки / передм. та наук. ред. В. М. Федосова. – К. : Либідь, 2000. 654 с.
2. Бюджетна система України та Євросоюзу: монографія / за заг. ред. А.А.Мазаракі. Київ: КНТЕУ, 2010. 409 с.
3. Бюджетна складова реалізації домінуючих напрямів суспільного розвитку: монографія / за ред. Л. В. Лисяк. Дніпропетровськ: ДДФА, 2015. 396 с.
4. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. №2456 із змінами та доповненнями. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>
5. Бюджетно-податкова політика у системі регулювання економіки: монографія / І.Я. Чугунов, Т.В.Канєва, М.Д.Пасічний та ін.; за заг. ред. І.Я. Чугунова. К.: Глобус-Пресс, 2018. 354 с.
6. Б'юкенен Дж. М., Масгрейв Р. А. Суспільні фінанси і суспільний вибір: пер. з англ. К.: Вид. дім «КМ Академія», 2004. 175 с.
7. Василик О.Д. Теорія фінансів. К.: НІОС, 2000. 416 с.
8. Гаврилова Л.В. Формування бюджету в країнах з розвинутою економікою. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 16. С. 46–51.
9. Державне фінансове регулювання економічних перетворень: монографія / І.Я. Чугунов, Т.В.Канєва, за заг. ред. А. А. Мазаракі. Київ: КНТЕУ, 2018. 376 с.
10. Євроінтеграційний розвиток фінансової системи України / за ред. І. Я. Чугунова. К. : Акад. фін. упр., 2009. 471 с.
11. Жибер Т.В. Удосконалення процесу бюджетування в Україні. *Фінанси України*. 2009. № 8. С.76-81.
12. Запатріна І.В. Бюджетний механізм економічного зростання: монографія. К.: Ін-т соц.-екон. стратегій, 2007. 528 с.

13. Канєва Т.В. Видатки бюджету як інструмент суспільного розвитку. Економічний вісник університету. Переяслав-Хмельницький державний університет імені Григорія Сковороди. 2020. Вип. 44. С. 172–179.
14. Канєва Т.В. Бюджет у системі фінансово-економічних відносин: монографія. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2021. 392 с.
15. Корнієнко Н.М. Підвищення ефективності планування бюджетних видатків в Україні // Вісник Львівської державної фінансової академії 2012. № 23. С. 28–35.
16. Коровій В.В. Державна фінансова політика: монографія. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2021. 372 с.
17. Карлін М. І. Фінанси зарубіжних країн. К.: Кондор, 2008. 384 с.
18. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег: пер. с англ. М.: Гелиос. 2012. 352 с.
19. Лисяк Л. В. Теоретичні засади оцінки ефективності бюджетної політики. *Світ фінансів*. 2017. № 3 (12). С. 50–57.
20. Лук'яненко І. Г. Бюджетно-податкова політика України: нові виклики: монографія. К.: НаУКМА, 2014. 229 с.
21. Макогон В.Д. Бюджетна політика в умовах посилення євроінтеграційних процесів. *Бізнес Інформ*. 2017. № 11. С. 323–327.
22. Максюта А.А., Чугунов І.Я. Бюджетна складова суспільного розвитку // Вісник КНТЕУ. 2012. № 3. С. 45–54.
23. Самуельсон Пол Э., Нордхаус Вильям Д. Экономика. 19-е изд.: пер. с англ. М.: Вильямс, 2015. 1360 с.
24. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов / Антология экономической классики. В 2-х томах. Т.1. М.: МП «ЭКОНОВ», 1991. 475 с.
25. Стігліц Дж. Е. Економіка державного сектора. К.: Основи, 1998. 854 с.
26. Стиглиц Дж. Е. Крутое пике: Америка и новый экономический порядок после глобального кризиса. М.: Эксмо, 2011. 512 с.

27. Теорія фінансів / за ред. В. М. Федосова, С. І. Юрія. Київ: Центр учбов. л-ри, 2010. 576 с.
28. Фінанси / за ред. С.І. Юрія, В.М. Федосова. К.: Знання, 2008. 611 с.
29. Фінанси України: інституційні перетворення та напрями розвитку: монографія / за ред. І.Я. Чугунова. К.: ДННУ АФУ, 2009. 848 с.
30. Чугунов І.Я. Бюджетний механізм регулювання економічного розвитку. К.: НІОС, 2003. 488 с.
31. Чугунов І.Я., Самошкіна О.А. Державні видатки у системі фінансового регулювання. *Фінанси України*. 2003. № 12. С. 3-8.
32. Чугунов І.Я. Теоретичні основи системи бюджетного регулювання. К.: НДФІ, 2005. 259 с.
33. Чугунов І.Я. Інституційна архітектоніка бюджетної системи. *Фінанси України*. 2008. № 11. С. 3–10.
34. Чугунов І.Я. Теоретичні засади розвитку бюджетних відносин. *Вісник КНТЕУ*. 2011. № 4. С. 13–22.
35. Чугунов І.Я. Бюджетні відносини в системі соціально-економічного розвитку країни// *Казна Україна*. 2014. № 6. С. 25–28.
36. Чугунов І.Я., Макогон В.Д. Бюджетна політика в умовах економічних перетворень// *Економічний часопис-XXI*. 2016. № 3-4(2). С. 66 – 69.
37. Чугунов І.Я., Ігнатюк І.М. Формування видатків бюджету у системі соціально-економічного розвитку країни. *Економічний вісник університету*. 2016. № 28/1. С. 217–226.
38. Чугунов І.Я., Собчук С.І. Формування бюджетної політики економічного розвитку країни // *Вісник КНТЕУ*. 2018. №3. С.103–116.
39. Чугунов І.Я., Макогон В.Д. Бюджетна стратегія в умовах економічних перетворень. *Вісник КНТЕУ*. 2018. № 5. С.5–18.

- 40.Чугунов І.Я., Самошкіна О.А. Видатки бюджету в системі державного регулювання соціально-економічного розвитку країни. Вісник КНТЕУ. 2019. № 2. С.103–121.
- 41.Чугунов І.Я., Кучер Г.В. Фінансові ресурси державного сектора економіки. Вісник КНТЕУ. 2019. № 3. С.40–52.
- 42.Чугунов І.Я., Качула С.В. Державна фінансова політика забезпечення соціального розвитку суспільства. Вісник КНТЕУ. 2020. № 2.С.87–98.
- 43.Чугунов І.Я., Макогон В.Д. Бюджетна політика в умовах пандемії covid-19. Вісник КНТЕУ. 2020. № 6. С.57–65.
- 44.Чугунов І.Я. Бюджетна стратегія суспільного розвитку. К.:Київ.нац.торг.-екон.ун-т, 2021. 532 с.
- 45.Чугунов І.Я., Кучер Г.В. Фінанси міжнародного валютного фонду. // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2022. № 2. С. 77–95.
- 46.Шалашна А.О. Державне фінансове забезпечення економічного зростання. *Ефективна економіка*. 2020. №12. URL:<http://www.economy.nauka.com.ua>
- 47.Shalashna A.O. Budget as an tool of economic development. Sciences of Europe. Praha, Czech Republic.2020. Vol.4. №.60. pp.39-43.
- 48.Шалашна А.О. Фінансова політика держави у системі розвитку економіки. *Агросвіт*. 2021. №24. С.65–70.
- 49.Шалашна А.О. Фінансово-бюджетна політика як інструмент соціально-економічного розвитку країни. *Економічний вісник університету. Університет Григорія Сковороди в Переяславі*. 2023. № 58. С.17–23.
- 50.Шалашна А.О. Державна фінансова політика у країнах із розвинутою економікою //Міжнародна науково-практична конференція "Перспективні напрямки розвитку економіки, фінансів, обліку та права: теорія і практика", (м.Полтава, 12 лютого 2020 р.). Полтава: ЦФЕНД, 2020. Ч.3. С. 52-54.

- 51.Шалашна А.О. Сутність державної фінансової політики економічного розвитку//Міжнародна науково-практична конференція "Стратегія і практика інноваційного розвитку фінансового сектору України", (м.Ірпінь, 26-27 березня 2020 р.). Ірпінь: УДФСУ, 2020. С.232-234.
- 52.Шалашна А.О. Фінансова політика держави в умовах трансформації економіки // Всеукраїнська науково-практична конференція "Фінансова політика як складова економічного розвитку", (м.Київ, 15-16 квітня 2020 р.). Київ: КНТЕУ, 2020. С.35-37.
- 53.Шалашна А.О. Державне фінансове регулювання соціально-економічних відносин // Всеукраїнська науково-практична конференція "Фінансова система України як складова інституційних перетворень економіки", (Київ, 14-15 квітня 2021 р.). Київ: КНТЕУ, 2021. С.33-35.
- 54.Шалашна А.О. Розвиток інституційних засад державної фінансової політики . Modern research in world science: матеріали міжнар. наук.-практ. конф.(м.Львів, 25–27 грудня 2022 р.). Львів,2022.С.1200-1205.
- 55.Шалашна А.О. Державна фінансова політика в умовах економічних перетворень //Всеукраїнська науково-практична конференція "Фінансова політика як складова економічного розвитку", (м.Київ, 11-12 квітня 2023 р.). Київ: ДТЕУ, 2023. С.35-36.
- 56.Ahmed, I., Soccì, C., Severini, F., Pretaroli, R. (2019). Fiscal policy for households and public budget constraint in Italy. *Economia Politica*, 36(1), pp. 19-35.
- 57.Bilbiie, F., Monacelli, T., Perotti, R. (2021). Fiscal policy in Europe: controversies over rules, mutual insurance, and centralization. *Journal of Economic Perspectives*, 35(2), pp. 77-100.
- 58.Budget policy of social development.ChugunovI.,KanevaT.,Pasichnyi M. and other. General editorship Chugunov I. Scientific Route. Tallinn, Estonia. 2018. 348 p.

59. Government Finance Statistics Yearbook/ - Washington, DC: Prepared by the Government Finance Division, IMF Statistics Department. 2017. Vol. XXV. 596 p.
60. Chugunov I., Makohon V., Markuts Y. Features of EU and Ukraine debt policy. *Investment Management and Financial Innovations*. 2019. Volume 16, Issue №4, pp. 254-261.
61. Chugunov I.Y., Makogon V.D. Budget policy under economic transformation. *Economic Annals-XXI*. 2016. № 3-4 (2). pp. 66-69.
62. Chugunov I.Y., Pasichnyi M.D. Fiscal policy for economic development. *Scientific bulletin of Polissia*. 2018. № 1 (13). P.1. pp. 54–61.
63. Chugunov I., Pasichnyi M. Fiscal stimuli and consolidation in emerging market economies. *Investment Management and Financial Innovations*. 2018. № 15 (4), pp.113-122.
64. Chugunov I., Makohon V. Fiscal strategy as an instrument of economic growth. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2019. Vol. 5 No. 3. pp. 213-217.
65. Chugunov I., Makohon V., Krykun T. Fiscal policy and institutional budget architectonics. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2019. Vol. 5 No.5. pp.197-203.
66. Chugunov I., Makohon V., Krykun T. Budget strategy in the conditions of economic globalization. *Problems and Perspectives in Management*. 2019. Vol.17, Issue 3, pp.101-110.
67. Chugunov I., Kachula S. State financial policy as a component of socioeconomic development of society. The potential of modern science. volume 2. Science Publishing. London, United Kingdom. 2019. pp.29-44.
68. Chugunov I., Makohon V., Markuts Y. Budgetary policy of the emerging countries in conditions of institutional transformations. *Problems and Perspectives in Management*. 2019. Volume 17, Issue №4, pp. 252-261.

69. Chugunov I., Makohon V., Vatulov A., Markuts Y. General government revenue in the system of fiscal regulation. *Investment Management and Financial Innovations*. Volume 17. 2020, Issue №1, pp. 134-142.
70. Chugunov I., Makohon V. Budgetary projection in the system of financial and economic regulation of social processes. *Baltic Journal of Economic Studies*. Vol. 6. 2020. No. 1 pp. 130-135.
71. Chugunov I., Makohon V., Korovii V. Formation of budget expenditure in the system of fiscal regulation. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2020. Vol. 6. N. 2. pp. 100-107.
72. Chugunov I., Makogon V. Institutional transformations of the financial support of the pension framework functioning. Financial and credit activity: problems of theory and practice. 2020. 4, Issue №35. pp. 328-334.
73. Chugunov I., Pasichnyi M., Koroviy V., Kaneva T., Nikitishin A. Fiscal and Monetary Policy of Economic Development. *European Journal of Sustainable Development*. 2021. № 10(1), pp. 42-52.
74. Chugunov I., Koroviy V. Fiscal policy in the system of society development. Theoretical and scientific approaches to the problems of modern economy: monograph. Primedia eLaunch. Boston, USA. 2020. pp. 139-160.
75. Chugunov I.Y., Koroviy V.V. Formation of financial policy of the state as a component of social development. *Sciences of Europe*. Praha, Czech Republic. 2020. Vol. 3. N. 54. pp. 12-18.
76. Chugunov I., Koroviy V. State financial policy of socio-economic development of the country. *Actual problems of science and practice*. Abstracts of XIV International Scientific and Practical Conference. Stockholm, Sweden 2020. pp. 43-46.
77. Chugunov I., Koroviy V. Fiscal regulation in the conditions of social and economic transformations. Scientific basis of solving of the modern tasks. Abstracts of XIX International Scientific and Practical Conference. Frankfurt am Main, Germany 2020. pp. 26-30.

- 78.Chugunov I.Y., Aristov Yu.Yu. Budget as a tool of economic growth. Sciences of Europe. Praha, Czech Republic. 2021. Vol.3. № 64. pp.66-72.
- 79.Chugunov I.Y., Titarchuk M.I. Formation of the state budget as an instrument of socio-economic development of the country . Sciences of Europe. Praha, Czech Republic.2020. Vol.2. N.55. pp.46-52.
- 80.Chugunov I.Y., Mostytska N.A. Budget mechanism as a component economic policy of the state. Sciences of Europe. Praha, Czech Republic.2020. Vol.2. N.56. pp.15-21.
- 81.Chugunov I., Samoshkina O. Budget mechanism of Ukraine in the conditions of martial law. European Academic Science and Research: International Conference of European Academy of Sciences & Research (Hamburg, Germany, April 28, 2022). “EASR”. No. XXVIII (2022), pp. 6-7.
- 82.Chugunov,I., Sidelnykova,L., Sosnovska,O., Zhytar,M., Navolokina,A. Tools for Assessing the Level of Adaptivity of the Financial Architecture of Economy to Financial Globalization Conditions based on the Capacity of Banks, Non-Banking Financial Institutions and Stock Market. WSEAS Transactions on Business and Economics, 2022, № 19, pp.1075–1084.
83. Chugunov I., Makogon V., Kaneva T., I Adamenko. The influence of financial support of human capital development on economic growth. Problems and Perspectives in Management. 2022, № 20(2). pp.269-280.
84. Kaneva T., Chugunov I., Pasichnyi M., Nikitishin A., Husarevych N. Tax Policy for Economic Recovery from COVID-19 and Sustainable Development. PROBLEMY EKOROZWOJU – PROBLEMS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT. 2022, № 17(2), pp.102-109.
- 85.Chugunov I., Makohon V., Titarchuk M., Krykun T. The budget policy of Ukraine under martial law. Public and Municipal Finance. 2023, № 12(1), pp.1-11.

86. DeLong, J. B., Summers, L. H. (2012). Fiscal policy in a depressed economy. *Brookings Paper on Economic Activity*, 2012(1), pp. 233-297.
87. Gaspar, V., Amaglobeli, D., Garcia-Escribano, M., Prady, D., Soto, M. (2019). Fiscal policy and development: Human, social, and physical investments for the SDGs. *International Monetary Fund*, 45 p.
88. Larch, M., Orseau, E., Van Der Wielen, W. (2021). Do EU fiscal rules support or hinder counter-cyclical fiscal policy?. *Journal of International Money and Finance*, Volume 112, 102328.
89. Makogon V. D., Adamenko I. P. Fiscal policy as an element of socio-economic transformations. *Scientific Bulletin of Polissya*. 2018. №2(14). P.1. P.129-135.
90. Markuts Y.I., Adamenko I.P. Fiscal policy in the countries with transformational economic systems. *Development of the innovative environmental and economic system in Ukraine: Collective monograph*. Prague. OKTAN PRINT s.r.o. 2019. pp. 239-253.
91. The official website of OECD. Retrieved from <http://www.oecd.org>
92. The official website of IMF. Retrieved from <https://www.imf.org/external/index.htm>
93. The official website of World Bank. Retrieved from <https://www.worldbank.org>
94. The official website of European Commission. Retrieved from <https://ec.europa.eu/commission/index>
95. The official website of Eurostat. Retrieved from <https://ec.europa.eu/eurostat>

РОЗДІЛ 2. СТАНОВЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНИ

2.1. Розвиток інституційних засад державних фінансових відносин в Україні

Фінансово-бюджетна політика є вагомим інструментом соціально-економічного розвитку країни. Формування та здійснення ефективної фінансової політики держави має важливе місце у забезпеченні дієвого суспільного розвитку. Необхідним є визначення пріоритетів фінансово-бюджетної політики та створення умов для економічного зростання. В процесі здійснення фінансово-бюджетної політики, необхідним є створення умов для забезпечення довіри суб'єктів економічних відносин до фінансової системи країни. Доцільним є розвиток теоретичних засад формування фінансової політики держави, підвищення рівня її адаптивної ефективності до економічного середовища. На даному етапі розвитку фінансово-економічних відносин особливого значення набуває встановлення обґрунтованих співвідношень фінансової архітекtonіки, що забезпечить досягнення суспільного розвитку в умовах обмежених бюджетних ресурсів. Для підвищення результативності інституційних перетворень економіки, забезпечення позитивної макроекономічної динаміки важливим є подальший розвиток системи управління державними фінансами. У зв'язку з цим дослідження формування та реалізації фінансово-бюджетної політики як інструменту соціально-економічного розвитку країни є актуальним. Економічна сутність формування та реалізації фінансово-бюджетної політики соціально-економічного розвитку країни полягає у використанні адаптивного бюджетного механізму з врахуванням динамічної збалансованості фінансових, економічних, соціальних взаємовідносин, системи макроекономічного регулювання, основних положень бюджетної архітекtonіки, стану державних фінансів у взаємозв'язку з пріоритетами суспільного розвитку, спрямованого на забезпечення адекватності регулятивних заходів внутрішнім і зовнішнім змінам економічного середовища, застосування виваженої системи управління державними фінансами, державним боргом з метою розвитку національної

економіки, що надасть можливість підвищити якісний рівень дієвості бюджетного процесу, ефективність використання бюджетних коштів, результативність економічних перетворень. Вагомими завданнями у процесі розробки та реалізації фінансово-бюджетної політики є удосконалення системи державних фінансів, посилення ефективності регулятивної функції бюджетно-податкових механізмів, здійснення структурних змін в економіці, спрямованих на підвищення темпів економічного зростання. Результативність економічних перетворень, значною мірою, залежить від якісного рівня інституційної складової фінансової архітектури, стійкості фінансової системи країни, дієвості впливу фінансових інструментів на економічний розвиток країни. Фінансово-бюджетна політика має здійснюватися з урахуванням досвіду країн з розвинутою та трансформаційною економікою. Доцільно враховувати відповідний зарубіжний досвід в частині проведення посилення ефективності бюджетного стимулювання економіки, підвищення якісного рівня фінансово-бюджетного прогнозування та державного фінансового контролю. Державна політика фінансового забезпечення системи соціального захисту населення у зарубіжних країнах здійснюється за певними стандартами, які постійно удосконалюються відповідно до економічного розвитку суспільства. Одними з основних моделей соціального забезпечення громадян є континентальна, американська, англосаксонська, скандинавська, південно-європейська, які відрізняються рівнем перерозподілу доходів, ступенем охоплення соціальними послугами, механізмами фінансування, рівнем соціальних послуг, разом з тим у країнах з розвинутою економікою вагомим завданням соціального забезпечення є ліквідація бідності, підтримання стабільності доходів громадян, збереження життєвого рівня, досягнутого в працездатному періоді, надання рівноправного доступу до соціальних послуг. Бюджетна політика як складова суспільно-економічних відносин полягає у сукупності відповідних форм взаємозалежностей та взаємовпливів інституційних компонентів бюджетного простору та економічного середовища у процесі формування бюджету та використання бюджетних коштів для досягнення стратегічних цілей та основних завдань розвитку суспільства. Використання

адаптивного бюджетного механізму з врахуванням динамічної збалансованості фінансових, економічних, соціальних взаємовідносин, основних положень бюджетної архітекτονіки, циклічності економічного розвитку, стану державних фінансів спрямоване на забезпечення адекватності регулятивних заходів внутрішнім і зовнішнім змінам економічного середовища, застосування виваженої системи управління державними фінансами, державним боргом з метою дієвого розвитку національної економіки. [1,3,11,13,52].

Інституційний підхід передбачає розгляд бюджетної політики як динамічної системи, що постійно вдосконалюється відповідно до основних макроекономічних завдань. Створення відповідних інституційних умов для формування та реалізації ефективної бюджетної політики потребує використання адаптивної системи бюджетного регулювання, що сприятиме досягненню збалансованого та стійкого соціально-економічного розвитку країни. Необхідність забезпечення цілеспрямованого впливу на темпи економічного зростання вимагає формування відповідного якісного рівня системи бюджетного регулювання, яка ґрунтується на сукупності бюджетних інструментів, удосконалення інституційних засад фінансово-економічних перетворень. Інституційні засади бюджетної політики ґрунтуються на інтеграції складових фінансового механізму у сфері формування доходів бюджету, планування видатків бюджету, міжбюджетних відносин, управління державним боргом, виходячи із циклічності економічного розвитку, стану державних фінансів, що сприяє підвищенню дієвості бюджетного механізму як вагомому інструменту розвитку соціально-економічних відносин суспільства. Розвиток суспільства на даному етапі вимагає використання бюджету як дійового інструменту державного регулювання економічних та соціальних відносин. Важливим є визначення пріоритетів бюджетної політики, у тому числі на середньострокову перспективу виходячи з основних засад соціально-економічного розвитку країни, удосконалення державного регулювання у сфері формування доходів бюджету, планування та використання видатків бюджету, міжбюджетних відносин, що підвищить рівень ефективності функціонування економічної та бюджетної

системи в цілому. Бюджетна політика, що реалізується через систему бюджетних механізмів забезпечує бюджетну рівновагу та ефективний вплив на соціально-економічні процеси. Вагомого значення набуває бюджетний механізм за умови трансформаційних перетворень економіки та необхідності її стабілізації в умовах фінансово-економічної рецесії. В умовах економічного спаду держава повинна здійснювати заходи щодо дієвого бюджетного регулювання, що дозволяє впливати на обсяг сукупного попиту, темпи і пропорції економічного розвитку. Посилення впливу бюджетного планування видатків на виконання завдань суспільного розвитку залежить від дієвості забезпечення бюджетного процесу, у тому числі прогнозування, планування та використання видатків бюджету, звітування про досягнення визначених бюджетними призначеннями завдань та цілей, контролю за станом використання коштів [3,52,85,88,95].

На сучасному етапі розвитку бюджетних відносин існує необхідність в удосконаленні системи управління бюджетними видатками з метою зростання якості надання державних послуг, підвищення ефективності використання бюджетних коштів та посилення результативності впливу бюджетної політики на динаміку суспільного розвитку. Видатки бюджету здійснюють вагомий вплив як на розвиток відповідних галузей і економіки в цілому, так і на рівень соціального розвитку держави. У зв'язку з цим особливого значення набувають питання ефективного розподілу обмежених бюджетних ресурсів між напрямками суспільного розвитку шляхом забезпечення відповідності обсягу і структури видатків бюджету визначеним пріоритетам соціально-економічного розвитку країни. З метою підвищення результативності бюджетних видатків при вирішенні завдань соціально-економічного розвитку країни потребують поглиблення дослідження питання удосконалення середньострокового планування бюджетних видатків на засадах програмно-цільового методу. Формування фінансової політики держави потребує узгодження цілей соціально-економічного розвитку країни із цілями фінансової політики, має бути спрямована на виконання функцій соціального забезпечення громадян. Бюджет є вагомим інструментом розвитку суспільства. Важливим є створення належних інституційних умов для

формування ефективної фінансової системи, оптимізації механізму державного фінансового забезпечення соціально-економічного розвитку країни. Фінансова політика як вагомий економічний інститут має відігравати провідну роль в визначенні цілей, завдань структурних перетворень бюджетно-податкової, системи з урахуванням динаміки економічного розвитку. З огляду на зазначене, інституційні фінансові механізми повинні посилювати рівень адаптивності до змін екзогенних чинників впливу на економічні процеси, підвищувати роль ендогенної складової у забезпеченні економічного зростання в середньостроковій перспективі. Доцільним є підвищення дієвості координації складових фінансово-бюджетної політики [3,17,20,45,52].

Розвиток інституційних засад системи формування бюджету, визначення принципів та основних пріоритетів здійснення бюджетних видатків, взаємопов'язані з трансформаційним процесом економіки країни. Необхідність забезпечення суспільного розвитку, ефективного виконання державою своїх функцій в умовах економічних перетворень вплинули на розробку нових науково-обґрунтованих методів планування бюджету. Важливими є підходи щодо оцінки ефективності використання бюджетних коштів як передумови дієвого економічного розвитку країни. Для виконання основних завдань щодо формування адаптованої до сучасних економічних вимог системи управління державними фінансами, підвищення ефективності та прозорості їх використання, досягнення визначених цілей соціально-економічного розвитку необхідним є удосконалення програмно-цільового методу планування бюджету у частині підвищення результативності діяльності розпорядників бюджетних коштів, розробка системи оцінки виконання бюджетних програм виходячи з необхідності отримання конкретних кінцевих результатів. Важливим напрямом подальшого розвитку системи державного регулювання соціально-економічного розвитку також є удосконалення системи бюджетного планування в напрямку посилення його наукової обґрунтованості, ефективності та результативності. Бюджетна політика як складова державного регулювання суспільного розвитку є сукупністю фінансових відносин, інституційного забезпечення щодо

формування та використання бюджетних коштів, спрямованих на досягнення фінансово-економічної збалансованості, результативності економічних перетворень. Доцільним є удосконалення інституційних засад результативності бюджетної системи, у тому числі формування доходів бюджету з урахуванням виваженої податкової політики, ефективного планування та використання видатків бюджету, регулювання міжбюджетних відносин, управління державним боргом виходячи з циклічності економічного розвитку, стану державних фінансів, що сприятиме підвищенню динамічної збалансованості бюджету як вагомому інструменту розвитку соціально-економічних відносин країни. Бюджетне регулювання виступає як сукупність механізмів, що координують фінансові взаємозв'язки щодо формування та використання бюджетних коштів. Основним завданням фінансового, у тому числі бюджетного регулювання, є забезпечення виконання завдань соціально-економічного розвитку держави та адміністративно-територіальних одиниць, однак при цьому важливою є підтримка передусім запасу стійкості бюджетної системи. Механізм реалізації бюджетної політики має інтегруватися в єдину систему державного регулювання економіки [1,3,41,52,95].

Фінансово-бюджетна політика повинна враховувати низку завдань, які стоять на певному етапі розвитку суспільних відносин, що обумовлює необхідність поглиблення методологічних засад її формування. За умов рецесії та фінансової нестабільності держава відіграє вагомий роль у забезпеченні відновлення економічного зростання шляхом стимулювання попиту на товари і послуги, збільшення видатків бюджету на розвиток людського капіталу, модернізацію інноваційної та соціальної інфраструктури. Трансформаційні перетворення обумовлюють необхідність формування довгострокової фінансової стратегії із визначенням індикативних значень очікуваних результатів, що сприятиме забезпеченню збалансованості та узгодженості пріоритетів суспільного розвитку. З метою підвищення результативності трансформацій економіки доцільним є підвищення частки її інноваційної складової шляхом використання інструментів бюджетно-податкової політики,

вдосконалення інститутів економічного розвитку та соціальної сфери. Вдосконалення фінансово-бюджетної політики необхідно здійснювати з урахуванням соціально-економічних потреб суспільства, тенденцій економічного зростання, посилення дієвості механізму міжбюджетного регулювання, покращення якісного рівня макроекономічного прогнозування, підвищення рівня обґрунтованості рішень щодо координації бюджетно-податкової, що сприятиме збалансованому розвитку держави та її адміністративно-територіальних одиниць. Від якісного рівня реалізації інституційних механізмів фінансової політики в достатній мірі залежить динамічність економічної системи країни. Система встановлених фінансово-економічних інститутів є результатом розвитку та постійного вдосконалення відповідних взаємовідносин у процесі формування, регулювання та використання валового внутрішнього продукту відповідно до основних завдань соціально-економічного розвитку країни. Водночас, система фінансово-економічних інститутів є інституційною складовою фінансової архітектури. Основними функціями даних інститутів є створення належних умов для розвитку інвестиційних, виробничих, розподільчих процесів, зниження рівня економічних ризиків та трансакційних витрат фінансового механізму, координація взаємозв'язків між суб'єктами фінансово-економічних відносин [3,20,41,45,52].

Інституційний підхід передбачає розгляд економіки не як статичної системи, а як системи, що постійно трансформується. Особливістю країн з перехідною економікою, на сучасному етапі розвитку, є постійне проходження інституційних змін системи управління бюджетом, що направлені на посилення її дієвості та адаптації до сучасних тенденцій розвитку світової економіки. Досвід функціонування сучасної економіки свідчить, що в умовах трансформаційних перетворень та посткризового відновлення економіки доцільним є посилення впливу державного регулювання з метою стимулювання економічного зростання, натомість у період економічного пожвавлення та розвитку більш доцільним є зменшення рівня державного регулювання.

Доцільним та необхідним є визначення закономірності та ступеню впливу факторів на економічне зростання, врахування особливостей вітчизняної інституційної системи, здійснення аналізу впливу інструментів бюджетної політики на розвиток економіки з урахуванням її циклічності. Доцільно розвивати методологічні підходи щодо оцінки впливу інституційних факторів на економічне зростання, одним із найбільш вагомих є якісний рівень системи управління бюджетом. При визначенні впливу даного фактору необхідно використовувати системний підхід з врахуванням сукупності відповідних показників, зокрема показника ефективності органів державного управління.

Під інституційним середовищем механізму бюджетної політики можна розглядати сукупність найбільш вагомих економічних, правових, суспільних та соціальних правил, які визначають межі впливу інструментів бюджетного регулювання на економічний розвиток країни. Складовими інституційного середовища також є ступінь розвитку взаємовідносин суб'єктів бюджетної системи, зниження рівня трансакційних витрат, довгостроковий характер економічних зв'язків. При дослідженні ролі інститутів у забезпеченні економічного зростання вагоме місце відводиться таким факторам як рівень якості правової системи держави та ступінь розвиненості бюджетної системи. Таким чином, сукупність правил, норм, законів, процедур, державних органів управління, установ визначають комплексний інституційний механізм бюджетної політики, який є дієвим інструментом впливу на соціально-економічний розвиток суспільства. Вищезазначений інституційний механізм включає наступні складові: нормативно-правову систему інститутів, фінансово-економічну систему інститутів; система інститутів регулювання. Комплексна взаємодія даних складових значним чином визначає рівень ефективності здійснюваної бюджетної політики. В умовах економічних перетворень, важливим є вдосконалення бюджетних інституційних механізмів, які спрямовані на збільшення обсягів державних інвестицій при реалізації виваженої бюджетної політики [1,3,41,52,95].

Бюджетні ресурси є джерелом суспільного розвитку, забезпечують реалізацію суспільно важливих проєктів, зростання бюджетного потенціалу, формування відновлювальних процесів з урахуванням вітчизняних особливостей та циклічності економіки. Бюджетна політика, що уточнюється та коригується відповідно до державних та суспільних потреб, дозволяє забезпечити динамічне збалансування та узгодженість бюджетних відносин, адаптацію економічної системи до внутрішніх та зовнішніх викликів. Використання бюджетних ресурсів для фінансування національної економіки потребує застосування системного підходу, який враховує особливості фінансування секторів економіки, їх бюджетні можливості, потреби та роль у забезпеченні суспільного розвитку. Фінансування бюджетного дефіциту має здійснюватися як складова бюджетного регулювання економіки та вирішувати завдання її структурної перебудови, розвитку перспективних галузей, які прискорюють науково-технічний прогрес. Інституційний розвиток бюджетної системи країни має забезпечити удосконалення системи управління державним боргом з урахуванням довгострокових пріоритетів економічного розвитку країни. Суспільство через систему виборів надає довіру і дає відповідні повноваження парламенту, уряду для розробки і реалізації соціально-економічної політики розвитку країни. Довіра в системі бюджетних відносин можна визначити як впевненість суспільства до справедливого перерозподілу через бюджет валового внутрішнього продукту країни. У статті 95 Конституції України визначено, що бюджетна система України будується на засадах справедливого і неупередженого розподілу суспільного багатства між громадянами і територіальними громадами. Держава прагне до збалансованості бюджету України. Регулярні звіти про доходи і видатки Державного бюджету України мають бути оприлюднені. Бюджетне простір-час як складова частина економічного простору-часу характеризується показниками планування і виконання дохідної, видаткової частини державного бюджету, місцевих бюджетів, дефіциту бюджету, динамікою обсягу державного боргу, значенням дебеторської, кредиторської заборгованості. Використання інституту довіри в

системі розвитку бюджетних відносин з урахуванням основних принципів інституційної архітектури надасть можливість підвищити якісний рівень функціонування і збалансованості бюджетної системи, прозорості бюджетного регулювання соціально-економічного розвитку країни. На рівень довіри суспільства впливає ступінь ефективності проводиться державою бюджетної стратегії соціально-економічного розвитку країни [11,20,52,97,102].

Пріоритетними напрямками державної фінансової політики на середньострокову перспективу мають стати вдосконалення інституційного фінансового середовища, підвищення дієвості фінансово-бюджетного планування і прогнозування, забезпечення макроекономічної збалансованості. Вагомим є подальше зміцнення ролі фінансової складової розвитку суспільства в забезпеченні збалансованого економічного зростання. Водночас, необхідним є удосконалення інституційних засад фінансового забезпечення соціальної сфери, що надасть можливість підвищити рівень соціальних гарантій держави та стійкість бюджетної системи. Перспективне фінансово-бюджетне прогнозування спрямоване на посилення ролі бюджету як інструменту регулювання економіки та соціальної сфери, сприяння збалансованому економічному зростанню, соціально-економічному розвитку, що впливатимуть на стійкість фінансово-бюджетної системи. Державна фінансова політика має формуватися на основі науково обґрунтованої концепції удосконалення фінансово-економічних відносин, спрямованої на створення умов для підвищення темпів економічного розвитку країни. Важливим є поглиблення економічної сутності фінансової політики як інструменту економічного зростання, подальший розвиток підходів щодо вдосконалення інституційних та методологічних засад державного фінансового механізму регулювання соціально-економічного розвитку країни на середньострокову перспективу. Фінансова політика має здійснюватися з урахуванням досвіду країн з розвинутою та трансформаційною економікою. Доцільно враховувати відповідний зарубіжний досвід в частині посилення ефективності бюджетного стимулювання економіки, підвищення якісного рівня фінансово-бюджетного

прогнозування та державного фінансового контролю. Державна політика фінансового забезпечення системи соціального захисту населення у зарубіжних країнах здійснюються за певними стандартами, які постійно удосконалюються відповідно до економічного розвитку суспільства. Одними з основних моделей соціального забезпечення громадян є континентальна, американська, англосаксонська, скандинавська, південно-європейська, які відрізняються рівнем перерозподілу доходів, ступенем охоплення соціальними послугами, механізмами фінансування, рівнем соціальних послуг, разом з тим у країнах з розвинутою економікою вагомим завданням соціального забезпечення є ліквідація бідності, підтримання стабільності доходів громадян, збереження життєвого рівня, досягнутого в працездатному періоді, надання рівноправного доступу до соціальних послуг. Державна фінансова політика є складовою економічної політики держави, яка в свою чергу впливає на суспільний розвиток держави. В ній визначаються основні напрями розвитку економіки, загальний обсяг фінансових ресурсів, джерела, шляхи використання, розробляються відповідні механізми регулювання і стимулювання соціально-економічних процесів. Зазначена політика є комплексом державних заходів, що забезпечують ефективне функціонування фінансової системи, стимулює економічний розвиток і створює відповідне підґрунття для здійснення державою покладених на неї функцій і завдань. Формування та реалізація ефективної політики у сфері державних фінансів займають достатньо важливе місце у процесі регулювання соціально-економічного розвитку держави. На сучасному етапі економічних перетворень вагшого значення набувають дослідження щодо забезпечення фінансової збалансованості. У зв'язку з цим важливим є розкриття теоретичних засад та обґрунтування напрямів державної фінансової політики, сутність якої полягає в розвитку фінансово-економічних відносин, що виникають з приводу розподілу і перерозподілу сукупного суспільного продукту, пов'язаних з формуванням фінансових ресурсів держави.

Розвиток суспільно-економічних відносин потребує переосмислення сутності видатків бюджету у процесі регулювання соціально-економічного

розвитку держави, підвищення теоретико-методологічного рівня бюджетного регулювання в цілому, що надасть змогу поглибити розуміння видатків бюджету як економічної категорії та важливого регулятора соціально-економічних процесів, а також суттєво підвищити рівень якості державної політики у сфері видатків бюджету. Головним завданням при формуванні видаткової частини бюджету є науково-обґрунтоване визначення її обсягу та структури з метою досягнення найбільш ефективного і результативного впливу на динаміку соціально-економічних процесів держави. Для підвищення ефективності використання бюджетних коштів доцільним є оновлення методології моніторингу та оцінки ефективності бюджетних програм. Виконання стратегічних завдань соціально-економічного розвитку країни вимагає вдосконалення структури системи державного фінансового контролю, посилення взаємозв'язків між складовими системи управління державними фінансами. Доцільним є подальший розвиток відповідних механізмів та інструментів державного фінансового аудиту в умовах трансформації фінансово-економічної системи. Результативність фінансово-бюджетної політики у системі забезпечення суспільного розвитку значною мірою залежить від врахування домінуючих факторів, що впливають на дієвість її інструментів, підвищення конкурентоспроможності людського капіталу, розвитку соціальної сфери. Ідентифікація факторів впливу на формування та реалізацію державної фінансової політики соціального розвитку важлива для врахування їх значимості на відповідному етапі формування цілей і завдань, підвищення дієвості фінансових інструментів, їх впливу на суспільний розвиток. Вагомим є подальше зміцнення ролі фінансової складової розвитку суспільства в забезпеченні економічного зростання [3,11,50,52,103].

Фінансово-бюджетна політика є дієвим інструментом впливу на соціально-економічні процеси. Вагомими завданнями у процесі розробки та реалізації державної фінансової політики є удосконалення системи публічних фінансів, посилення ефективності регулятивної функції бюджетно-податкових механізмів, здійснення структурних змін в економіці, спрямованих на підвищення темпів економічного зростання. Результативність економічних перетворень, значною

мірою, залежить від якісного рівня інституційної складової фінансової архітектури, стійкості фінансової системи країни, дієвості впливу фінансових інструментів на соціально-економічний розвиток країни. Бюджетно-податкова політика має сприяти розвитку інституційних секторів економіки, підвищенню рівня фінансової стійкості системи державних фінансів. Ефективність функціонування податкової системи певною мірою визначається рівнем поєднання та узгодженості фіскальної та стимулюючої складової. Вагомим завданням податкової політики як інструменту впливу на економічні процеси, є встановлення певного оптимального рівня оподаткування та механізму адміністрування податків, що забезпечать поєднання інтересів платників податків та держави. В умовах обмеженості бюджетних ресурсів фінансове забезпечення соціально-економічного розвитку країни можливе шляхом застосування обґрунтованих підходів до формування видаткової частини бюджету, моніторингу результативності діяльності розпорядників бюджетних коштів. Бюджетна політика як складова суспільно-економічних відносин полягає у сукупності відповідних форм взаємозалежностей та взаємовпливів інституційних компонентів бюджетного простору та економічного середовища у процесі формування бюджету та використання бюджетних коштів для досягнення основних завдань розвитку суспільства. Державне фінансове регулювання є вагомим інструментом забезпечення суспільного розвитку, підвищення результативності якого ґрунтується на збалансуванні інтересів держави, місцевого самоврядування, суб'єктів економіки, соціальних груп та кожної особи для реалізації основної цілі соціального розвитку - досягнення такої якості життя населення, що узгоджується з певним рівнем світових стандартів, станом національної економіки, рівнем науково-технологічних досягнень, моделлю фінансової архітектури та сформованими фіскальними, інституційними умовами. Формування та реалізація стратегічних напрямів державної фінансової політики соціального розвитку має здійснюватися на основі зміцнення інституту соціальної відповідальності усіх суб'єктів фінансово-економічних відносин з урахуванням розвитку інституційної архітектури фінансової системи, її

фінансово-регулятивного потенціалу, що полягає у формуванні системи цілей і завдань, дотриманні оптимальних співвідношень бюджетно-податкових складових, їх узгодженості з зовнішніми впливами і внутрішніми трансформаціями соціального, інституційного та економічного середовища [3,41,52,95,108].

2.2. Становлення формування бюджетно-податкової політики

Соціально-економічні передумови доцільності застосування заходів державного регулювання економіки формувалися та змінювалися з урахуванням цілей та завдань фінансової політики. На кожному етапі економічного циклу існує необхідність обґрунтування та використання сукупності фінансових інструментів і важелів для активізації процесів економічного зростання, забезпечення макроекономічної стабілізації. Фінансове регулювання економічного розвитку посідає важливе місце в системі державного регулювання, його основні складові охоплюють економічний цикл, секторальну, галузеву і регіональну структури економіки, умови нагромадження капіталу, зайнятість, конкурентне середовище, соціальні відносини, зовнішньоекономічні зв'язки. На основі узагальнення теоретичних та методологічних засад розкрито сутність системи державного фінансового регулювання як складової інституційного розвитку економіки, що полягає у сукупності методологічних принципів, методів формування, координації та використання комплексу інструментів, важелів і механізмів фінансової архітекtonіки з метою впливу на динаміку внутрішнього попиту та активність суб'єктів підприємництва. Вагомими складовими даної системи є бюджетно-податкове регулювання, державне регулювання у сфері фінансового ринку. Посилення рівня координації та підвищення ефективності функціонування фінансових механізмів забезпечить результативність їх впливу на економічні процеси в країні. Важливими завданнями координації фіскальної та монетарної політики є досягнення цінової

стабільності, відповідного рівня фінансування дефіциту бюджету через ринок державних цінних паперів. Подальша розбудова вітчизняної податкової системи має здійснюватися з урахуванням інституційного підходу, що дозволить врахувати взаємовплив формальних і неформальних інститутів фіскального регулювання. Вагомим є посилення ступеню адаптивності податкової політики до глобалізаційних перетворень економіки, враховуючи лагові ефекти та поведінку суб'єктів підприємництва, за рахунок послідовного удосконалення відповідних механізмів адміністрування податків і зборів. Потребує розбудови система фіскальних органів в частині підвищення функціональної ефективності. Від ступеня оптимальності співвідношень між складовими податкового регулювання залежить рівень та динаміка соціально-економічного розвитку країни та адміністративно-територіальних одиниць. Формування та розвиток архітектури податкового регулювання необхідно здійснювати на засадах адаптивності, транспарентності. Важливо створювати сприятливі умови для ефективного функціонування механізму оподаткування, досягнення виваженого впливу податкових інструментів на економічне зростання та соціальний розвиток. Розробка та реалізація дієвої податкової політики потребує забезпечення взаємозв'язку відповідних фіскальних інструментів, покращення якості адміністрування податків і зборів, визначення та досягнення індикаторів інституційних змін у фінансовій системі країни. Сталий розвиток суспільства зумовлює необхідність відповідних змін у взаємовідносинах між учасниками податкового процесу, у тому числі їх збалансування, підвищення результативності системи податкового регулювання. В процесі формування заходів державного фінансового регулювання доцільним є врахування сукупності принципів, що забезпечить взаємоузгодження інтересів учасників фінансових відносин, зокрема принципу пріоритетності, досягнення суспільного компромісу, системності, збалансованості, інституційної визначеності, ефективності, наукової обґрунтованості. Необхідним є підвищення функціональної адаптивності фінансового регулювання до структурних змін економіки, інституційного середовища і стратегічних пріоритетів соціально-

економічного розвитку країни. Рівень податкового навантаження відображає суспільний вибір розміру показника частки валового внутрішнього продукту, що перерозподіляється через державні фінанси, структура податкової бази та ставки податків є інструментами впровадження даного вибору. Органи державного управління за допомогою використання наведених важелів можуть забезпечити відповідний рівень надання суспільних послуг за рахунок коштів бюджету. Політика регулювання видаткової частини бюджету здійснюється з урахуванням обсягу його доходної частини, рівня державних соціальних стандартів та гарантій в розрізі бюджетної класифікації. Структура бюджетних видатків має бути спрямованою на вирішення завдань модернізації економіки, пріоритети бюджетної політики повинні враховувати доцільність розширення частки продуктивних видатків бюджету з підвищенням рівня їх ефективності. До даної категорії відносять бюджетні видатки на розвиток транспортної, енергетичної та комунікаційної інфраструктури, освіти, фундаментальну та прикладну науку, охорону здоров'я, інші видатки бюджету, які сприяють зростанню якісного рівня людського капіталу [3,20,46,52,112].

Суттєві дослідження податкового навантаження було зроблено у минулому столітті. Зростання уваги до цієї проблеми було зумовлено збільшенням рівня оподаткування після першої Світової війни. У цей час було зроблено спроби визначення категорії «податкове навантаження» та його розрахунку. Основний наголос у питаннях податкового навантаження здійснено на наслідках оподаткування, його важкості та характері впливу на економіку країни. Зазначені положення були розвинуті А.Лаффером у середині минулого століття, який був основоположником теорії економіки пропозиції на основі неокласичної школи. Основна думка даної теорії зводиться до того, що надмірне оподаткування негативно впливає на підприємницьку та інвестиційну діяльність, та, в кінцевому підсумку призводить до зменшення податкових надходжень. Тому представники теорії економіки пропозиції схилилися до думки, що податкове навантаження необхідно зменшувати, що повинно призвести до економічного зростання. Вченим було досліджено зв'язок між рівнем

оподаткування та обсягом податкових надходжень. Основна ідея даних суджень полягає в тому, що чим більше держава прагне максимізувати свою вигоду, тобто збільшує ставку податків, тим більший опір їй діям чинять платники податків. З певного моменту, при збільшенні ставки, спостерігається зменшення податкових надходжень до бюджету держави. Основним в дослідженні податкового навантаження є визначення основних принципів його розподілу, вагомим з них є принцип справедливості в оподаткуванні. Ця думка зародилася ще у вченнях А.Сміта та є актуальною на даний час. До кінця XIX ст. принцип справедливості в оподаткуванні та розподілі податкового навантаження трактувався як принцип всезагальності та рівномірності. Поняття всезагальності в оподаткуванні полягає у виключенні будь-яких привілеїв, необґрунтованих звільнень від сплати податку. Винятком є звільнення від сплати податків деяких незначних обсягів доходу та майна. У випадку, коли навантаження непрямих податків мають малозабезпечені громадяни, то звільнення від сплати прямих податків є необхідним проявом справедливості.

Метою бюджетної політики останніх років є підвищення рівня державних соціальних стандартів надання державних та громадських послуг та зниження рівня бідності в країні. Бюджетна політика проводитиметься в напрямі підвищення рівня збалансованості та прозорості бюджету та посилення впливу бюджетного регулювання на соціально–економічний розвиток держави та адміністративно–територіальних одиниць. Реалізація цієї мети пов'язана з підвищенням обґрунтованості бюджетних показників, зокрема доходів бюджету. При цьому важливим завданням є удосконалення методології прогнозування надходжень бюджету при складанні проєкту бюджету на основі дослідження їх взаємозв'язку з динамікою макроекономічних показників. Поряд із цим важливе місце у бюджетному процесі щороку посідає розробка проєкту бюджетної декларації на наступний бюджетний період, положення якої надають можливість визначити пріоритетні напрями впливу бюджетної політики на соціально–економічний розвиток країни. Прогнозування доходної частини бюджету є важливим та необхідним етапом бюджетного процесу, який певним чином

дозволяє визначити стратегічні напрями розвитку бюджетно-податкового регулювання, особливості формування бюджетних доходів. Підвищення якісного рівня прогнозування податкових надходжень сприятиме посиленню результативності інституційних змін бюджетної системи. Обґрунтовані підходи до формування бюджетних доходів забезпечуватимуть посилення фінансової стабільності та створення сприятливих умов для довгострокового економічного зростання. Покращення якісного рівня формування доходів бюджету як інструменту фінансового забезпечення соціально-економічного розвитку можливе за умови удосконалення фінансових інституцій та механізмів. Планування та прогнозування дохідних джерел повинно базуватись на науково обґрунтованих засадах, доцільним є удосконалення бюджетного та податкового механізму, визначення основних чинників, які впливають на рівень доходів бюджету, зокрема макроекономічні тенденції, податкова політика. Питання формування дохідної частини бюджету усіх рівнів є достатньо важливим у процесі розробки і реалізації фінансово-бюджетної політики. Доходи бюджету складають не лише фінансову основу для виконання покладених на державу функцій, вони виступають засобом перерозподілу фінансових ресурсів у суспільстві на користь тих чи інших груп населення, галузей та територій і тому є одним із найважливіших елементів системи фінансового і, в цілому державного регулювання соціально-економічного розвитку. Доходи бюджету необхідно розглядати передусім як фактор, що впливає на сукупне споживання через вплив на рівень дохідності соціальних груп і видів економічної діяльності. Доходи бюджету певним чином визначають напрями використання накопичень, що утворюються у процесі економічної діяльності, регулюють попит, структуру обсягів виробленої продукції та кінцевого споживання. У дохідній частині бюджетна політика визначає динаміку зростання доходів, пропорцію між різними їх видами. Податкова політика є важливою частиною бюджетної політики, оскільки саме податки є основною складовою доходів бюджету, прямо та опосередковано здійснюють вплив на суспільний розвиток. Ефективність функціонування податкової системи вимагає при формуванні планової суми

доходів бюджету досягнення якомога меншого негативного впливу на економіку країни; прийнятні рівень видатків на адміністрування податкової системи та ступінь дотримання у суспільстві відповідного законодавства по сплаті податків. Податкова система має бути прозорою, що передбачає простоту механізмів сплати податків, дотримання необхідних зобов'язань платниками [3,49,52,88,110].

Вагомими інституційними змінами у податковому регулюванні, які позитивно вплинули на формування дохідної частини зведеного і державного бюджетів, стали: часткове реформування фіскальних інституцій, удосконалення порядку бюджетного відшкодування податку на додану вартість, середньострокове бюджетне планування, забезпечення прозорості у відшкодуванні податку на додану вартість, запровадження механізму «єдиного вікна» та оптимізації здійснення контрольних процедур при переміщенні товарів через митний кордон країни. Доцільним є системно-синергетичний підхід до взаємодії складових податкових відносин на загальнодержавному, місцевому рівнях, який ґрунтується на забезпеченні їх координації при регулюванні податків на засадах комплементарності з метою досягнення фіскальної, економічної та соціальної збалансованості, що дозволить зміцнити бюджетно-податкову безпеку, підвищити рівень соціально-економічного розвитку країни та територіальних громад, досягти мультиплікативного ефекту при реалізації податкової політики. З метою удосконалення податкового регулювання при формуванні доходів бюджету доцільно покращити якість прогнозування макроекономічних показників розвитку країни та планування податкових надходжень, підвищити дієвість механізмів стягнення та упередження зростання податкової заборгованості суб'єктів підприємницької діяльності. Важливо забезпечити якісну координацію податкової, бюджетної, монетарної та зовнішньоекономічної політики в частині більш повного врахування впливу зміни середнього курсу національної валюти до іноземних валют – країн основних зовнішньоекономічних партнерів на імпорт та надходження бюджетоутворюючих податків, зміни експорту на бюджетне відшкодування

податку на додану вартість. Необхідно удосконалити оцінку галузевих ризиків при плануванні і забезпеченні надходжень акцизного податку з вироблених в країні підакцизних товарів, підвищувати рівень обґрунтованості надходження рентної плати за користування надрами для видобування корисних копалин загальнодержавного значення. В сучасних умовах економічних перетворень важливим є зміцнення фінансової спроможності місцевого самоврядування, посилення бюджетної дисципліни. З метою покращення якісного рівня адміністрування необхідно забезпечувати мінімізацію податкового розриву як різниці між потенційною сумою усіх нарахованих платниками податків і зборів та фактичним показником. Необхідним є проведення дієвих змін у податковому контролі, підвищення якості реалізації матеріалів документальних, камеральних та фактичних перевірок, поліпшення взаємодії між контролюючими органами та платниками податків. Важливо забезпечити дієвість заходів податкового адміністрування, які передують виникненню податкового боргу, оскарженню рішень контролюючих органів. Актуальним є посилення дієвості бюджетних та податкових інструментів в системі економічного регулювання [41,52,95,116,120].

Вдосконалення системи формування доходів бюджету в умовах економічних перетворень передбачає дослідження їх динаміки, складових, структури. Оцінка стану виконання дасть можливість визначити основні бюджетоутворюючі джерела, недоліки у їх формуванні та використанні. Аналіз чинників впливу на доходну частину Зведеного бюджету України дозволить з'ясувати, як економічні та політичні процеси впливають на формування доходів, а також визначити рівень впливу податкових надходжень на бюджетну політику. На формування доходів бюджету діє низка складових фіскальної політики, зокрема рівень податкових ставок, податкова база, податкові пільги, адміністрування податків, структура та обсяг видатків, та певні макроекономічні фактори: економічний стан, структура економіки; фонд оплати праці та фінансових результатах діяльності підприємств. Основне завдання податкового регулювання полягає у формуванні достатнього обсягу доходної частини

бюджету для виконання державою взятих на себе функцій та зобов'язань, вагомим значення набуває питання використання регуляторного потенціалу податкового механізму для усунення чи пом'якшення впливу негативних факторів на процеси економічного розвитку. Реалізація відповідних заходів податкового регулювання має як коротко-, так і середньо- та довгострокові ефекти дії. Короткострокові ефекти від дії інструментів податкової політики відображаються у стимулюванні внутрішнього попиту в період фінансової рецесії, середньо- та довгострокові стосуються питань інвестиційного клімату, інституційних засад забезпечення економічного розвитку. Динамічність перетворень протягом останніх п'ятнадцяти років обумовила необхідність широкого застосування інструментів бюджетно-податкового регулювання для забезпечення макроекономічної стабілізації та надання стимулюючих імпульсів для активізації процесів зростання. Підвищення якісного рівня формування доходів бюджету як інструменту фінансового забезпечення соціально-економічного розвитку сприятиме посиленню результативності інституційних змін бюджетної системи. Від ефективності системи формування доходів бюджету залежить обґрунтованість обсягу фінансових ресурсів, що залучаються для забезпечення виконання покладених на державу функцій та завдань. В умовах економічних перетворень важливим є формування прогностичних показників дохідної частини бюджету на коротко- та середньострокову перспективу виходячи із принципів макроекономічної стабільності та бюджетної стратегії економічного зростання країни. Питання посилення дієвості механізму формування доходів бюджету набувають важливого значення в умовах інституційних змін розвитку фінансових процесів, підвищення ступеню глобалізації економічних перетворень. З огляду на зазначене, доцільним є подальше вдосконалення інструментів та важелів бюджетно-податкового регулювання, зокрема в частині посилення взаємозв'язку перспективного бюджетного планування з пріоритетними напрямками економічного розвитку країни [3,41,50,52,95].

Досвід розробки і реалізації державної фінансової політики свідчить про важливу роль стратегічного планування і прогнозування в забезпеченні стійкого

економічного зростання. Процеси податкового, бюджетного, монетарного, інвестиційного та макропруденційного регулювання, з одного боку, характеризуються помітною інерційністю, з іншого – мають у короткостроковій перспективі неоднозначні наслідки для економічних агентів. Розробка програмних документів із пролонгованим строком імплементації та дії дозволяє досягати бажаних характеристик економічного середовища з одночасним пом'якшенням небажаних побічних ефектів державного регулювання. Тактичні заходи фінансової політики повинні інтегруватися до стратегії активізації темпів і оптимізації пропорцій суспільного відтворення, підвищення рівня життя населення. Стратегічне державне фінансове планування базується на ідеї недосконалості функціонування ринків, що потребує відповідної корекції з використанням фіскальних механізмів, оптимального податкового, бюджетного, інвестиційного інструментарію підтримки ендогенного зростання економіки. Методика застосування і конфігурація такого інструментарію обумовлюється інституційною архітектонікою фінансової системи країни та економічною циклічністю. Інтеграція категорії державної фінансової стратегії до мейнстріму наукового дискурсу відбулася у 1980-х роках, а посилення дослідницького інтересу до відповідної проблематики пов'язано з необхідністю подолання наслідків Великої рецесії та протидії потенційним викликам розвитку глобальної економіки у майбутньому. Ефективна фінансова стратегія має раціонально поєднувати свободу і порядок, ринкову самоорганізацію та державний вплив на економіку, що інституційно зумовлює обмеженість сфери, особливості застосування механізмів публічного адміністрування. З метою аналізу державної фінансової стратегії у якості інструменту забезпечення економічного та соціального розвитку доцільно виділити групи суб'єктів або сектори економіки, щодо яких її реалізація матиме диферентні наслідки: сектор домогосподарств; підприємницький сектор; сектор державних фінансів. Завданням імплементації державної фінансової стратегії для сектору домогосподарств є забезпечення стійкого зростання добробуту і якості життя. Стратегічним пріоритетом реалізації фінансової політики країни має бути

стимулювання попиту через створення належних інституційних умов і адресну допомогу малозабезпеченим верствам населення із підтримкою цінової стабільності, що теоретично повинно збільшувати індивідуальну корисність, а отже й позитивно впливати на загальний рівень соціально-економічного розвитку. Справедлива обернена залежність: контрольовані та помірні значення інфляції призводять до зниження інфляційного податку. В такому разі економічні агенти мають змогу нарощувати обсяги індивідуального споживання без зменшення реальної вартості заощаджень. Серед очікуваних наслідків реалізації державної фінансової стратегії для підприємницького сектору слід виділити: детінізацію економіки; вдосконалення композиційної структури і якості фіскального регулювання в частині оптимізації баз та ставок оподаткування; створення сприятливого інвестиційного клімату; забезпечення належних пропорцій і темпів приросту інтелектуального та фізичного капіталу, інтенсифікацію виробництва. Попри існування у науковому дискурсі контроверсійної концептуальної позиції щодо необхідності прямого впливу публічних фінансових інституцій на перебіг бізнес-циклів у приватному сегменті, вважаємо що роль держави у зазначених процесах повинна залишатися опосередкованою, перебуваючи в раціональних межах, окреслених новими класичними економічними студіями. Водночас державна фінансова стратегія повинна забезпечувати дотримання інвестиційно-інноваційного вектору розвитку підприємницького сектору, в тому числі і шляхом інтенсифікації публічно-приватного партнерства, надавати селективну підтримку в першу чергу тим галузям національної економіки, що потенційно здатні забезпечити їй стійкі конкурентні переваги. За умов поглиблення інтеграції реального та фінансового секторів економіки вихідною гіпотезою стратегічного планування фінансової політики країни є раціональність очікувань економічних агентів, що детермінує їх споживчу та інвестиційну поведінку, визначає спосіб алокації ресурсів, масштаб виробництва. Пролонгований характер фінансової стратегії передбачає поступову її імплементацію та корекцію, що дає економічним суб'єктам змогу адаптувати та видозмінювати власні економічні плани

змін державної фіскальної політики. Зазначене дозволяє досягти консенсусу у сфері реалізації заходів податкового регулювання; підвищити ефективність фінансування бюджетних інституцій, одночасно диверсифікуючи джерела їх ресурсного забезпечення, покращуючи якість послуг, що надаються бюджетними установами; оптимізувати систему соціального захисту, поступально знижувати рівень бідності населення; забезпечити високий рівень фінансової інклюзії населення; посилити інтелектуальний потенціал суспільства; забезпечити раціональну алокацію ресурсів; знизити ризики дисбалансу економічної системи шляхом фінансового стимулювання, інвестиційного та споживчого попиту; підвищити довіру до національної грошової одиниці, підтримуючи цінову стабільність; уникати відтоку капіталу, поліпшувати інвестиційний клімат; забезпечити неперервну координацію заходів структурних складових фінансової політики країни. Збалансованість заходів фінансової стратегії, реалістичність основних планових індикаторів залежить від того, чи були при їх детермінації враховані циклічні коливання. У серії публікацій професор І.Я. Чугунов зазначає, що характер розвитку середовища публічних фінансів підпорядкований економічній циклічності, великим хвилям М. Д. Кондратьєва, тому розробка бюджетної стратегії повинна враховувати довгострокову циклічність. Довгострокова циклічність створює інституційні умови розвитку фінансово-економічних відносин, однак значимість мають також коротко- і середньострокові хвилі. Цикли тривалістю від двох до чотирьох років впливають на фінансову тактику та залежать від швидкості змін економічного середовища. Водночас бюджетування і планування діяльності мікросуб'єктів доцільно здійснювати саме з урахуванням зазначених коливань економіки. Пріоритетне значення хвиль Жюгляра при плануванні фінансової політики обумовлено кількома взаємопов'язаними причинами: ідентифікація даного типу циклічних коливань відбувається не лише на основі аналізу змін обсягу виробничих потужностей і товарних запасів у реальному секторі, а й вивчення динаміки вкладень в основний капітал, що особливо важливо при побудові інвестиційної стратегії, отже зазначена модель одночасно враховує

реальний і фінансовий сегменти національної економіки; існування лагів між прийняттям інвестиційних рішень, створенням та запуском виробничих потужностей, особливо характерне для ресурсоемних традиційних економік, зумовлює середню тривалість зазначеного циклу в межах від 7 до 12 років, що перевищує середню тривалість одного повного політичного циклу більшості країн і, з позицій інституційного аналізу, практично нівелюється деструктивний вплив позаекономічних екстерналій. Ідентифікація та інтерпретація фаз економічного циклу становить міждисциплінарну науково-прикладну задачу, від розв'язання якої залежить успішність втілення перспективних планів. Державна фінансова стратегія являє собою сукупність варіативних сценаріїв, тому вона має включати набір ситуативних економічних компенсаторів, здатних пом'якшити наслідки циклічності. Обрання відповідного сценарію здійснюється на основі оцінювання макроекономічної динаміки та основних фінансових ризиків. Останні слід аналізувати за очікуваними джерелами виникнення. Для кожного потенційного джерела необхідно адекватно дослідити основні параметри: ймовірність настання, керованість та вартість. Останній параметр потребує здійснення усередненої та зваженої оцінки трансакційних витрат. Дослідження сценаріїв протидії об'єктивним фінансовим ризикам враховує різнонаправленість оцінних параметрів: якщо оптимізація ймовірності настання та вартості здійснюється за критерієм мінімуму, то керованості – за критерієм максимуму. Інтегральна оцінка ризику, відповідно до якої доцільно обирати конкретний сценарій державної фінансової стратегії, може бути отримана на основі багатовимірної середньої параметрів [3,49,52,86,95].

До основних принципів функціонування системи державного фінансового регулювання слід віднести єдність законодавчої та нормативної бази; відкритість та прозорість; розмежування повноважень; цільова орієнтованість; науковий підхід до реалізації намічених цілей; економічність і раціональність; керованість фінансовими потоками на централізованій основі. Досягнення цілей задається стратегією розвитку. Фінансова стратегія визначає можливість збалансованого управління вартісною оцінкою матеріально-технічних засобів і

грошовими ресурсами, якими володіє державний сектор економіки. Особливе значення має визначення ролі фінансів в реформуванні економіки, яка може бути зведена до завдань: економічної стабілізації; адаптації до ринкових перетворень; стимулювання інвестиційної активності. Таким чином, сутність державних фінансів полягає в фінансово-економічних відносинах, що виникають з приводу розподілу і перерозподілу сукупного суспільного продукту і частини національного багатства, пов'язаних з формуванням фінансових ресурсів держави та використанням їх для покриття витрат, необхідних для виконання державою і місцевими органами влади своїх завдань та функцій. Призначення державного фінансового регулювання полягає в забезпеченні соціально-економічного розвитку країни та добробуту громадян за допомогою різних фінансових інституцій. Реалізація основної мети суспільного розвитку – створення умов для забезпечення безпеки і гідного життя громадян передбачає в сфері державних фінансів досягнення збалансованості між соціальними зобов'язаннями органів державної влади та їх можливостями мобілізації фінансових ресурсів як на державному так і на місцевому рівні. Розробка середньострокового прогнозу фінансової політики країни має бути спрямованою на вирішення наступних завдань: зниження рівня інфляції, підтримка стабільного курсу національної грошової одиниці, зменшення ступеню впливу економічних ризиків на функціонування фінансових ринків, посилення фінансової стійкості бюджетної системи, покращання дієвості структурних перетворень фінансової системи, удосконалення системи управління державними фінансами, стимулювання заощаджень населення та їх подальша трансформація у інвестиції в реальний та фінансовий сектор економіки [3,41,49,52,112].

Інституційні засади формування державної фінансової політики визначаються відповідними нормативно-правовими актами, які направлені на забезпечення виконання покладених завдань та функцій державними органами управління та органами місцевого самоврядування, а також визначають ступінь та порядок їх взаємодії та координації. Механізм формування вітчизняної державної

фінансової політики постійно вдосконалювався, поступово адаптуючи свою інституційну структуру до соціально-економічного стану. В умовах трансформації економіки вагомими пріоритетами бюджетної політики стали забезпечення збалансованості бюджетної системи, оптимізація видаткової частини бюджету та кількості бюджетних програм, покращання добробуту населення, підвищення дієвості управління державним боргом. Факторами зниження рівня макроекономічної стабільності є зростання боргового навантаження на бюджет, девальвація національної грошової одиниці, недостатній рівень відповідності між соціальними зобов'язаннями держави та можливостями їх фінансового забезпечення. Процеси відновлення економічного зростання потребують проведення виваженої та збалансованої бюджетної політики, чого можна досягти із встановленням низки бюджетних обмежень, дієвою співпрацею із міжнародними фінансовими організаціями та реалізацією інституційних реформ в економіці. Пріоритетним напрямом податкової та бюджетної політики країни є підвищення ефективності управління бюджетними коштами, збалансованості бюджетів усіх рівнів, фінансової самостійності місцевого самоврядування. Необхідним є забезпечення дієвих перетворень механізму розподілу фінансових ресурсів між державним та місцевими бюджетами для забезпечення фінансової спроможності місцевого самоврядування, посилення податкового потенціалу територій та удосконалення системи адміністрування податків та зборів. Разом з тим, суттєві відмінності податкового потенціалу в розрізі адміністративно-територіальних одиниць обумовлює доцільність та необхідність здійснення міжбюджетного регулювання з метою певного вирівнювання фінансових можливостей місцевого самоврядування для виконання власних та делегованих видаткових повноважень [3,20,52,95,120].

2.3. Фінансові механізми забезпечення економічного розвитку України

Підвищення ефективності фінансових механізмів потребує узгодження цілей бюджетних видатків з пріоритетами соціально-економічного розвитку країни, використання дієвих форм державної фінансової підтримки. Особливого значення набувають питання запровадження системи середньострокового та стратегічного бюджетного планування. З метою забезпечення послідовності, системності та ефективності фінансово-бюджетної політики важливим є бюджетної стратегії із визначенням результативних показників реалізації її основних напрямів. В умовах обмеженості фінансових ресурсів вагомим завданням реалізації бюджетної політики є концентрація фінансування на пріоритетних напрямках соціально-економічного розвитку країни, обґрунтування ієрархії цілей, завдань та принципів бюджетної політики, узгодження фінансових можливостей бюджету щодо реалізації даних цілей в межах бюджетних періодів. Доцільним є поглиблення взаємозв'язку річного та перспективного бюджетного планування. Фінансові механізми мають адаптивно реагувати на економічну циклічність при необхідності утримання індикативних значень дефіциту бюджету та державного боргу. В сучасних умовах, при розробці перспективних напрямів бюджетної політики необхідним є врахування здійснення переорієнтації економіки на переважно ендогенні чинники економічного зростання. Важливим є впровадження середньострокового індикативного планування в діяльність головних розпорядників бюджетних коштів. Перспективне планування бюджету є одним із необхідних інструментів державного регулювання соціально-економічного розвитку країни, передумовою підвищення керованості бюджетного процесу, впливу бюджету на досягнення цілей та завдань розвитку національної економіки. При формуванні бюджету держава виходить із розуміння необхідності забезпечення фінансування стратегічних довгострокових програм економічного розвитку, фінансування важливих бюджетних програм. Від якості прогнозування і планування бюджетних показників залежить фінансова стійкість державних фінансів. Для подальшого розвитку бюджетного прогнозування

доцільно враховувати сукупність динамічних взаємозв'язків між складовими бюджетної архітекtonіки [3,41,49,62,103].

Фінансові механізми відіграють вагому роль у системі державного забезпечення соціально-економічного розвитку країни. Ефективність формування та реалізації бюджетної політики визначається рівнем розвитку фінансово-бюджетних інститутів спрямованих на забезпечення економічного зростання країни та добробуту громадян. Циклічність та динамічність економічних процесів зумовлює необхідність адаптації складових бюджетної політики до змін фінансово-економічних умов. У зв'язку з цим важливо своєчасно і виважено оцінити вплив екзогенних та ендогенних факторів на інституційні засади бюджетного простору. Бюджет має бути взаємоузгодженим із стратегічними цілями економічних перетворень, спрямовуватись на створення належних умов для поглиблення взаємодії держави і суспільства, підвищення рівня і якості життя населення. В умовах інституційних перетворень економіки результативність та дієвість бюджетної політики є важливим інструментом впливу на ефективність макроекономічного регулювання, економічне зростання з врахуванням необхідності забезпечення динамічної збалансованості та стійкості системи управління державними фінансами. Бюджет є економічною категорією, що уособлює відносини, які виникають у процесі цілеспрямованого впливу держави на суспільне відтворення. З метою посилення впливу бюджетної системи на соціально-економічний розвиток країни потрібно вживати заходи, спрямовані на підвищення рівня збалансованості бюджету, ефективності використання бюджетних коштів, удосконалення міжбюджетних відносин, забезпечення якісного виконання бюджетів усіх рівнів, здійснення дієвого державного фінансового контролю. Бюджетна система є адаптивним механізмом у системі регулювання економіки, спрямованим на забезпечення адекватності заходів внутрішнім і зовнішнім змінам економічного середовища з метою економічного розвитку країни. Від ступеня оптимізації обсягів і структури дохідної та видаткової частин бюджету залежить рівень економічного зростання. Бюджетний механізм повинен забезпечувати втілення бюджетного регулювання,

відображати певну спрямованість бюджетних відносин на вирішення економічних і соціальних завдань на конкретному етапі розвитку країни. Економічна сутність бюджетної політики в якості інструменту регулювання економічного розвитку полягає у використанні бюджетної архітекτονіки, яка визначається оптимальними співвідношеннями структури бюджету для впливу на динаміку економічного зростання. Основними передумовами досягнення якісного рівня здійснення державного регулювання є виваженість підходів при формуванні бюджетних видатків, що сприятимуть реалізації основних пріоритетів соціально-економічного розвитку країни. Важливим є планування бюджетних програм та суспільних послуг, які відповідають встановленим пріоритетам держави, є найбільш ефективними та дієвими, спроможними забезпечувати економічну стійкість у довгостроковій перспективі. Питання формування бюджету відіграють вагомий роль у досягненні поставлених завдань соціально-економічного розвитку країни, виконанні державою відповідних суспільних функцій. Фінансування соціальної інфраструктури позитивно впливає на збереження та прискорення розвитку людського капіталу, підвищення якості соціального захисту малозабезпечених верств населення, освіти, медичних послуг. Бюджетна політика як вагомий інструмент системи державного регулювання економіки має спиратися на довгострокову програму економічного та соціального розвитку країни. Упорядкування регулюючих цілей бюджетної політики, дозволяє досягти відповідного збалансування процесу перерозподілу фінансових ресурсів у суспільстві, рівня задоволення суспільних потреб. Необхідним є забезпечення перетворення бюджетного механізму в дієвий засіб реалізації соціально-економічної стратегії, підвищення ефективності використання бюджетних коштів. На даному етапі розвитку бюджетної системи як складової державних фінансів важливим є використання обґрунтованих методів бюджетного планування з метою покращення результативності використання бюджетних коштів, надання державних послуг, спрямованих на отримання якісного суспільного результату [3,11,52,95,109].

Необхідність забезпечення цілеспрямованого впливу на темпи економічного зростання вимагає формування відповідного якісного рівня системи бюджетного регулювання, яка ґрунтується на сукупності бюджетних інструментів, удосконалення інституційних засад фінансово-економічних перетворень. Інституційні засади бюджетної політики ґрунтуються на інтеграції складових фінансового механізму у сфері формування доходів бюджету, планування видатків бюджету, міжбюджетних відносин, управління державним боргом, виходячи із циклічності економічного розвитку, стану державних фінансів, що сприяє підвищенню дієвості бюджетного механізму як вагомого інструменту розвитку соціально-економічних відносин суспільства. [41,50,52,95,109].

Дієвість планування видатків бюджету, як одна із важливих складових системи управління бюджетом, має суттєве значення в питаннях забезпечення стабільності фінансової системи країни, стійкого економічного зростання. У системі головного розпорядника бюджетних коштів на стадії планування видатків дозволить підвищити рівень ефективності бюджетних програм підготовка стратегічних планів їх діяльності, оптимальна структура бюджетних програм у межах граничних сум середньострокового бюджету, деталізація завдань та напрямів бюджетних видатків з розмежуванням на видатки споживання та видатки розвитку, встановлення чіткого взаємозв'язку між запланованими обсягами коштів бюджету і очікуваними результатами. Сприятиме посиленню ефективності використання бюджетних коштів розвиток системи державного фінансового контролю, у тому числі аудиту бюджетних програм, дотримання фінансово-бюджетної дисципліни, раціональне використання ресурсів бюджету, зменшення втрат бюджету шляхом недопущення утворення дебіторської та кредиторської заборгованості. Важливим є здійснення підвищення рівня дієвості та прозорості механізмів публічних закупівель. З урахуванням економічних тенденцій, системний підхід до оцінки ефективності видатків бюджету має передбачати виокремлення критеріїв економічної та соціальної ефективності на стадіях формування і

виконання бюджетної програми. Вагоме значення посідають питання розвитку механізмів попереднього державного фінансового аудиту, оперативного аналізу і контролю бюджетних програм з метою адаптивності змін рівня їх фінансового забезпечення. Доцільним є удосконалення підходів до формування державних цільових та бюджетних програм, відображення в даних програмах індикативних показників соціально-економічного розвитку країни, що має посилити щільність зв'язку основних параметрів бюджетних програм і пріоритетів державної економічної політики. Видатки бюджету є ефективним інструментом державного регулювання соціально-економічних процесів у країні, оскільки обґрунтовують напрями використання бюджетних коштів з урахуванням цілей і пріоритетів суспільного розвитку. Важливим є забезпечення раціонального розподілу обмежених бюджетних ресурсів між напрямками суспільного розвитку шляхом забезпечення відповідності обсягу і структури видаткової частини бюджету визначеним стратегічним пріоритетам розвитку країни з урахуванням динаміки соціально-економічних процесів. Підвищення ефективності і результативності використання бюджетних коштів при реалізації стратегічних завдань соціально-економічного розвитку країни потребують удосконалення системи формування видатків бюджету шляхом наукового обґрунтування системи бюджетного регулювання у сфері видатків та перспективного прогнозування і планування видаткової частини бюджету. Спрямованість бюджетної політики на отримання конкретних суспільно вагомих результатів передбачає удосконалення системи оцінки результативності використання бюджетних коштів з метою зміщення акцентів від управління бюджетними ресурсами до управління бюджетними результатами, що сприятиме перетворенню бюджетних видатків у дієвий інструмент розвитку суспільних відносин [3,11,50,52,110].

Рівень результативності виконання бюджетних програм відображає ефективність діяльності головних розпорядників бюджетних коштів, якість виконання стратегічних планів їх діяльності, що мають узгоджуватися із національними програмами економічного розвитку, основними напрямками бюджетної політики та значним чином впливає на стан соціально-економічного

розвитку країни. Від якості планування бюджетних показників залежить фінансова стійкість системи державних фінансів. Доцільним є актуалізація стратегії управління внутрішнім та зовнішнім державним боргом, формування річних планів заходів щодо його оптимізації у розрізі кварталів з метою зменшення пікових навантажень на державний бюджет. Необхідним є подальший розвиток методологічних підходів щодо формування бюджетних та державних цільових програм, відображення в даних програмах індикативних показників та індикаторів стратегічних документів соціально-економічного розвитку країни, що має посилити рівень кореляції програм і пріоритетів державної політики. Важливим є визначення граничних обсягів фінансування довгострокових програм економічного спрямування за рахунок бюджетних коштів. При підготовці програми важливо визначити показники ефективності та якості її виконання. Доцільність реалізації бюджетної програми має ґрунтуватись на основі кінцевих цілей, передбачених планами діяльності головного розпорядника коштів. Ступінь дієвості планування бюджетних асигнувань на виконання цільових загальнодержавних та місцевих програм залежить від своєчасності моніторингу та оцінки ефективності даних програм. Досягнення сталого соціально-економічного розвитку країни потребує виваженого регулювання не лише обсягу, а і структури видаткової частини бюджету з метою забезпечення оптимального розподілу бюджетних коштів між різними напрямками суспільної діяльності. Основним завданням державної політики у сфері видатків бюджету є оптимізація та економія їх обсягу з одночасним підвищенням ефективності і результативності їх використання з метою забезпечення достатньо високої якості державних послуг в умовах обмеженості бюджетних ресурсів. Формування обсягу і структури бюджетних видатків повинно розпочинатися з ретельного аналізу динаміки соціально-демографічних і економічних процесів у країні з метою визначення фази їх циклічного розвитку, тенденцій динаміки фактичних показників видаткової частини бюджету у попередніх періодах, виявлення особливостей взаємного впливу обсягу і структури видатків бюджету та показників соціально-економічного розвитку

країни. На підставі зазначеного аналізу повинно відбуватися прогнозування і планування показників видаткової частини бюджету, а також моделювання їх впливу на показники соціально-економічного розвитку країни у середньо- та довгостроковій перспективі. Прогнозування і планування видатків бюджету має підлягати інституційним обмеженням відповідно до етапу соціально-економічного розвитку країни щодо обсягу і особливостей структури видаткової частини бюджету, рівня дефіциту бюджету у взаємозв'язку з показниками державного боргу, співвідношення поточних і капітальних видатків бюджету, інвестиційної складової бюджету. Бюджетні призначення мають сприяти розв'язанню пріоритетних завдань, забезпечувати заходи, спрямовані на розвиток основних галузей економіки, фінансувати реалізацію комплексних економічних та соціальних програм. Бюджетна політика має бути спрямованою на створення умов для модернізації інноваційної інфраструктури економіки. Враховуючи необхідність зміцнення людського капіталу, важливим є упорядкування механізмів фінансування галузей соціальної сфери, у тому числі закладів медичної та освітньої галузі. Доцільним є систематизація пріоритетів соціального розвитку, удосконалення методологічних засад формування відповідних цільових програм. За умов обмеженого доступу до залучення державних запозичень на зовнішніх ринках фінансового капіталу було збільшено обсяги запозичень шляхом розміщення облігацій внутрішньої державної позики. Вагомого значення набуває розвиток первинного ринку державних боргових паперів, що потребує реалізації комплексних заходів у сфері досягнення фінансової стабільності. Удосконалення бюджетного процесу сприяє підвищенню рівня бюджетної результативності та адаптивності бюджетного планування до сучасних соціально-економічних умов. Важливим є підвищення рівня якості розробки та реалізації державних цільових програм, що надасть змогу посилити дієвість впливу бюджетних механізмів на економічні та соціальні процеси. Необхідним є мінімізація кількості програм, які не відносяться до функцій головного розпорядника бюджетних коштів, удосконалення порядку їх звітування про виконання планів діяльності на

середньостроковий період. При формуванні видаткової частини бюджету слід використовувати інструменти моніторингу та оцінки ефективності відповідних видатків бюджету. На основі одержаних результатів оцінювання будуть здійснюватися коригування бюджетних програм та прийматися рішення щодо виділення бюджетних коштів у наступних за плановим періодах. Доцільним є упорядкування переліку результативних показників для учасників бюджетного процесу, оновлення критеріїв виконання бюджетних програм [3, 52, 95, 102, 110].

Для розробки і реалізації збалансованого бюджетного регулювання пріоритети бюджетної політики повинні визначатися виходячи з циклічності економічного розвитку, стану державних фінансів та запасу стійкості бюджетної системи, на кожному етапі економічного розвитку існує необхідність обґрунтування та запровадження відповідних важелів бюджетного механізму. Середньострокове бюджетне планування є необхідною умовою підвищення керованості та якості процесу бюджетного планування, посилення впливу бюджетного регулювання на соціально-економічний розвиток країни. Для стимулювання економічного зростання необхідним є використання дефіциту бюджету з метою збільшення видаткової частини бюджету, внутрішнього попиту з врахуванням співвідношення державного боргу, видатків бюджету на обслуговування державного боргу до валового внутрішнього продукту. Від якості планування бюджетних показників залежить фінансова стійкість системи державних фінансів. Доцільним є актуалізація стратегії управління внутрішнім та зовнішнім державним боргом, формування річних планів заходів щодо його оптимізації у розрізі кварталів з метою зменшення пікових навантажень на державний бюджет. Здійснення ефективної бюджетної політики займає вагоме місце у процесі регулювання економічного розвитку країни. Розвиток суспільства зумовлює необхідність відповідних інституційних змін у взаємовідносинах між учасниками бюджетного процесу та підвищення ефективності бюджетної політики у системі державного регулювання економіки. Від якості та своєчасності прийняття рішень щодо управління державними фінансами залежить збалансованість бюджетної системи та результативність

бюджетного регулювання. Важливим є визначення економічної сутності та напрямів бюджетної політики як інструменту зростання економіки, запровадження дієвих бюджетних механізмів у системі інституційного середовища суспільства, підвищення результативності програмно-цільового методу планування витратів бюджету як складової державного регулювання економіки. Перспективне прогнозування та планування бюджету впливає на обґрунтованість показників соціально-економічного розвитку країни. Основні напрями бюджетної політики визначають відповідні обсяги та структуру витратів бюджету. Фінансові ресурси бюджету впливають на економічне зростання, структурні перетворення у економіці, підвищення якісного рівня соціального захисту населення. Для посилення бюджетної результативності важливим є упорядкування бюджетних програм, у тому числі складання головними розпорядниками бюджетних коштів планів діяльності відповідно до середньострокових пріоритетів. Доцільним є виявлення найбільш дієвих, ефективних та таких бюджетних програм, що у достатній мірі відповідають функціям, основним завданням розпорядника бюджетних коштів, розробка та затвердження обґрунтованих паспортів цих програм, складання звітів та проведення оцінки ефективності їх виконання, посилення державного фінансового контролю та аудиту за управлінням бюджетними коштами. Бюджет є одним з дієвих інструментів забезпечення макроекономічної стабілізації та подальшої активізації економічного зростання. Використання інструментів та важелів бюджетної політики щодо підтримки системних перетворень фінансової складової суспільного розвитку має здійснюватися з урахуванням впливу сукупності економічних, інституційних та соціальних факторів. Результативність бюджетного регулювання залежить від рівня наукової обґрунтованості його ролі в розвитку суспільних відносин, моделі соціально-економічного розвитку держави. В умовах економічних перетворень доцільним є пошук оптимального співвідношення між макроекономічними показниками та часткою валового внутрішнього продукту, що перерозподіляється через бюджетну систему,

ступеню її децентралізації та підвищення якісного рівня розвитку бюджетних інститутів. Виходячи із мети та завдань стратегії поступального розвитку економіки, пов'язаної з підвищенням рівня ефективності її ендогенної складової, необхідним є удосконалення інституційного середовища бюджетної політики. Розвиток системи фінансового регулювання соціально-економічної динаміки зумовлює необхідність відповідних структурних змін взаємовідносин між учасниками бюджетного процесу. Належний рівень обґрунтованості рішень щодо формування основних показників функціонування бюджетної системи у сфері доходів, видатків бюджету, міжбюджетних відносин, дефіциту бюджету і державного боргу сприяє підвищенню дієвості регуляторного механізму бюджетної політики. З метою покращання якісного рівня інституційного забезпечення бюджетної політики необхідним в процесі її формування є реалізація принципів єдності, комплементарності, системності, ефективності. Доцільним є удосконалення системи планування і моніторингу ефективності бюджетних видатків за допомогою якісних і кількісних індикаторів, підвищення рівня середньострокового бюджетного планування, дотримання принципу прозорості та підзвітності органів державного управління громадськості. Наявність середньострокового бюджетного планування, довгострокового бюджетного прогнозування є основою дієвої бюджетної політики та досягнення достатнього рівня бюджетної ефективності [3,41,50,52,100].

Розвиток інституційних засад системи формування видаткової частини бюджету, визначення принципів та основних пріоритетів здійснення бюджетних видатків, взаємопов'язані з трансформаційним процесом економіки країни. Необхідність забезпечення суспільного розвитку, ефективного виконання державою функцій в умовах економічних перетворень вплинули на розробку науково-обґрунтованих методів планування видаткової складової бюджету. Визначалося місце та роль бюджетної політики, підходи щодо оцінки ефективності використання бюджетних коштів як передумови дієвого економічного розвитку країни. Запровадження механізмів формування основних напрямів бюджетної політики у сфері видатків з врахуванням пріоритетів

економічної і соціальної стратегії розвитку посилює інституційні засади бюджетного регулювання. Реалізація завдань бюджетної політики впливає на рівень і умови виконання державою функцій, фінансову та соціальну збалансованість, досягнення еволюційних зрушень у важливих сферах економіки країни. Впровадження програмно-цільового методу як вагомій стратегії формування бюджету, позитивним чином вплинуло на систему управління бюджетними видатками, досягнення визначених цілей суспільного розвитку, дозволило підвищити рівень взаємоузгодженості видатків бюджету з основними напрямками соціально-економічного розвитку країни. Методологічні засади фінансового регулювання у сфері планування видатків бюджету ґрунтуються на системі взаємопов'язаних складових програмно-цільового методу: бюджетних програмах, відповідальних виконавцях, результативних показниках виконання програм, інтеграція яких у бюджетне планування дозволила розширити перелік інструментів управління видатками бюджету та посилила їх спрямованість на кінцеві результати, підвищити дієвість бюджетного процесу. Підвищення обґрунтованості розподілу бюджетних коштів впливають на посилення якості реалізації бюджетної політики. Врахування оцінки результативності виконання бюджетних програм при підготовці бюджетних запитів позитивним чином відображаються на ефективності виконання бюджетних програм [41,50,52,109,110].

Посилення впливу бюджетного планування видатків на виконання завдань суспільного розвитку залежить від дієвості забезпечення бюджетного процесу, у тому числі прогнозування, планування та використання видатків бюджету, звітування про досягнення визначених бюджетними призначеннями завдань та цілей, контролю за станом використання коштів. Впровадження складання бюджетних запитів, паспортів бюджетних програм та звітів про їх виконання, порядків використання бюджетних коштів надають можливість отримувати узагальнену інформацію стосовно основної мети, результативних показників діяльності головних розпорядників бюджетних коштів за минулий рік, прогноз очікуваних результатів у поточному році, завдань на плановий рік,

обґрунтування розподілу граничного обсягу видатків бюджету за кодами економічної класифікації та напрямками діяльності, що сприяє удосконаленню системи управління бюджетними коштами. Економічна сутність бюджетної політики у сфері видатків в якості інструменту регулювання економічного розвитку полягає у використанні бюджетної архітектури, яка визначається оптимальними співвідношеннями структури видаткової частини бюджету для впливу на динаміку економічного зростання. Основними передумовами досягнення якісного рівня здійснення державного регулювання є виваженість підходів при формуванні бюджетних видатків, що сприятимуть реалізації основних пріоритетів соціально-економічного розвитку країни. Доцільним є планування бюджетних програм та суспільних послуг, які відповідають встановленим пріоритетам держави, є найбільш ефективними та дієвими, спроможними забезпечувати економічну стійкість у довгостроковій перспективі. Дієвість планування видатків бюджету, як одна із важливих складових системи управління бюджетом, має суттєве значення в питаннях забезпечення стабільності фінансової системи країни, стійкого економічного зростання. У системі головного розпорядника бюджетних коштів на стадії планування видатків дозволить підвищити рівень ефективності бюджетних програм підготовка стратегічних планів їх діяльності, оптимальна структура бюджетних програм у межах граничних сум середньострокового бюджету, деталізація завдань та напрямів бюджетних видатків з розмежуванням на видатки споживання та видатки розвитку, встановлення чіткого взаємозв'язку між запланованими обсягами коштів бюджету і очікуваними результатами. Сприятиме посиленню ефективності витрачання бюджетних коштів розвиток системи державного фінансового контролю, у тому числі аудиту бюджетних програм, дотримання фінансово-бюджетної дисципліни, раціональне витрачання ресурсів бюджету, зменшення втрат бюджету шляхом недопущення утворення дебіторської та кредиторської заборгованості. Важливим є здійснення підвищення рівня дієвості та прозорості механізмів державних закупівель. Застосування при плануванні видатків бюджету підтримки пріоритетних галузей

економіки, позитивно впливає на створення нових робочих місць, підвищення якості відповідних суспільних послуг. Бюджетна політика у сфері видатків дозволяє цілеспрямовано впливати на темпи і пропорції економічного розвитку держави та територій. Використання програмно-цільового методу передбачає, що при визначенні видатків на бюджетну програму на плановий період кожен розпорядник бюджетних коштів повинен оцінювати необхідні наявні ресурси для її виконання з метою досягнення передбачуваного соціально-економічного результату у плановому періоді. Складання бюджетних програм є розроблення, аналіз та відбір програм, які необхідно реалізувати головним розпорядником бюджетних коштів для досягнення визначених цілей на етапі стратегічного планування соціально-економічного розвитку країни. Бюджетні програми є інструментом реалізації галузевих цілей, які спрямовуються на досягнення стратегічної мети на державному рівні. Бюджетна програма повинна мати перспективний характер, поєднувати ефективне державне управління. Цільове використання бюджетних коштів з метою досягнення поставленої мети. До бюджетних програм відносять такі складові як мета бюджетної програми, тобто кінцевий результат, який досягається при виконанні бюджетної програми та відповідає пріоритетам державної політики, сприяє досягненню стратегічної мети розвитку суспільства в середньостроковому періоді; завдання бюджетної програми – це чіткий, спрямований на досягнення мети, результативних показників бюджетної програми комплекс заходів, що відображає основні етапи досягнення поставленої мети, визначає шляхи виконання програми; результативні показники – кількісні та якісні показники, які характеризують результати виконання бюджетної програми та підтверджуються статистичною, бухгалтерською та іншою звітністю та надають можливість здійснити оцінку використання бюджетних коштів на виконання бюджетної програми. На сучасному етапі розвитку бюджетних відносин необхідним є активне використання видатків бюджету як ефективного інструменту впливу на динаміку економічного зростання та соціального розвитку країни. При цьому важливим є наукове обґрунтування методології визначення обсягу і структури видаткової

частини бюджету з точки зору її впливу на економічне зростання та соціальний розвиток у регіонах та країні в цілому. Зазначене закладе підґрунтя для забезпечення сталого економічного та соціального розвитку країни, підвищення ефективності і результативності бюджетної політики при вирішенні стратегічних завдань суспільного розвитку у всіх сферах діяльності держави. Необхідним є поглиблення досліджень з питань інституційних засад формування видатків бюджету у системі перспективного бюджетного прогнозування та планування, які повинні підлягати інституційним обмеженням відповідно до етапу соціально-економічного розвитку. Розвиток інституційних засад перспективного прогнозування і планування видатків бюджету повинен передбачати досягнення динамічної адаптації показників видатків бюджету в залежності від спрямованості соціально-економічних процесів, постійну раціоналізацію розподілу бюджетних коштів між бюджетними програмами та розпорядниками бюджетних коштів на підставі аналізу оцінки результативності виконання бюджетних програм, удосконалення формального інституційного середовища бюджетного прогнозування та планування. Під час складання проекту Державного бюджету України та формування прогнозних показників бюджету на перспективу постійно виникають питання щодо пріоритетних напрямів державної політики у різних сферах суспільної діяльності і, відповідно, першочергових заходів реформування економіки і соціальної сфери, подальшого розвитку інших сфер діяльності держави з метою визначення пріоритетів при використанні бюджетних коштів. Упорядкування бюджетних видатків на підставі визначених стратегічних пріоритетів суспільного розвитку та запровадження довгострокового бюджетного прогнозування можуть стати дієвими заходами підвищення результативності бюджетної політики країни. Видатки бюджету є ефективним інструментом регулювання суспільного розвитку, який активно використовується для потреб державного впливу на динаміку соціально-економічних процесів у країні. Підвищення ефективності бюджетного регулювання у сфері видатків багато в чому залежить від ступеня розуміння економічної суті цієї системи регулювання, її складових та основних

факторів, що визначають її розвиток. Реалізація цілеспрямованої, послідовної та результативної бюджетної політики вимагає обґрунтування системи бюджетного регулювання, яка дозволить формувати узгоджену бюджетну стратегію у сфері доходів і видатків бюджету, дефіциту бюджету у взаємозв'язку з показниками державного боргу, що створить передумови для забезпечення сталого соціально-економічного розвитку у середньо- та довгостроковій перспективі. Державна фінансова політика у сфері видатків бюджету передбачає стимулювання зростання внутрішнього попиту та виробництва шляхом збільшення видаткової частини бюджету у періоди економічного спаду та зменшення або оптимізації її структури у періоди економічного зростання при якісному забезпеченні соціальної функції держави з урахуванням можливості використання обґрунтованого рівня дефіцитного фінансування бюджету. Фінансове регулювання у сфері державних видатків суттєво впливає на обсяг сукупного попиту, який складається із обсягу споживчого попиту, інвестиційного попиту та попиту держави. Механізм впливу державних видатків на обсяг сукупного попиту та випуску продукції передбачає їх збільшення у періоди економічного спаду та зменшення у періоди економічного зростання, тим самим здійснюючи відповідний вплив на обсяг сукупного попиту та випуску продукції. Бюджетне регулювання у сфері видатків передбачає оптимізацію їх обсягу і структури з метою досягнення найбільш результативного впливу на динаміку соціально-економічного розвитку країни, враховуючи циклічність економічних і соціальних процесів та стратегічні пріоритети суспільного розвитку. Інституційна архітектура бюджетної системи визначає як найбільш оптимальні бюджетні співвідношення, зокрема, питома вага дохідної та видаткової частин бюджету, дефіциту бюджету, обсягу державного боргу у валовому внутрішньому продукті, структура доходів і видатків бюджету, державного боргу, джерел фінансування дефіциту бюджету, рівень бюджетної централізації, коефіцієнти міжбюджетного регулювання, так і основні положення бюджетного процесу, що містяться у нормативно-правових актах з питань бюджетного розвитку [3,41,50,52,95].

Державна фінансова політика як складова системи фінансового забезпечення суспільного розвитку ґрунтується на збалансуванні інтересів держави, місцевого самоврядування, економічних суб'єктів, сукупності динамічних інституційних взаємовідносин у сфері формування і розподілу фінансових ресурсів для підвищення державних соціальних стандартів і гарантій, стимулювання розвитку людського потенціалу, збільшення рівня зайнятості, посилення демографічної стійкості, темпів економічного зростання із дотриманням принципів системності, адаптивності, ефективності, результативності. Пріоритети бюджетної політики повинні враховувати доцільність розширення частки продуктивних видатків бюджету з підвищенням рівня їх ефективності, у теперішній час національна оборона і безпека, соціальний захист населення. Бюджетна політика як складова суспільно-економічних відносин полягає у сукупності відповідних форм взаємозалежностей та взаємовпливів інституційних компонентів бюджетного простору та економічного середовища у процесі формування бюджету та використання бюджетних коштів для досягнення основних завдань розвитку суспільства. Використання адаптивного бюджетного механізму з врахуванням динамічної збалансованості фінансових, економічних, соціальних взаємовідносин, основних положень бюджетної архітекtonіки, стану державних фінансів спрямоване на забезпечення адекватності регулятивних заходів внутрішнім і зовнішнім змінам економічного середовища, застосування виваженої системи управління державними фінансами, державним боргом з метою перспективного розвитку економіки.

Спрямованість бюджетної політики у сфері видатків на управління бюджетними результатами передбачає запровадження системи моніторингу результативності діяльності розпорядників бюджетних коштів, який повинен здійснюватися на всіх стадіях бюджетного процесу та базуватися на аналізі результативності їх бюджетних програм, також порівнянні фактичних показників їх діяльності із запланованими, відповідними показниками інших розпорядників, галузі в цілому. На підставі моніторингу результативності діяльності розпорядника бюджетних коштів в процесі бюджетного планування можливим є перерозподіл бюджетних коштів від інших розпорядників бюджетних коштів на його користь у

разі його результативної діяльності чи перерозподіл частки його бюджетних ресурсів на користь інших розпорядників бюджетних коштів у випадку його недостатньо результативної діяльності, при цьому обсяг бюджетних коштів, що підлягає перерозподілу, залежить від кількості та обсягу фінансування програм з достатньо низьким рівнем результативності, обов'язково враховуючи при цьому рівень їх пріоритетності, та рівень пріоритетності галузі розпорядника бюджетних коштів. При плануванні бюджетних програм важливим фактором є рівень пріоритетності і важливості галузі, до якої вони відносяться, оскільки певні бюджетні програми соціального спрямування з недостатньо високим рівнем результативності можуть належати до пріоритетної галузі економіки та бути спрямованими на вирішення вагомих завдань на відповідному етапі суспільного розвитку. Бюджетне регулювання у сфері видатків повинно базуватися на наступних основних засадах: формування довгострокової бюджетної стратегії у системі державного перспективного планування та прогнозування з метою узгодження стратегічних галузевих планів і відповідних планів розпорядників бюджетних коштів з бюджетними можливостями; програмно-цільовий метод розподілу бюджетних видатків у середньостроковій та річній перспективі; моніторинг результативності діяльності розпорядників бюджетних коштів, оцінки соціально-економічної ефективності бюджетних програм. Державне стратегічне планування та прогнозування передбачає розробку пріоритетів соціально-економічного розвитку країни на довгостроковий період, на базі якої формуються галузеві стратегії. Особливого значення на цьому етапі набуває розробка бюджетної стратегії у сфері видатків, яка узгоджує стратегічні галузеві плани та відповідні плани розпорядників бюджетних коштів з бюджетними можливостями. У системі бюджетного регулювання у сфері видатків можливим є використання дефіциту бюджету як додаткового джерела бюджетних ресурсів, який не призведе до збільшення показника співвідношення державного боргу до валового внутрішнього продукту при умові, що темпи зростання валового внутрішнього продукту у певному періоді часу перевищуватимуть темпи зростання обсягу державного

боргу. В умовах економічного спаду держава повинна здійснювати заходи щодо одночасного послаблення податкового навантаження на економіку та збільшення видатків бюджету, використовуючи бюджетний дефіцит, оскільки при зменшенні фактичних споживчих витрат та інвестицій завданням держави є не лише підтримувати бюджетні видатки на постійному рівні, а і по можливості їх збільшувати. Отже, для стимулювання економічного розвитку в певні періоди часу доцільно збільшувати видаткову частину бюджету шляхом створення дефіциту бюджету. Однак, використання механізму дефіцитного фінансування потреб економічного розвитку можливо з врахуванням його впливу на розмір державного боргу та економічних можливостей держави по його обслуговуванню. Для зменшення обсягу державного боргу в періоди сталого економічного зростання при необхідності можливою є оптимізація обсягу видаткової частини бюджету з метою створення профіциту бюджету, який буде спрямовуватись на погашення державного боргу. Рівень податкового навантаження відображає суспільний вибір розміру показника частки валового внутрішнього продукту, що перерозподіляється через державні фінанси, структура податкової бази та ставки податків є інструментами впровадження даного вибору. Державне управління має забезпечити відповідний рівень надання суспільних послуг за рахунок бюджетних коштів. Визначення видатків бюджету здійснюється з урахуванням обсягу доходів бюджету, державних соціальних стандартів та гарантій [3,41,52,95,111].

Інституційні засади формування видатків бюджету у системі державного регулювання соціально-економічного розвитку країни передбачають запровадження низки обмежень відповідно до етапу економічного та соціального розвитку, зокрема, щодо обсягу і особливостей структури видаткової частини бюджету, співвідношення поточних і капітальних видатків, рівня інвестиційної складової у бюджеті, обсягу дефіциту бюджету і структури джерел його фінансування у взаємозв'язку з показниками державного боргу. Інституційний підхід передбачає розгляд системи формування видатків бюджету як динамічної системи, що повинна постійно удосконалюватися з метою

досягнення оптимальних співвідношень між її складовими елементами, зокрема, обсяг і структура видаткової частини бюджету, цілі і результативні показники бюджетних програм, стратегічні плани розпорядників бюджетних коштів, галузеві стратегії, динаміка соціально-економічних процесів. Процес удосконалення бюджетного регулювання у сфері видатків потребує модернізації системи державного стратегічного планування та прогнозування, розробки науково-обґрунтованої довгострокової стратегії соціально-економічного розвитку країни та галузевих стратегій у різних сферах діяльності держави, формування бюджетної стратегії у сфері видатків із довгостроковими прогнозними показниками, запровадження системи стратегічного планування діяльності розпорядників бюджетних коштів, удосконалення системи середньострокового і поточного планування бюджетних видатків на засадах програмно-цільового методу, наукового обґрунтування системи оцінки ефективності і результативності бюджетних програм. Вищезазначене створить передумови для досягнення взаємоузгодженості бюджетних видатків із визначеними стратегічними пріоритетами суспільного розвитку та стане важливою передумовою процесу трансформації бюджетних видатків у ефективний інструмент забезпечення соціально-економічного розвитку країни. Реалізація пріоритетних завдань суспільного розвитку потребує переосмислення сутності видатків бюджету у процесі регулювання соціально-економічного розвитку, підвищення теоретико-методологічного рівня бюджетного регулювання в цілому, що надасть змогу поглибити розуміння видатків бюджету як економічної категорії та важливого регулятора економічних процесів, підвищити рівень ефективності і результативності бюджетної політики у сфері видатків. Реалізація науково обґрунтованої системи бюджетного регулювання у сфері видатків закладе передумови для забезпечення стійкого економічного зростання та соціального розвитку, якісного надання державних послуг. Видатки бюджету є вагомим інструментом державного впливу на динаміку показників економічного і соціального розвитку країни та її регіонів. З метою підвищення результативності бюджетної політики при вирішенні пріоритетних

завдань соціально-економічного розвитку необхідним є посилення використання регулюючої функції видатків бюджету з метою забезпечення їх результативного впливу на економічне зростання та соціальний розвиток країни. У контексті регулюючої функції, видатки бюджету – інструмент регулювання соціально-економічного розвитку країни, ефективно та результативно використання якого передбачає науково обґрунтоване визначення обсягу і структури видаткової частини бюджету в залежності від стратегічних пріоритетних напрямків та завдань суспільного розвитку з урахуванням циклічності економічних і соціальних процесів. Формування видатків бюджету повинно базуватися на аналізі динаміки соціально-економічних та бюджетних показників для прогнозу можливих змін макроекономічної і демографічної ситуації для розробки антикризових бюджетних заходів й прийняття своєчасних регулюючих дій з метою забезпечення достатнього обсягу видатків бюджету для задоволення суспільних потреб із одночасним регулюючим впливом структури бюджетних видатків на циклічність соціально-економічних процесів. В умовах обмеженості бюджетних ресурсів фінансове забезпечення соціально-економічного розвитку можливе шляхом застосування науково-обґрунтованих підходів до оптимізації видаткової частини бюджету, враховуючи визначені пріоритети та циклічність соціально-економічного розвитку. Оскільки обсяг і структура видатків бюджету характеризують стратегічні пріоритети суспільного розвитку, ефективно регулюючи ці показники в залежності від динаміки соціально-економічних процесів та пріоритетності суспільної діяльності держава здатна реалізовувати послідовну, цілеспрямовану бюджетну політику, яка буде мати на меті результативно вирішення нагальних суспільних потреб на певному етапі розвитку, запобігання негативної динаміки економічних процесів і соціального розвитку у середньо- та довгостроковій перспективі. З метою підвищення результативності бюджетної політики при вирішенні стратегічних завдань соціально-економічного розвитку країни необхідним є удосконалення системи бюджетного регулювання у напрямку посилення використання регуляторного потенціалу видатків бюджету, підвищення раціональності їх розподілу між

напрямами суспільного розвитку з урахуванням циклічності соціально-економічних процесів та пріоритетності напрямів державного розвитку. Бюджетне регулювання у сфері видатків в сучасних умовах розглядається як макроекономічний регулятор відтворювальних процесів, спрямований на реалізацію стратегічних пріоритетів соціально-економічного розвитку держави. Необхідним є активне використання регулюючої моделі розвитку економіки у напрямку посилення ролі бюджетних видатків у досягненні визначених цілей і пріоритетів соціально-економічного розвитку з одночасним підвищенням результативності використання бюджетних коштів. Питання удосконалення системи бюджетного регулювання у сфері видатків повинні розглядатися у єдиному комплексі з подальшим розвитком системи перспективного бюджетного прогнозування та планування [3,50,52,95,111].

Висновки до розділу 2

Державна фінансова політика як складова системи фінансового забезпечення суспільного розвитку ґрунтується на збалансуванні інтересів держави, місцевого самоврядування, економічних суб'єктів, сукупності динамічних інституційних взаємовідносин у сфері формування і розподілу фінансових ресурсів для підвищення державних соціальних стандартів і гарантій, стимулювання розвитку людського потенціалу, збільшення рівня зайнятості, посилення демографічної стійкості, темпів економічного зростання із дотриманням принципів системності, адаптивності, ефективності, результативності. Рівень податкового навантаження відображає суспільний вибір розміру показника частки валового внутрішнього продукту, що перерозподіляється через державні фінанси, структура податкової бази та ставки податків є інструментами впровадження даного вибору. Державне управління має забезпечити відповідний рівень надання суспільних послуг за рахунок бюджетних коштів. Визначення видатків бюджету здійснюється з урахуванням обсягу доходів бюджету, державних соціальних стандартів та гарантій. Пріоритети бюджетної політики

повинні враховувати доцільність розширення частки продуктивних видатків бюджету з підвищенням рівня їх ефективності, у теперішній час національна оборона і безпека, соціальний захист населення. Бюджетна політика як складова суспільно-економічних відносин полягає у сукупності відповідних форм взаємозалежностей та взаємовпливів інституційних компонентів бюджетного простору та економічного середовища у процесі формування бюджету та використання бюджетних коштів для досягнення основних завдань розвитку суспільства. Використання адаптивного бюджетного механізму з врахуванням динамічної збалансованості фінансових, економічних, соціальних взаємовідносин, основних положень бюджетної архітекτονіки, стану державних фінансів спрямоване на забезпечення адекватності регулятивних заходів внутрішнім і зовнішнім змінам економічного середовища, застосування виваженої системи управління державними фінансами, державним боргом з метою перспективного розвитку економіки.

Видатки бюджету є ефективним інструментом регулювання суспільного розвитку, який активно використовується для потреб державного впливу на динаміку соціально-економічних процесів у країні. Упорядкування бюджетних видатків на підставі визначених стратегічних пріоритетів суспільного розвитку та запровадження довгострокового бюджетного прогнозування можуть стати дієвими заходами підвищення результативності бюджетної політики країни.

Спрямованість бюджетної політики у сфері видатків на управління бюджетними результатами передбачає запровадження системи моніторингу результативності діяльності розпорядників бюджетних коштів, який повинен здійснюватися на всіх стадіях бюджетного процесу та базуватися на аналізі результативності їх бюджетних програм, також порівнянні фактичних показників їх діяльності із запланованими, відповідними показниками інших розпорядників, галузі в цілому.

Основні положення, висновки та рекомендації, що містяться у другому розділі дисертаційної роботи знайшли своє відображення у наступних публікаціях: [75-84].

Список використаних джерел до розділу 2

1. Бюджетна складова реалізації домінантних напрямів суспільного розвитку: монографія / за ред. Л. В. Лисяк. Дніпропетровськ: ДДФА, 2015. 396 с.
2. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. №2456 із змінами та доповненнями. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>
3. Бюджетно-податкова політика у системі регулювання економіки: монографія / І.Я. Чугунов, Т.В.Канєва, М.Д.Пасічний та ін.; за заг. ред. І.Я. Чугунова. К.: Глобус-Пресс, 2018. 354 с.
4. Василик О.Д. Бюджетна система України. К.: Центр навчальної літератури, 2004. 544 с.
5. Васютинська Л.А. Система видатків бюджету в умовах розвитку програмно-цільового управління: монографія. Одеса: Друк-Південь, 2014. 192 с.
6. Гаврилова Л.В. Бюджетна політика у системі державного регулювання економіки. *Агросвіт*. 2019. № 3. С. 62–70.
7. Демиденко Л.М., Наконечна Ю.Л. Відкритість та прозорість державного та місцевих бюджетів в Україні. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2016. №10 (187). С. 20–27.
8. Запатріна І.В. Бюджетний механізм економічного зростання: моногр. К.: Інститут соц.-ек. стратегій, 2007. 528 с.
9. Канєва Т.В. Видатки бюджету як інструмент суспільного розвитку. *Економічний вісник університету. Переяслав-Хмельницький державний університет імені Григорія Сковороди*. 2020. Вип. 44. С. 172–179.
10. Канєва Т.В. Пріоритети підвищення ефективності видатків бюджетних установ. *Бізнес Інформ*, 2020 № 1 (504). С. 115–122.
11. Канєва Т.В. Бюджет у системі фінансово-економічних відносин: монографія. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2021. 392 с.

12. Корнієнко Н.М. Підвищення ефективності планування бюджетних видатків в Україні // Вісник Львівської державної фінансової академії 2012. № 23. С. 28–35.
13. Коровій В.В. Державна фінансова політика: монографія. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2021. 372 с.
14. Козарезенко Л.В. Фінансова політика розвитку людського потенціалу: монографія. К.: Центр учбової літератури, 2016. 411 с.
15. Лисяк Л.В., Журавель М.О. Бюджетна політика як інструмент забезпечення фінансової безпеки України. *Modern Economics*. 2018. № 9. С. 53–59.
16. Лисяк Л.В. Бюджетна політика у системі державного регулювання соціально-економічного розвитку: інституційний аспект. *Економічний вісник університету*: Зб. наук. праць. 2016. Вип. 27/1. С. 595–601.
17. Лук'яненко І.Г., Сидорович М. Бюджетно-податкова політика України: нові виклики: монографія. Київ: НаУКМА, 2014. 229 с.
18. Луніна І. О. Державні фінанси та інфраструктурні проблеми розвитку економіки. *Економіка України*. 2011. № 8 (597). С. 46–55.
19. Макогон В.Д., Адаменко І.П. Фінансово-бюджетна політика як складова соціально-економічних перетворень. *Науковий вісник Полісся*. 2018. № 2 (14). Ч. 1. С. 129-135.
20. Макогон В.Д. Бюджетна стратегія держави: монографія. Київ: КНТЕУ, 2018. 364 с.
21. Максюта А.А. Бюджетна політика соціально-економічного розвитку країни // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту КНТЕУ. 2013. № 1 (49). Економічні науки. С. 265 - 272.
22. Мярковський А.І., Чугунов І. Я. Бюджетна політика як складова соціально-економічного розвитку країни . *Вісник КНТЕУ*. 2010. № 5. С. 5–15.
23. Офіційний сайт Верховної ради України: zakon.rada.gov.ua

- 24.Офіційний сайт Державної казначейської служби України:
www.treasury.gov.ua
- 25.Офіційний сайт Міністерства фінансів України / [Електронний ресурс:
www.minfin.gov.ua.
- 26.Офіційний сайт Статистичної організація Європейської Комісії:
<http://ec.europa.eu/eurostat>
- 27.Пасічний М.Д. Фінансова політика держави : монографія. Київ: Київ.
нац. торг.-екон. ун-т, 2019. 440 с.
- 28.Пасічник В.А. Бюджетна політика в умовах економічних перетворень.
Бізнес Інформ. 2017. № 12. С. 126–131.
- 29.П'ятаченко Г.О. Становлення та розвиток фінансів України
(1917–2003). Київ: НДФІ, 2005. 784 с.
- 30.Про Державний бюджет України на 2017 рік: Закон України від
21.12.2016 р. № 1801-VIII: <http://zakon.rada.gov.ua>
- 31.Про Державний бюджет України на 2018 рік: Закон України від
07.12.2017 р. № 2246-VIII: <http://zakon.rada.gov.ua>
- 32.Про Державний бюджет України на 2019 рік: Закон України від
23.11.2018 р. № 2629-VIII: <http://zakon.rada.gov.ua>
- 33.Про Державний бюджет України на 2020 рік: Закон України від
14.11.2019 р. № 294-IX: <http://zakon.rada.gov.ua>
- 34.Про Державний бюджет України на 2021 рік: Закон України від
15.12.2020 р. № 1082-IX: <http://zakon.rada.gov.ua>
- 35.Про Державний бюджет України на 2022 рік: Закон України від
02.12.2021 р. № 1928-IX: <http://zakon.rada.gov.ua>
- 36.Про Державний бюджет України на 2023 рік: Закон України від
03.11.2022 р. № 2710-IX: <http://zakon.rada.gov.ua>
- 37.Чугунов І.Я. Бюджетний механізм регулювання економічного розвитку.
К.:НІОС, 2003. 488 с.
38. Чугунов І.Я., Самошкіна О.А. Державні видатки у системі фінансового
регулювання. *Фінанси України*. 2003. № 12. С. 3-8.

39. Чугунов І.Я. Теоретичні основи системи бюджетного регулювання. К.: НДФІ, 2005. 259 с.
40. Чугунов І.Я. Інституційна архітектоніка бюджетної системи. *Фінанси України*. 2008. № 11. С. 3–10.
41. Чугунов І.Я. Теоретичні засади розвитку бюджетних відносин. *Вісник КНТЕУ*. 2011. № 4. С. 13–22.
42. Чугунов І.Я. Бюджетні відносини в системі соціально-економічного розвитку країни// *Казна Україна*. 2014. № 6. С. 25–28.
43. Чугунов І.Я., Макогон В.Д. Бюджетна політика в умовах економічних перетворень. *Економічний часопис-XXI*. 2016. № 3-4(2). С. 66 – 69.
44. Чугунов І.Я., Ігнатюк І.М. Формування видатків бюджету у системі соціально-економічного розвитку країни. *Економічний вісник університету. Переяслав-Хмельницький державний університет імені Григорія Сковороди*. 2016. № 28/1. С. 217–226.
45. Чугунов І.Я. Бюджетна політика економічного розвитку // *Вісник КНТЕУ*. 2015. № 2. С. 64–73.
46. Чугунов І.Я., Собчук С.І. Формування бюджетної політики економічного розвитку країни . *Вісник КНТЕУ*. 2018. №3. С.103–116.
47. Чугунов І.Я., Макогон В.Д. Бюджетна стратегія в умовах економічних перетворень. *Вісник КНТЕУ*. 2018. № 5. С.5–18.
48. Чугунов І.Я., Самошкіна О.А. Видатки бюджету в системі державного регулювання соціально-економічного розвитку країни. *Вісник КНТЕУ*. 2019. № 2. С.103–121.
49. Чугунов І.Я., Кучер Г.В. Фінансові ресурси державного сектора економіки. *Вісник КНТЕУ*. 2019. № 3. С.40–52.
50. Чугунов І.Я., Качула С.В. Державна фінансова політика забезпечення соціального розвитку суспільства. *Вісник КНТЕУ*. 2020. № 2. С.87–98.

51. Чугунов І.Я., Макогон В.Д. Бюджетна політика в умовах пандемії covid-19. *Вісник КНТЕУ*. 2020. № 6. С.57–65.
52. Чугунов І.Я. Бюджетна стратегія суспільного розвитку. К.:Київ.нац.торг.-екон.ун-т, 2021. 532 с.
53. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо здійснення оцінки ефективності бюджетних програм: наказ Міністерства фінансів України від 17.05.2011 р. №608 URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show>.
54. Про паспорти бюджетних програм: наказ Міністерства фінансів України від 29.12.2002р.№1098.URL<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show>.
55. Про проведення огляду видатків бюджету в окремих сферах: постанова Кабінету Міністрів України від 21.02.2018 р. №101 URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show>.
56. Про результативні показники бюджетної програми: наказ Міністерства фінансів України від 10.12.2010 р. №1536 URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show>.
57. Про схвалення Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2017-2020 роки: розпорядження Кабінету Міністрів України від 08.02.2017 р. №142-р.
58. Про схвалення Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2022-2025 роки: розпорядження Кабінету Міністрів України від 29.12.2021р.№1805-р.
59. Про Бюджетну декларацію на 2022-2024 роки: постанова Верховної Ради України від 15.07.2021 року № 1652-ІХ.
60. Постанова Кабінету Міністрів України від 13 березня 2022 № 267 «Деякі питання затвердження фінансових документів та казначейського обслуговування в умовах воєнного стану»

61. Постанова Кабінету Міністрів України від 29.03.2022 № 381 «Про внесення змін до Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану»
62. Радіонов Ю.Д. Проблема ефективності використання бюджетних коштів. *Фінанси України*. 2011. № 5. С. 47-55.
63. Радіонов Ю.Д. Формування видатків бюджету: монографія. Київ: Київ. нац. торг.- екон. ун-т, 2019. 616 с.
64. Розвиток державних фінансів України в умовах глобалізації / за ред. І.О.Луїної. Київ: Ін-т екон. та прогнозув. НАН України, 2014. 296 с.
65. Самошкіна О.А. Удосконалення використання програмно-цільового методу в процесі управління державними видатками. *Наукові праці НДФІ*. 2005. Вип. 4 (33). С. 70-76.
66. Сафонова Л.Д. Казначейська система виконання. К.: КНЕУ, 2014. 417 с.
67. Сафонова Л.Д., Невешкіна Т.С. Теоретичні засади управління видатками бюджету. *Фінанси України*. 2011. № 3. С. 100-110.
68. Стратегія оптимізації кількості бюджетних програм: розпорядження Кабінету Міністрів України від 06.04.2011 р. №292-р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/292-2011-p>.
69. Сідельникова Л.П. Соціальні видатки бюджету у системі забезпечення добробуту громадян. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2019. № 1 (45). С. 64-69.
70. Сідельникова Л.П. Системні детермінанти податків на споживання у формуванні доходів бюджету. *Інфраструктура ринку*. 2019. № 35. С. 411–418.
71. Теорія фінансів / П.І. Юхименко, В.М. Федосов, Л.Л. Лазебник та ін.; за заг. ред. В.М. Федосова, С.І. Юрія. К.: Центр учбової літератури, 2010. 576 с.

- 72.Тірбах Л. В. Фіскальні реформи і бюджетна консолідація // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки. 2016. Вип. 16. Ч. 3 С. 123–126.
- 73.Тірбах Л. В. Оптимізація кількості державних цільових та бюджетних програм // *Вісник Одеського національного університету*. Серія: Економіка. 2016. Т. 21. Вип. 2. С. 186–189.
- 74.Ткаченко Н.В. Прагматика і проблематика впровадження програмно-цільового методу в бюджетний процес. *Фінансовий простір*. 2013. № 3(11). С.78-84.
- 75.Шалашна А.О. Державне фінансове забезпечення економічного зростання. *Ефективна економіка*. 2020. №12. URL:[http:// www.economy.nauka.com.ua](http://www.economy.nauka.com.ua)
- 76.Shalashna A.O. Budget as an tool of economic development. *Sciences of Europe*. Praha, Czech Republic.2020. Vol.4. №.60. pp.39-43.
- 77.Шалашна А.О. Фінансова політика держави у системі розвитку економіки. *Агросвіт*. 2021. №24. С.65–70.
- 78.Шалашна А.О. Фінансово-бюджетна політика як інструмент соціально-економічного розвитку країни. *Економічний вісник університету. Університет Григорія Сковороди в Переяславі*. 2023. № 58. С.17–23.
- 79.Шалашна А.О. Державна фінансова політика у країнах із розвинутою економікою //Міжнародна науково-практична конференція "Перспективні напрямки розвитку економіки, фінансів, обліку та права: теорія і практика", (м.Полтава, 12 лютого 2020 р.). Полтава: ЦФЕНД, 2020. Ч.3. С. 52-54.
- 80.Шалашна А.О. Сутність державної фінансової політики економічного розвитку//Міжнародна науково-практична конференція "Стратегія і практика інноваційного розвитку фінансового сектору України", (м.Ірпінь, 26-27 березня 2020 р.). Ірпінь: УДФСУ, 2020. С.232-234.

- 81.Шалашна А.О. Фінансова політика держави в умовах трансформації економіки // Всеукраїнська науково-практична конференція "Фінансова політика як складова економічного розвитку", (м.Київ, 15-16 квітня 2020 р.). Київ: КНТЕУ, 2020. С.35-37.
- 82.Шалашна А.О. Державне фінансове регулювання соціально-економічних відносин // Всеукраїнська науково-практична конференція "Фінансова система України як складова інституційних перетворень економіки", (Київ, 14-15 квітня 2021 р.). Київ: КНТЕУ, 2021. С.33-35.
- 83.Шалашна А.О. Розвиток інституційних засад державної фінансової політики . Modern research in world science: матеріали міжнар. наук.-практ. конф.(м.Львів, 25–27 грудня 2022 р.). Львів,2022.С.1200-1205.
- 84.Шалашна А.О. Державна фінансова політика в умовах економічних перетворень //Всеукраїнська науково-практична конференція "Фінансова політика як складова економічного розвитку", (м.Київ, 11-12 квітня 2023 р.). Київ: ДТЕУ, 2023. С.35-36.
- 85.Чугунов І.Я., Нікітішин А.О. Податкова безпека держави. Вісник КНТЕУ. 2019. № 4. С.31–41.
- 86.Чугунов І.Я. Довгострокова бюджетна стратегія у системі економічної циклічності. *Вісник КНТЕУ*. 2014. № 5. С. 64-77.
- 87.Чугунов І.Я., Лисяк Л.В. Бюджетна система в інституційному середовищі суспільства. *Фінанси України*. 2009. № 11. С. 3-11.
- 88.Чугунов І.Я., Пасічний М.Д. Бюджетно-податкова політика економічного розвитку . *Науковий вісник Полісся*. 2018. № 1(13).Ч.1. С. 54-61.
- 89.Чугунов І., Пасічний М., Нікітішин А. Доходи Державного бюджету України в умовах воєнного стану. *Scientia fructuosa*. 2022. № 5 (145). С. 124–137.
- 90.Чугунов І.Я., Макогон В.Д. Бюджетно-податкова політика в умовах невизначеності. *Scientia Fructuosa*. 2023. № 4. С. 19–31.

91. Afonso, A., & Jalles, J. T. Fiscal composition and long-term growth // *Applied Economics*. 2014. – vol. 46(3). – pp. 349-358.
92. Ahmed, I., Socci, C., Severini, F., Pretaroli, R. (2019). Fiscal policy for households and public budget constraint in Italy. *Economia Politica*, 36(1), pp. 19-35.
93. Arestis, P. (2012). Fiscal policy: a strong macroeconomic role. *Review of Keynesian Economics*, 1(1), pp. 93–108.
94. Bilbiie, F., Monacelli, T., Perotti, R. (2021). Fiscal policy in Europe: controversies over rules, mutual insurance, and centralization. *Journal of Economic Perspectives*, 35(2), pp. 77-100.
95. Budget policy of social development. Chugunov I., Kaneva T., Pasichnyi M. and other. General editorship Chugunov I. Scientific Route. Tallinn, Estonia. 2018. 348 p.
96. Government Finance Statistics Yearbook/ - Washington, DC: Prepared by Chugunov I., Pasichnyi M. (2018) Fiscal stimuli and consolidation in emerging market economies. *Investment Management and Financial Innovations*. 15(4). p.113–122.
97. Chugunov I.Y., Pasichnyi M.D. Fiscal policy for economic development. *Scientific bulletin of Polissia*. 2018. № 1 (13). P.1. pp.54–61.
98. Chugunov I., Makohon V., Markuts Y. Features of EU and Ukraine debt policy. *Investment Management and Financial Innovations*. 2019. Volume 16, Issue №4, pp. 254-261.
99. Chugunov I., Makohon V. Fiscal strategy as an instrument of economic growth. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2019. Vol. 5 No. 3. pp. 213-217.
100. Chugunov I., Makohon V., Krykun T. Fiscal policy and institutional budget architectonics. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2019. Vol. 5 No.5. pp.197-203.

101. Chugunov I., Makohon V., Krykun T. Budget strategy in the conditions of economic globalization. *Problems and Perspectives in Management*. 2019. Vol.17, Issue 3, pp.101-110.
102. Chugunov I., Kachula S. State financial policy as a component of socioeconomic development of society. *The potential of modern science. volume 2*. Sciemcee Publishing.London, United Kingdom. 2019. pp.29-44.
103. Chugunov I., Makohon V., Markuts Y. Budgetary policy of the emerging countries in conditions of institutional transformations. *Problems and Perspectives in Management*. 2019. Volume 17, Issue №4, pp.252-261.
104. Chugunov I., Makohon V., Vatulov A., Markuts Y. General government revenue in the system of fiscal regulation. *Investment Management and Financial Innovations*. Volume17.2020, Issue№1, pp.134-142.
105. Chugunov I., Makohon V. Budgetary projection in the system of financial and economic regulation of social processes. *Baltic Journal of Economic Studies*. Vol. 6. 2020. No.1 pp. 130-135.
106. Chugunov I., Makohon V., Korovii V. Formation of budget expenditure in the system of fiscal regulation. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2020. Vol.6. N.2. pp.100-107.
107. Chugunov I., Makogon V. Institutional transformations of the financial support of the pension framework functioning. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*.2020.4, Issue№35. pp.328-334.
108. Chugunov I., Pasichnyi M., Koroviy V., Kaneva T., Nikitishin A. *Fiscal and Monetary Policy of Economic Development*. *European Journl of Sustainable Development*. 2021. № 10(1), pp. 42-52.
109. Chugunov I., Koroviy V. *Fiscal policy in the system of society development. Theoretical and scientific approaches to the problems of modern economy: monograph*. Primedia eLaunch. Boston, USA. 2020. pp.139-160.

110. Chugunov I.Y., Koroviy V.V. Formation of financial policy of the state as a component of social development. *Sciences of Europe*. Praha, Czech Republic.2020. Vol.3. N.54. pp.12-18.
111. Chugunov I.Y., Aristov Yu.Yu. Budget as a tool of economic growth. *Sciences of Europe*. Praha, Czech Republic. 2021. Vol.3. № 64. pp.66-72.
112. Chugunov I.Y., Titarchuk M.I. Formation of the state budget as an instrument of socio-economic development of the country . *Sciences of Europe*. Praha, Czech Republic.2020. Vol.2. N.55. pp.46-52.
113. Chugunov I.Y., Mostytska N.A. Budget mechanism as a component economic policy of the state. *Sciences of Europe*. Praha, Czech Republic.2020. Vol.2. N.56. pp.15-21.
114. Chugunov I., Koroviy V. State financial policy of socio-economic development of the country. Actual problems of science and practice. Abstracts of XIV International Scientific and Practical Conference. Stockholm, Sweden 2020. pp. 43-46.
115. Chugunov I., Nasibova O. Public funding of social protection:Impact on social indicators in Eurozone countries. *Investment Management and Financial Innovations*.Vol.18.Issue 2. 2021.pp. 181–192.
116. Chugunov I., Pasichnyi M. (2018) Fiscal stimuli and consolidation in emerging market economies. *Investment Management and Financial Innovations*. 15(4). p.113–122.
117. Chugunov, I., Makohon, V., Kaneva, T., Adamenko, I. Influence of financial support of human capital development on economic growth.*Problems and Perspectives in Management*this link is disabled, 2022, 20(2), стр. 269–280.
118. Chugunov I., Samoshkina O. Budget mechanism of Ukraine in the conditions of martial law. *European Academic Science and Research: International Conference of European Academy of Sciences & Research* (Hamburg, Germany, April 28, 2022). “EASR”. No. XXVIII (2022), pp. 6-7.

119. Kaneva T., Chugunov I., Pasichnyi M., Nikitishin A., Husarevych N. Tax Policy for Economic Recovery from COVID-19 and Sustainable Development. *Problemy ekorozwoju – problems of sustainable development*. 2022, № 17(2), pp.102-109.
120. Chugunov I., Makohon V., Titarchuk M., Krykun T. The budget policy of Ukraine under martial law. *Public and Municipal Finance*. 2023, № 12(1), pp.1-11.
121. Fedyshyn M., Morozova L. Development Fintech Ecosystem: Evidence of European Countries for Ukraine. *International Journal of Computer Science and Network Security*. VOL.22 No.2, February 2022. Journal article DOI: 10.22937/IJCSNS.2022.22.2.5
122. Cogan, J. F., Taylor, J. B., Wieland, V., Wolters, M. H. Fiscal consolidation strategy // *Journal of Economic Dynamics and Control*. 2013. vol. 37(2). pp. 404-421.
123. Gaspar, V., Amaglobeli, D., Garcia-Escribano, M., Prady, D., Soto, M. (2019). Fiscal policy and development: Human, social, and physical investments for the SDGs. *International Monetary Fund*, 45 p.
124. Ho, A. (2018). From performance budgeting to performance budget management: theory and practice. *Public Administration Review*, 78(5), pp. 748-758.
125. Kuzheliev M., Nechyporenko A. Financial resources of public sector of economy in ensuring realization of financial policy of the country. *Association agreement: driving integrational changes: collective monograph / edited by R.Iserman, M.Dei, O.Rudenko, Y.Tsekhmister, V.Lunov*. Accent Graphics Communications Chicago, Illinois, USA, 2019. P. 374–385.
126. Kuzheliev M., Rekunenko I., Nechyporenko A., Nemsadze G. Discretionary budget expenditure in the system of state regulation of the country's socioeconomic development. *Public and Municipal Finance*. 2018. № 7. P. 8–18.

127. Larch, M., Orseau, E., Van Der Wielen, W. (2021). Do EU fiscal rules support or hinder counter-cyclical fiscal policy?. *Journal of International Money and Finance*, Volume 112, 102328.
128. Pasichnyi M. (2017). Empirical study of the fiscal policy impact on economic growth. *Problems and Perspectives in Management*, 15(3), pp. 316-322.
129. The official website of OECD. Retrieved from <http://www.oecd.org>
130. The official website of IMF. Retrieved from <https://www.imf.org/external/index.htm>
131. The official website of World Bank. Retrieved from <https://www.worldbank.org>
132. The official website of European Commission. Retrieved from <https://ec.europa.eu/commission/index>
133. The official website of Eurostat. Retrieved from <https://ec.europa.eu/eurostat>

РОЗДІЛ 3. ОСНОВНІ НАПРЯМИ ДЕРЖАВНОЇ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

3.1. Пріоритетні напрями формування державної фінансової політики як інструменту економічного розвитку

Доцільним є розгляд державної фінансової політики як складової соціально-економічної політики, яка визначає цілі, завдання, принципи, напрями, способи фінансового регулювання, а також форми діяльності органів державної влади, інших уповноважених організацій, в галузі формування, розподілу, управління та контролю за використанням публічних грошових фондів з метою ефективного впливу на розвиток економіки країни, підвищення добробуту держави та особистості». загальною метою фінансової політики на сучасному етапі є забезпечення фінансової стабільності та безпеки, якісного рівня життя громадян. Фінансове регулювання є важливим інструментом розвитку економіки з огляду на спрямованість розподілу та використання ресурсів фінансової системи згідно з визначеним завданнями та цілями економічного розвитку. Основною метою фінансової політики є забезпечення економічної та соціальної стабільності шляхом забезпечення умов для збалансованого економічного розвитку. Фіскальна та монетарна політика є найбільш вагомими структурними складовими фінансової політики, при чому зміна параметрів однієї політики безпосередньо впливає на механізм реалізації іншої. Фіскальна політика як економічна категорія відображає сукупність економічних відносин у сфері перерозподілу валового внутрішнього продукту через бюджетну систему в процесі формування доходної частини бюджету та використання бюджетних видатків задля виконання поставлених завдань та функцій перед державою на відповідному етапі її розвитку, державний бюджет виступає інструментом регулювання економіки. Для розкриття теоретико-методологічних засад формування фінансової політики важливим є використання наукових надбань вітчизняних та зарубіжних вчених у сфері

державної політики та подальше поглиблення її сутності. Важливою складовою державної політики є економічна, в свою чергу фінансова політика – виступає ваговою складовою останньої, яка через сукупність інструментів, методів та механізмів впливає на розвиток країни. Трансформаційні процеси, що відбуваються у фінансовій системі, потребують посиленого впливу інструментів державної фінансової політики. Фінансовий механізм як система встановлених державою форм, видів та методів організації фінансових відносин також потребує вдосконалення. Важливим є поєднання монетарних і фіскальних інструментів фінансової політики, так як переважання сфери дії одних інструментів за рахунок обмеження інших – має досить негативний вплив на ефективність та дієвість фінансового регулювання та макроекономічну збалансованість зокрема. Варто підкреслити, що досвід у сфері державних фінансів засвідчує важливість та першочерговість бюджетно-податкової та грошово-кредитної політики у механізмі фінансово-економічного регулювання соціально-економічного розвитку. Необхідно зауважити, що положення класичної економічної теорії були основними при розробці та реалізації фінансової політик багатьох розвинутих країн світу аж до Великої депресії, яка зумовила переорієнтацію системи поглядів на роль держави у регулюванні соціально-економічних процесів. Представники теорії монетаризму навпаки вважали, що держава повинна підпорядковувати бюджетно-податкову політику грошово-кредитній. Монетаристи зводили до мінімуму рівень втручання держави в економічні процеси, обмежуючись лише контролем над грошовим обігом. Аналіз поглядів представників неокласичних напрямів економічної теорії, засвідчує вплив податкового навантаження на економічне зростання. Науковці виступали за стимулювання підприємницької діяльності шляхом забезпечення оптимального рівня оподаткування. Заслуговує на увагу підкреслена важливість формування збалансованого бюджету як передумова соціально-економічного розвитку суспільства [1,5,16,61,79].

Однією з найбільших проблем макроекономіки вважав визначення ступеня впливу бюджетної та грошової політики на економічні тенденції. Використання

важелів бюджетно-податкового та грошово-кредитного регулювання значним чином впливає на рівень виробництва, зайнятості, ціноутворення та міжнародної торгівлі. Фіскальна політика розглядається як сукупність рішень та заходів держави у сфері податків та державних видатків. Варто відзначити, що даними науковцями підкреслена необхідність координації грошової та фіскальної політики, важливість одночасного використання інструментів бюджетного та монетарного регулювання економічних процесів для забезпечення поставлених державних цілей. Заслуговує на увагу виділення окремих типів фінансової політики, зокрема: політики стабілізації, політика економічного зростання, обмеженого обсягу економічної активності. Фінансово-бюджетну політику можна визначити як сукупність змін, які вносяться урядом в порядок державних видатків та рівень оподаткування, направлених на досягнення повної зайнятості.

П. Самуельсон виділяє дві основні складові фінансової політики держави, а саме: бюджетно-податкову – право збирати податки та здійснювати відповідні бюджетні видатки; грошово-кредитну – визначає пропозицію грошей та відсоткові ставки. Саме завдяки використанню вищезазначених інструментів фінансової політики держава впливає на сукупний рівень видатків, обсяги виробництва, темпи економічного розвитку, рівень зайнятості та індекси споживчих цін. Ключовою метою державної економічної політики науковець вважає підвищення продуктивності праці та обсягів виробництва, забезпечення достатніх темпів соціально-економічного розвитку країни. В залежності від обсягу фінансових завдань, що вирішуються фінансовою політикою, термінів її проведення виділяють: фінансову стратегію, яка представляє собою довгостроковий вектор діяльності держави, заснований на виробленні позицій щодо реалізації перспективних цілей економічного розвитку, на досягнення яких повинна бути спрямована фінансова політика країни. Фінансова стратегія також передбачає вибір пріоритетних методів досягнення поставлених цілей. Фінансова тактика спрямована на вирішення конкретних завдань, що виникають на окремих етапах розвитку держави. Завданням фінансової політики є забезпечення економічного зростання шляхом використання відповідних

механізмів фінансового впливу на попит і пропозицію, споживання та інвестиції. Економічної сутності та ролі фінансової політики у стимулюванні соціально-економічного розвитку країни, а саме проблема ефективності фінансової політики, яка залежить від ступеня врахування та реалізації економічних інтересів суб'єктів фінансової діяльності, на які спрямована дія механізму реалізації державної фінансової політики [1,5,19,56,79].

Фінансова політика розглядається як сукупність цілеспрямованих державних заходів щодо формування та ефективного використання фінансових ресурсів країни, передбачених відповідно до обраної моделі економічного розвитку, які містять у собі ресурси її окремих регіонів, секторів економіки, підприємств і домогосподарств для забезпечення стабільного розвитку на основі використання фінансових та монетарних важелів та створення відповідного інституційного середовища, що сприяють реалізації цієї політики. Фінансова політика визначається як сукупність розподільчих відносин та перерозподільних заходів, які держава здійснює через фінансову систему для організації та використання фінансових відносин з метою забезпечення зростання ВВП та підвищення рівня добробуту всіх членів суспільства, визначає сутність фінансової політики як елементу забезпечення сталого соціально-економічного розвитку країни, а також підкреслює, що вирішальним у формування фінансової політики держави є визначення таких її параметрів як розмір держави (частка перерозподілу валового внутрішнього продукту через державні видатки), дефіцит бюджету та частка державного та гарантованого боргу в валовому внутрішньому продукті. Визначити економічну сутність фінансової політики можна як складову інституційного розвитку економіки, що передбачає цілісну сукупність організаційних, правових, інформаційних заходів, механізмів фінансового регулювання, спрямованих на раціональне та ефективне формування, розподіл і використання фінансових ресурсів у відповідності до пріоритетних напрямів розвитку з метою забезпечення функціонування фінансових механізмів, добробуту громадян, збалансованого соціально-економічного розвитку на довгострокову перспективу. Використовуючи

інструменти та механізми формування доходної частини бюджету, в тому числі ставки податків, їх кількість, об'єкт та базу оподаткування держава здійснює вплив на економічну активність та забезпечує фінансовий ресурс для виконання взятих зобов'язань. Політика регулювання видаткової частини бюджету здійснюється з урахуванням обсягу доходної частини бюджету, рівня державних соціальних стандартів та гарантій в розрізі бюджетної класифікації видатків. Найбільш важливим є бюджетна корекція у розрізі двох груп – продуктивних та непродуктивних видатків; а також поточних та капітальних. Структура бюджетних видатків має бути спрямованою на вирішення завдань модернізації економіки, створення сприятливого середовища для її стійкого розвитку. Саме тому, пріоритети бюджетної політики мають враховувати доцільність розширення частки продуктивних видатків з підвищенням рівня їх ефективності. До даної категорії відносять бюджетні видатки на розвиток транспортної, енергетичної та комунікаційної інфраструктури, освіти, фундаментальну та прикладну науку, охорону здоров'я, інші видатки бюджету, які сприяють зростанню якісного рівня людського капіталу. Водночас, необхідним є своєчасне та в повному обсязі виконання державою зобов'язань у сфері обслуговування боргу, соціального захисту та соціального забезпечення населення, належне виконання державними владними інститутами своїх функцій. З огляду на зазначене, бюджетне регулювання видаткової частини має бути виваженим та збалансованим. Капітальні видатки, які у разі їх ефективного використання є видатками розвитку здійснюють позитивний вплив на активізацію процесів економічного зростання. Фактично, дані видатки є складовою продуктивних видатків, формою державного інвестування в основний капітал. Враховуючи економічну кон'юнктуру останніх років, можна дійти висновку, що суттєвого нарощення капітальних видатків у середньостроковій перспективі не передбачається. Важливим є підвищення ефективності видатків з урахуванням доцільності актуалізації процедур та інструментів програмно-цільового методу в бюджетному процесі. До основних цілей грошово-кредитної політики відносять підтримання курсу національної валюти, це свідчить про те, що грошово-

кредитна політика включає і валютну складову. У зв'язку з чим відзначається, що грошово-кредитна і валютна політика в широкому сенсі є формами реалізації фінансового суверенітету країни та включає не тільки визначення напрямів впливу на грошовий обіг і застосування відповідних інструментів грошово-кредитної та валютної політики у вузькому сенсі, а й регулювання розрахунково-платіжних, валютних, кредитних, банківських відносин у відповідності з напрямами реалізації державної фінансової політики. [5,16,56,79,86].

Одним із способів стимулювання зростання економіки має стати зміна методів регулювання грошової політики і вектора розвитку фінансово-кредитних відносин. Грошова політика може бути ефективною і впливати на рівень або зростання реального ВВП тільки в рамках короткострокового періоду розвитку економіки, наприклад, цей період повинен бути менше одного року. Сутність фінансової складової економічної безпеки держави можна визначити як стан її економіки і фінансових інститутів, при якому забезпечується формування державних фінансових потоків в обсягах, необхідних для виконання державних завдань і функцій, та їх адекватне використання державою. Таким чином, національна фінансова політика набуває пріоритетного значення з точки зору забезпечення економічної безпеки держави. Це також передбачає готовність і здатність фінансових інститутів створювати і реалізовувати механізми захисту національних інтересів у економічній сфері. Вагомим завданням державної фінансової політики є її адаптація до змін структури фінансових відносин, впливу факторів зовнішнього економічного середовища, якісних трансформацій фінансової системи. Основа фінансової політики - стратегічні напрями, що визначають середньострокові та довгострокові перспективи використання фінансових ресурсів і передбачають вирішення пріоритетних завдань із врахуванням особливостей функціонування економіки і соціальної сфери. Розробка та реалізація фінансової політики на середньострокову перспективу повинна враховувати вплив зовнішніх і внутрішніх факторів, які визначають тенденції соціально-економічного розвитку. До вагомих екзогенних факторів слід віднести: темп росту валового внутрішнього продукту країн, які формують

попит на основні групи товарів вітчизняного експорту; рівень цін на основні товари вітчизняного експорту та імпортовані енергоносії; обсяги зовнішніх капітальних інвестицій для залучення у вітчизняну економіку; кон'юнктура на світових фінансових ринках, яка визначає можливі запозичення та операції рефінансування державного боргу. До основних внутрішніх економічних факторів відносяться наступні: частка перерозподілу валового внутрішнього продукту через бюджет та державні фонди соціального страхування; прогнозований обсяг доходів бюджету; прогнозований обсяг бюджетних видатків; дефіцит бюджету; обсяг прямого і гарантованого державного боргу; рівень співвідношення заощаджень населення та інвестицій в реальний та фінансовий сектор економіки [5,16,56,79,86].

В залежності від поставленої мети, фінансова політика направлена на досягнення макроекономічної стабілізації чи стимулювання збалансованого економічного розвитку. Механізм реалізації фінансової політики передбачає використання цілої низки фінансових інструментів та важелів (рівень оподаткування, обсяг бюджетних видатків, дефіцит бюджету, державний борг тощо), які значним чином впливають на темпи економічного зростання. Інструменти бюджетного регулювання вищенаведених макроекономічних показників впливають на обсяг сукупного попиту та пропозиції в економіці та темпи перерозподілу валового внутрішнього продукту. Серед інструментів монетарного регулювання варто відмітити рівень обов'язкових резервів, ставку рефінансування, облікову ставку, регулювання імпорту та експорту фінансового капіталу, грошової бази та її агрегатів, валютних інтервенцій тощо. Дієвість фінансового регулювання при розробці фінансової політики визначається ступенем узгодженості та координації інструментів бюджетної та грошово-кредитної політики, а також повинна комплексно враховувати спектр впливу вищезгаданих інструментів регулювання на макроекономічну збалансованість. Завдання державного регулювання набувають високого рівня актуальності в умовах кардинальних перетворень в економічній сфері, що виражається в необхідності виконання державою окрім функцій загального порядку,

притаманних для стабільної економіки, цілого ряду специфічних функцій, поява яких є адекватною реакцією на трансформаційні процеси в економіці. В рамках цієї моделі можна виділити найбільш важливі і нові тенденції, найперша з яких необхідність структурної перебудови економіки країни, точніше – формування структури економіки, що забезпечує досягнення загальноприйнятого стандарту якості життя населення країни. Адже фінансові кризи доводять, що коригування фінансової політики без структурної перебудови економіки не зможуть досягти довгострокового позитивного результату. У зв'язку з цим актуальною стає розробка проблем стратегічного планування сталого економічного зростання на основі, насамперед, структурної перебудови економіки та науково-інноваційної сфери. При цьому важливо забезпечити посилення ролі становлення ринків послуг і продуктів, як об'єктів управління і основних регуляторів відтворюваного циклу. Сучасний етап розвитку національної економіки характеризується зміщенням центру уваги реалізації регіональної фінансової політики в бік вирішення проблем економічної самостійності території, що накладає додаткові зобов'язання на органи місцевої влади і відображається у підвищенні інтересу до проблем розвитку міжбюджетних відносин. Передача частини повноважень і ресурсів держави територіальним громадам дозволяє, адаптувати свої рішення до місцевих умов і потреб та більш повно враховувати потреби населення конкретної території. Однак завдання досягнення фактичної самостійності місцевого самоврядування до цього часу залишаються. У зв'язку з цим необхідне чітке визначення пропорцій розподілу податків між бюджетами різних рівнів, розробка нових моделей побудови міжбюджетних відносин в країні. Підвищення рівня фінансової самостійності місцевих органів влади призводить до формування нової сфери їх діяльності та посилення відповідальності за прийняті рішення. До найбільш вагомих індикаторів відносяться: відповідність рівня і способу життя населення державним або іншим стандартам; наявність регіональних бюджетно-фінансових та інших матеріальних джерел; потенційні можливості для використання наявних ресурсів; наявність інфраструктури для розвитку внутрішньо- і міжрегіональних зв'язків; забезпечення реалізації

природоресурсного, суспільно-політичного та екологічного потенціалу регіону [5,15,16,79,85].

Основну роль у формуванні і реалізації напрямів фінансової політики відіграють ресурси, що формують фінансові потоки. До таких ресурсів зазвичай відносять продуктивні сили, фінансову інфраструктуру і фінансовий капітал, що створюють базу оподаткування та забезпечують формування місцевого бюджету. Ефективно функціонуючий фінансово-економічний механізм дозволяє на основі бюджетно-податкових та міжбюджетних відносин забезпечити здійснення основних виробничих процесів у регіоні. У зв'язку з цим найбільші зміни стосуються сфери міжбюджетних відносин, що свідчить про націленість державної фінансової політики на підвищення рівня самостійності місцевих бюджетів. Стимулювання економічного зростання передбачає досягнення макроекономічної стабільності та удосконалення інституційного середовища фінансово-економічного механізму економічного розвитку. Під інституційним середовищем слід розуміти сукупність найбільш вагомих економічних, правових, суспільних та соціальних правил, які визначають межі діяльності та впливу інструментів фінансового регулювання на економічний розвиток країни. Складовими інституційного середовища також є ступінь розвитку взаємовідносин суб'єктів фінансової системи, зниження рівня трансакційних витрат, довгостроковий характер економічних зв'язків, сутність неформальних правил фінансової системи. Важливу роль у забезпеченні економічного зростання відіграють рівень якості правової системи держави та ступінь розвиненості фінансової системи. Таким чином, сукупність правил, норм, законів, процедур, державних органів управління, установ визначають комплексний інституційний механізм фінансової системи, який є дієвим інструментом впливу на розвиток суспільства та включає нормативно-правову систему інститутів, фінансово-економічну систему інститутів, система інститутів регулювання. Для формування інноваційно-орієнтованої моделі розвитку економіки важливим є вивчення інституційних умов, що стимулюють створення сприятливого ділового середовища та оцінка досвіду найбільш

перспективних зарубіжних країн. При цьому стратегічним орієнтиром повинні виступати фінансово-кредитні та податкові інструменти, що забезпечують стимулювання зростання економіки, яке зумовлюється рівнем розвитку фінансово-кредитної системи, інвестиційних інструментів та інститутів, їх націленістю на інноваційну діяльність і випереджальний характер економічного зростання [5,15,16,79,85].

Підвищення темпів економічного зростання та посилення результативності структурних економічних перетворень потребують проведення інституційних змін системи фінансових відносин. Реалізація останніх повинна врахувати вплив очікуваних змін економічного стану на суспільний розвиток, наявність достатнього рівня розвитку інституційного середовища для впровадження необхідних результатів модернізації фінансової системи в цілому та фінансової політики зокрема. фінансова політика є вагомим та дієвим інструментом впливу на економічні та соціальні процеси. Розробки та реалізації ефективної фінансової політики передбачає удосконалення системи державних фінансів, посилення регулятивного впливу фінансових інструментів бюджетно-податкового та грошово-кредитного механізмів впливу на економічний розвиток, здійснення структурних змін в економіці, які потенційно підвищать темпи економічного зростання країни. Важливим є координація бюджетних та монетарних інструментів, так як розширення сфери дії одних за рахунок обмеження інших негативно впливає на результативність фінансової політики та макроекономічну збалансованість. Від якісного рівня реалізації інституційних засад залежить динамічність фінансової системи в цілому. В умовах постійного вдосконалення знань, врахування недоліків суб'єктами реалізації фінансових взаємовідносин відбуватиметься посилення результативності фінансового регулювання, зміцнення фінансової системи, функціонування фінансової політики. Відповідно до положень економічної теорії та емпіричного досвіду реалізації фіскальної політики прийнято вважати, що нижчий рівень розбалансування бюджетної системи та державних фінансів у цілому, асоціюється з більш високими темпами економічного зростання. Існує зворотній причинно-

наслідковий зв'язок, що у країнах з більш високими темпами економічного зростання є більше можливостей формувати збалансований бюджет, або ж взагалі зводити його з профіцитом. Поняття стійкість відноситься до динамічної рівноваги, довгострокова фінансова стійкість має бути забезпечена комплексним, взаємоузгодженим використанням ринкових механізмів саморегулювання та інструментів фінансування дефіциту і боргового рефінансування. Враховуючи зазначене, можна дійти висновку, що імперативу ухвалення бездефіцитного бюджету на щорічній основі для досягнення стійкості бюджетної системи не має. В період трансформаційних перетворень економіки, можливим є ухвалення бюджету із рівнем дефіциту, який перевищує встановлені нормативні граничні значення. Водночас, суттєве розбалансування бюджетної системи та стрімке накопичення державного боргу знижують рівень довіри учасників ринку до облігацій державної позики та можливостей платоспроможності позичальника. В такому випадку, при відсутності неінфляційних джерел боргового фінансування держава вимушена запроваджувати бюджетні обмеження, здійснювати структурні перетворення системи державних фінансів, адаптувати свою фінансово-бюджетну політику до умов кризи чи затяжної рецесії. Зазначене обумовлює зміну підходів до формування та реалізації бюджетної політики, формування нових індикативних орієнтирів її розвитку в коротко-, середньо- та довгостроковій перспективі. Накопичений державний борг у період рецесії та подальшого відновлення економічного зростання є фактором, який обмежує результативність заходів фіскального регулювання. До того ж, незбалансована бюджетна політика протягом тривалого періоду часу є однією із причин посилення негативних тенденцій в економіці[1, 5,31,56,79].

Подальший розвиток програмно-цільового методу у бюджетному процесі передбачає: забезпечення прозорості бюджетного процесу; здійснення оцінки діяльності учасників бюджетного процесу щодо досягнення поставлених цілей та виконання завдань за результатами виконання бюджету, проведення аналізу причин неефективного виконання бюджетних програм; упорядкування системи організації діяльності головних розпорядників бюджетних коштів щодо

формування і виконання бюджетних програм шляхом чіткого розмежування відповідальності за реалізацію відповідної бюджетної програми між визначеними головним розпорядником бюджетних коштів відповідальними виконавцями бюджетних програм; посилення відповідальності головного розпорядника бюджетних коштів за дотримання відповідності бюджетних програм законодавчо визначеній меті його діяльності, а також за фінансове забезпечення бюджетних програм і результати їх виконання; підвищення якості розроблення бюджетної політики, ефективності розподілу і використання бюджетних коштів. З метою посилення впливу бюджетної політики на економічне зростання необхідно здійснювати заходи, спрямовані на підвищення рівня збалансованості і прозорості бюджету, ефективності використання бюджетних коштів, удосконалення міжбюджетних відносин, забезпечення якісного виконання бюджетів усіх рівнів, здійснення дієвого державного фінансового контролю. Необхідним є не тільки розробка прогнозних бюджетних показників на середньострокову перспективу але й визначення довгострокової бюджетної стратегії з урахуванням циклічності економічного розвитку, що підвищить керованість бюджетного процесу. Взагалі необхідною є не лише розробка прогнозних бюджетних показників на середньострокову перспективу, але й визначення бюджетної стратегії до 2030 року із урахуванням циклічності економічного розвитку, що, безперечно, підвищить керованість бюджетного процесу. На сучасному етапі розвитку державних фінансів, необхідним є переосмислення сутності бюджетної системи у процесі регулювання економіки, підвищення теоретико-методологічного рівня бюджетної політики та розробки нової парадигми системи бюджетного регулювання на основі виявлених особливостей бюджетного процесу, враховуючи вітчизняний та зарубіжний досвід, з одного боку як інструменту впливу, з іншого – як об'єкту регулювання економічного розвитку. Зазначене надасть можливість приймати ефективні рішення стосовно розвитку бюджетних відносин як вагомому інструменту економічного зростання та поглибити розуміння сутності бюджету як економічної категорії і бюджетної системи як важливого регулятора

економічних процесів. Потрібно також зазначити, що оптимальний рівень податкового навантаження на економіку є доволі умовним поняттям, та не визначений теоретичними надбаннями сучасної економічної науки. Один з класичних прикладів пошуку оптимальної моделі оподаткування було здійснено американським вченим Артуром Лаффером, який значну увагу в своїх дослідженнях зосереджує на пошуку оптимального рівня оподаткування та схиляється до ліберального напрямку управління економікою з помірними ставками оподаткування. Рівень податкового навантаження відображає суспільний вибір розміру показника частки валового внутрішнього продукту, що перерозподіляється через державні фінанси, структура податкової бази та ставки податків є інструментами впровадження даного вибору. Органи державного управління за допомогою використання наведених важелів можуть забезпечити відповідний рівень надання суспільних послуг за рахунок коштів бюджету. На показник частки перерозподілу валового внутрішнього продукту через податкову систему впливає тип обраної соціально-економічної моделі розвитку суспільства (скандинавська, західноєвропейська, азіатська, ліберальна); інституційне середовище; структура економіки та її технологічність, ступінь інтеграції економіки у світову; якісний рівень державного управління. Сучасний етап розвитку національної економіки характеризується виділенням двох самостійних гілок фінансової політики, що відрізняються власними завданнями, формами, методами та інструментами реалізації: по-перше, місцева фінансова політика, що реалізується на макроекономічному рівні і виявляється у впливі держави на розвиток та підтримку відтворювальних процесів в регіонах, що здійснюється за допомогою нормативно-правового регулювання міжбюджетних, податкових, інвестиційних та інших фінансових відносин; по-друге, фінансова політика, що реалізується на мезорівні і полягає в активному впливі місцевих органів влади на формування, розвиток і використання фінансового потенціалу території в стратегічних напрямках її розвитку. Доцільним є продовження наукових досліджень в аспекті формування єдиної методології та удосконалення понятійно-категоріального апарату інституціоналізму, визначення його

предмету та посилення дієвості впливу на соціально-економічний розвиток суспільства в умовах трансформаційних перетворень. Від якісного рівня реалізації інституційних засад залежить динамічність фінансової системи в цілому[1, 15, 56,79,85].

Одним із основних інструментів державного регулювання соціально-економічного розвитку є перспективне бюджетне планування, яке полягає в розробці основних напрямів формування та використання бюджетних коштів на середньострокову перспективу, відповідно до завдань, що постають перед суспільством на певному етапі його розвитку. У процесі перспективного бюджетного планування створюються умови для розв'язання найважливіших проблем державного впливу на економічний розвиток. Слід зазначити, що проведення цілеспрямованої фінансово-бюджетної політики в Україні передбачає запровадження стратегічного бюджетного планування. Середньострокове бюджетне планування є необхідною умовою підвищення керованості та якості процесу бюджетного планування, посилення впливу бюджетного регулювання на соціально-економічний розвиток держави. З метою посилення впливу бюджетної системи на соціально-економічний розвиток суспільства потрібно вживати заходи, спрямовані на підвищення рівня збалансованості і прозорості бюджету, ефективності витрачання бюджетних коштів, удосконалення міжбюджетних відносин, забезпечення якісного виконання бюджетів усіх рівнів, здійснення дієвого фінансового контролю. Виникнення бюджетних відносин і зміни в них відбуваються внаслідок розвитку економіки, яка є передумовою і одночасно об'єктом їх впливу. Однак слід зазначити, що можливості використання бюджету в макроекономічному регулюванні пов'язані з умовами і результатами виробництва, рівнем розвитку економічних відносин. Бюджет є одним з основних інструментів державного регулювання соціально-економічних процесів, оскільки у процесі його складання здійснюється розробка основних напрямів формування та використання бюджетних коштів, виходячи з необхідності вирішення завдань, які стоять перед суспільством на даному етапі його розвитку. Становлення

бюджетних відносин відбувається внаслідок розвитку економіки, однак можливості використання бюджету в макроекономічному регулюванні пов'язані з умовами і результатами виробництва, рівнем розвитку економічних відносин. Бюджетна політика є адаптивним механізмом у системі регулювання економіки, спрямованим на забезпечення адекватності регулятивних заходів внутрішнім і зовнішнім змінам економічного середовища з метою економічного розвитку держави та адміністративно-територіальних одиниць. Основною метою бюджетної політики є забезпечення довгострокової збалансованості бюджетної системи, яка передбачає формування стабільної податкової бази на основі створення сприятливих умов для розвитку бізнесу, своєчасного та достатнього рівня фінансування основних напрямів розвитку соціально-економічної сфери, формування ефективного механізму міжбюджетного регулювання. Світовий досвід показує, що бюджетна рівновага досягається при збалансованому бюджеті, який має впливати на темпи економічного зростання, рівень добробуту населення. Від якості та своєчасності прийняття рішень щодо управління державними фінансами залежить збалансованість бюджетної системи та результативність бюджетного регулювання. Основу бюджетної політики складають напрями і завдання, які визначають довгострокову перспективу формування і використання фінансових ресурсів державного та місцевих бюджетів, шляхи вирішення завдань, що впливають з особливостей суспільного розвитку країни та циклічності економічних процесів, динамічну збалансованість, стійкість та стабільність функціонування бюджетної системи. Досягнення стратегічних цілей соціально-економічного розвитку країни залежить від ступеня врахування в бюджетній політиці тенденцій розвитку інституційного середовища фінансово-бюджетного простору, динаміки суспільного розвитку. Підвищення дієвості бюджетного механізму та його взаємозв'язків з фінансовими інститутами на сучасному етапі розвитку системи державних фінансів обумовлює необхідність поглиблення дослідження бюджетної архітектури, розробки концепції її інституціоналізації на основі обґрунтування оптимальних співвідношень бюджетних, податкових, соціальних,

державних боргових складових, що визначають бюджетний простір. Розвиток суспільних відносин потребує поглиблення досліджень щодо впливу бюджетних видатків на динаміку соціально-економічних процесів, посилення дієвості використання видатків бюджету як ефективного інструменту регулювання економічного розвитку країни, підвищення якісного рівня бюджетного прогнозування і планування видатків бюджету, результативності бюджетної політики [1, 15,31,56,85].

З метою протидії наслідкам глобальної економічної рецесії щодо стабілізації фінансового сектору економіки та підтримки рівня економічної активності підприємств, багатьма країнами було розроблено та реалізовано сукупність заходів фіскального регулювання. Слід відзначити, що однією з причин збільшення показника дефіциту бюджету в останні роки є розширення державного сектору економіки та зростання вагових показників публічних видатків у валовому внутрішньому продукті. Суттєве розбалансування бюджетної системи та стрімке накопичення державного боргу знижують рівень довіри учасників ринку до облігацій державної позики та можливостей платоспроможності позичальника, є однією із причин посилення негативних тенденцій в економіці. Значна частина бюджетних програм розвинутих країн спрямована на розвиток людського капіталу в умовах посилення його ролі в забезпеченні економічного зростання. Вагомим завданням фінансового регулювання економічного розвитку є забезпечення стійкості системи державних фінансів, сприяння досягненню фінансової рівноваги. Фіскальна та монетарна політика є найбільш вагомими структурними складовими фінансової політики, при чому зміна параметрів однієї політики безпосередньо впливає на механізм реалізації іншої. Пріоритети бюджетної політики мають враховувати доцільність розширення частки продуктивних видатків з підвищенням рівня їх ефективності та актуалізації процедур та інструментів програмно-цільового методу в бюджетному процесі. Вагомим аспектом фінансового регулювання економічного розвитку є забезпечення стійкості системи державних фінансів, сприяння досягненню фінансової рівноваги. Визначення оптимального розміру

показника перерозподілу валового внутрішнього продукту через систему державних фінансів та бюджету зокрема залишається одним із центральних питань фінансового регулювання розвитку економіки. Вплив державних видатків та фіскального дефіциту на процеси соціально-економічного розвитку, в достатній мірі, залежать від якісного рівня державного управління та ефективності даних видатків. Розвинені державні інститути, своєчасність та обґрунтованість рішень щодо виділення відповідного обсягу державних видатків на відповідні цілі сприяють створенню сприятливих передумов для економічного розвитку. Еволюція економічної думки забезпечила появу наукових напрацювань цілої низки шкіл, що сприяло формуванню теоретико-методологічних засад регулювання економіки. В сучасних умовах продовжується пошук нових форм і методів впливу держави на економіку, удосконалюються теорії державного регулювання відповідно до змін середовища та особливостей національних економік. Виваженість у проведенні фінансової політики сприятиме посиленню результативності інституційних змін фінансової системи, дозволить досягти подальшої стабілізації державних фінансів, продовжити розбудову конкурентоспроможної, наукоємної економіки, що позитивно вплине на загальне економічне зростання та збалансований розвиток суспільства, забезпечить підвищення стандартів якості життя громадян країни. На кожному етапі економічного розвитку існує необхідність обґрунтування та запровадження відповідних важелів фінансового механізму. Динамічний економічний розвиток потребує синтезу та координації інструментів бюджетно-податкового та грошово-кредитного регулювання, що в свою чергу, передбачає їх поєднання та компенсування недоліків одного перевагами іншого з метою збереження макроекономічної стабільності. Економічну сутність фінансової політики можна представити в якості складової інституційного розвитку економіки, що передбачає цілісну сукупність організаційних, правових, інформаційних заходів, механізмів фінансового регулювання, спрямованих на раціональне та ефективне формування, розподіл і використання фінансових ресурсів у відповідності до пріоритетних напрямів

розвитку з метою забезпечення функціонування фінансових механізмів, добробуту громадян, збалансованого соціально-економічного розвитку на довгострокову перспективу. Коригування фінансової політики без структурної перебудови економіки не приносить довгострокового позитивного результату. У зв'язку з цим актуальною стає розробка проблем стратегічного планування сталого економічного зростання на основі, насамперед, структурної перебудови економіки та науково-інноваційної сфери [5,16,31,56,79].

Розробка і реалізація бюджетної політики має спиратися на науково обґрунтовані положення та результати проведених досліджень з питань бюджетних відносин, що посилять збалансованість державних фінансів та створить необхідні умови для підвищення рівня керованості економічних процесів країни. Основним завданням бюджетного регулювання є забезпечення виконання завдань соціально-економічного розвитку держави та адміністративно-територіальних одиниць, однак при цьому важливою є підтримка у необхідних межах запасу стійкості бюджетної системи. Середньострокове бюджетне планування є необхідною умовою підвищення керованості та якості процесу бюджетного планування, посилення впливу бюджетного регулювання на соціально-економічний розвиток держави. Отже, встановлення довго- і середньострокових цілей та завдань фінансово-бюджетної політики, кількісних та якісних критеріїв їх виконання і на цій основі визначення обсягів бюджетних ресурсів на перспективу є необхідною умовою підвищення якості процесу бюджетного планування та посилення впливу бюджетної політики на соціально-економічний розвиток держави. Підвищення ефективності державного управління в сучасних фінансово-економічних умовах набувають особливої значущості. З метою реалізації соціально - економічних пріоритетів розвитку країни необхідне підвищення якісного рівня функціонування бюджетної системи, у тому числі запровадження середньострокового бюджетного планування у розрізі головних розпорядників бюджетних коштів, бюджетних програм; удосконалення методологічних засад програмно-цільового методу планування бюджету; застосування дієвих підходів

управління державними фінансами . Бюджетна рівновага важлива, насамперед, між запланованими та фактичними показниками, у тому числі як співвідношення до валового внутрішнього продукту, дохідної та видаткової частини бюджету, дефіциту бюджету, державного боргу, їх структуризації. Відповідна рівновага необхідна між фінансово-бюджетними та соціально-економічними показниками у розрізі адміністративно-територіальних одиниць, результативними показниками бюджетних програм, досягненням відповідної суспільної мети та бюджетними видатками головних розпорядників бюджетних коштів. Інституційна рівновага не означає тільки статичної рівноваги, має бути також стійка динамічна рівновага, зокрема бюджетна збалансованість важлива передусім у середньостроковій перспективі. Зважаючи на стратегію розвитку економіки, пов'язаної з підвищенням рівня її ендогенної складової, необхідні відповідні інституційні зміни у фінансово-бюджетному регулюванні, зокрема у податковій політиці, державній політиці сфери видатків, запозичень, державного боргу. Одним з основних завдань бюджетного регулювання є забезпечення виконання завдань соціально-економічного розвитку держави та адміністративно-територіальних одиниць, однак при цьому важливою є підтримка запасу стійкості бюджетної системи у необхідних межах. Слід зазначити, що бюджетна система є потужним інструментом впливу на економічне зростання, разом з цим вона з лагом у часі виступає як об'єкт впливу з огляду на макроекономічне становище країни, тому важливим є визначення ступеня взаємовпливу з лагами у часі бюджетної системи і соціально-економічного розвитку держави та територій. Під час економічної рецесії ринковий механізм починає діяти по іншому ніж при економічному зростанні, тому важливими є посилення дієвості використання державних фінансів як інструменту впливу на економіку, необхідним є посилення фінансової дисципліни та фінансового контролю за використанням бюджетних коштів. Одним із основних інструментів державного регулювання соціально-економічного розвитку є перспективне бюджетне планування, яке полягає в розробці основних напрямів формування та використання бюджетних коштів на

середньострокову перспективу, відповідно до завдань, що постають перед суспільством на певному етапі його розвитку. У процесі перспективного бюджетного планування створюються умови для розв'язання найважливіших проблем державного впливу на економічний розвиток [5,15,31,56,85].

3.2. Напрями удосконалення бюджетно-податкової складової економічної політики держави

В умовах економічних перетворень, доцільним є удосконалення теоретико-методологічних засад державної фінансової політики, підвищення рівня її адаптивної ефективності, посилення стійкості бюджетної системи, належне обґрунтування планованих бюджетних показників, подальший розвиток інституційних засад державної фінансової політики суспільного розвитку. Державна фінансова політика має створювати інституційні умови функціонування фінансової моделі у суспільстві, що ґрунтується на правилах, нормах, інституціях, які у сукупності призначені цілеспрямовано формувати механізм дієвого впливу на економічне зростання, сприяти підвищенню якості життя населення. Динамічність фінансових перетворень обумовлює доцільність синтезу та взаємодії інструментів бюджетно-податкового регулювання. Основними завданнями державної фінансової політики є забезпечення економічного зростання на засадах інституційно-інвестиційного розвитку, структурних змін фінансової системи, створення сприятливих умов для стимулювання обсягів внутрішнього попиту. Бюджетно-податкова політика має бути спрямована на відтворення та стимулювання розвитку людського капіталу з огляду на необхідність посилення конкурентоспроможності економіки. Важливою складовою регулювання фінансових відносин є координація діяльності фінансових інститутів, забезпечення прозорості формування бюджетної та податкової політики. Одним з основних завдань бюджетної політики є забезпечення виконання завдань соціально-економічного розвитку держави та адміністративно-територіальних одиниць, однак при цьому важливою є підтримка запасу стійкості бюджетної

системи у необхідних межах. Бюджетна система є потужним інструментом впливу на економічне зростання, разом з цим вона з лагом у часі виступає як об'єкт впливу з огляду на макроекономічне становище країни, тому важливим є визначення ступеня взаємовпливу з лагами у часі бюджетної системи і соціально-економічного розвитку держави. З метою розробки і реалізації збалансованого бюджетного регулювання протягом певного часового інтервалу бюджетна політика має визначатися, виходячи, з одного боку, з циклічності економічного розвитку, з іншого, – зі стану державних фінансів і запасу стійкості бюджетної системи, суттєве зменшення якого може призвести до ускладнень у проведенні ефективного бюджетного регулювання для позитивного впливу на економічне зростання. На кожному етапі економічного розвитку є необхідність розробки такого бюджетного механізму, який забезпечив би втілення поставлених завдань перед державою. З економічної точки зору, бюджетний механізм є сукупністю певних видів бюджетних відносин, методів формування та використання бюджетних коштів. Вагомим є забезпечення стійкості системи державних фінансів, реалізація виваженої та послідовної політики у сфері управління бюджетним дефіцитом і державним боргом. Накопичений державний борг у період рецесії та подальшого відновлення економічного зростання є фактором, який обмежує результативність заходів фіскального регулювання. Водночас, держава відіграє значущу роль у забезпеченні відновлення позитивної економічної динаміки шляхом стимулювання попиту на товари і послуги, збільшення бюджетних видатків на розвиток людського капіталу та модернізацію інфраструктури. Вплив бюджетних видатків та дефіциту бюджету на соціально-економічні процеси достатньою мірою залежать від якісного рівня державного управління та ефективності використання бюджетних коштів [1,15,61,79,95].

Перспективне прогнозування бюджету повинно мати індикативний характер, тобто виступати інструментом регулювання соціально-економічних процесів за допомогою постановки певних цілей, визначення пріоритетів розвитку національної економіки та соціальної сфери і застосування бюджетних

стимулів для їх реалізації. Довгострокова збалансованість бюджету характеризує показники виконання дохідної та видаткової частини бюджету, частку дебіторської та кредиторської заборгованості зведеного, державного та місцевих бюджетів у загальній сумі видаткової частини відповідного бюджету, рівень податкового навантаження на економічну систему, фінансування дефіциту бюджету та державного боргу. Рівень збалансованості бюджетного регулювання впливає як одночасно, так і з лагами у часі, на інтегрований показник запасу стійкості бюджетної системи, що відображає можливість своєчасного виконання фінансових зобов'язань державними органами управління та місцевого самоврядування. Важливим є розробка обґрунтованих засад перерозподілу валового внутрішнього продукту через бюджетну систему, визначення пріоритетних напрямів використання бюджетних коштів та реалізація низки заходів щодо досягнення стратегічних цілей соціально-економічного розвитку країни. Перспективне бюджетне планування сприяє формуванню стійкого макроекономічного середовища, відновленню та підтриманню високих темпів економічного зростання на інноваційно-інвестиційній основі, забезпеченню оптимального податкового та боргового навантаження, та завдяки цьому підвищити рівень гарантій виконання державою соціальних зобов'язань. Важливим є запровадження дієвого механізму управління бюджетним процесом як складової частини системи управління державними фінансами, встановлення взаємозв'язку між стратегічними цілями розвитку країни та можливостями бюджету у середньостроковій перспективі, забезпечення прозорості, передбачуваності та послідовності бюджетної політики. Основними етапами середньострокового планування видатків бюджету на засадах програмно-цільового методу є наступні: складання прогнозу макропоказників, що характеризують економічний і соціальний розвиток країни, зокрема, номінального і реального валового внутрішнього продукту, обсягів виробництва, інфляції, обмінного курсу національної валюти, середньої заробітної плати тощо, який буде використаний для планування бюджетних показників на середньострокову перспективу. Визначення та узгодження стратегічних цілей і

напрямків діяльності галузей, розпорядників бюджетних коштів і необхідних для цього бюджетних ресурсів. Розпорядники бюджетних коштів складають стратегічні плани, які визначають головну мету, цілі, завдання, шляхи їх досягнення та очікувані результати діяльності у середньостроковій та довгостроковій перспективі у відповідності до встановлених пріоритетів уряду. Необхідним на даному етапі є також розрахунок показників результативності бюджетних програм, які характеризують співвідношення бюджетних витрат та отриманих результатів. Зазначене дозволяє оцінювати ефективність витрачання бюджетних коштів, порівнювати виконання бюджетних програм у динаміці по роках та між розпорядниками бюджетних коштів, визначати найбільш результативні бюджетні програми і, таким чином, найбільш ефективні напрями вкладень бюджетних ресурсів. Як суспільно-економічна категорія бюджетна політика має певну структуру, яка охоплює суб'єкт, об'єкт і взаємозв'язки між ними, відповідний набір методів та інструментів регулювання згідно з визначеними у суспільстві цілями та завданнями. До структурних елементів бюджетної політики також належать: розроблення науково обґрунтованої концепції розвитку бюджету, яка формується на основі вивчення потреб сучасного стану суспільного розвитку, тенденцій соціально-економічного розвитку та стратегічних пріоритетів держави; визначення основних напрямів формування та використання бюджетних ресурсів на перспективу і поточний період; здійснення заходів, спрямованих на досягнення поставлених цілей. Рівень збалансованості бюджетної політики впливає на темпи економічного розвитку, а також на інтегрований показник запасу стійкості бюджетної системи, який визначається сукупністю вагомих бюджетних показників, що характеризують стан бюджетної системи. Тому важливо запровадити відповідну методологію розрахунку на певному інтервалі часу показника запасу стійкості бюджетної системи, який повинен враховувати, передусім, показники питомої ваги дебіторської та кредиторської заборгованості зведеного, державного та місцевих бюджетів до загальної суми видаткової частини відповідного бюджету, аналогічний показник заборгованості за соціальними виплатами, податкове

навантаження на економіку, рівень виконання дохідної та видаткової частини бюджету, рівень фінансування дефіциту бюджету, питому вагу державного боргу у валовому внутрішньому продукті [5,31,61,79,85].

В умовах інституційних перетворень економіки, актуальним є удосконалення теоретико-методологічних засад бюджетно-податкової політики, підвищення рівня її адаптивної ефективності. Важливим є подальший розвиток методологічних та інституційних засад фінансової політики суспільного розвитку. Необхідним є фінансове забезпечення економічного відтворення. Бюджетно-податкова політика є дієвим інструментом впливу на соціально-економічні процеси. Вагомими завданнями у процесі розробки та реалізації фінансової політики держави є удосконалення системи публічних фінансів, посилення ефективності регулятивної функції бюджетно-податкових механізмів, здійснення структурних змін в економіці, спрямованих на підвищення темпів економічного зростання. Створення відповідних інституційних умов для формування й реалізації ефективної бюджетної політики потребує використання адаптивної архітекtonіки системи бюджетного регулювання, що сприятиме досягненню збалансованого і стійкого соціально-економічного розвитку країни. У бюджетній політиці відображаються суспільні інтереси, за допомогою фінансово-бюджетних інструментів регулювання економічних і соціальних процесів реалізуються функції й завдання держави. Результативність економічних перетворень, значною мірою, залежить від якісного рівня інституційної складової фінансової архітекtonіки, стійкості фінансової системи країни, дієвості впливу фінансових інструментів на економічний розвиток. Бюджетна політика у сфері видатків повинна бути спрямована на виконання завдань соціально-економічного розвитку суспільства, сприяти структурним перетворенням економіки та розбудові соціальної інфраструктури. Структура видаткової частини бюджету має враховувати динаміку макроекономічних процесів, адаптуватись до змін пріоритетів фінансової та соціальної політики держави. Вагомим інститутом соціально-економічного розвитку є механізм податкового регулювання, який має адаптуватися до змін зовнішнього та

внутрішнього економічного середовища, цілей та завдань фінансової політики країни щодо забезпечення економічного зростання. Регуляторна складова податкової політики передбачає можливості диференціації податкових ставок до певних груп платників податків, реалізації механізмів пільгового оподаткування з метою стимулювання рівня зайнятості, виробництва, темпів економічного розвитку та забезпечення принципу соціальної справедливості. Важливим чинником ефективної бюджетно-податкової політики є якість інституційного середовища, зміна якого відбувається, в тому числі, під впливом розвитку інформаційного потенціалу економіки. Архітектоніка бюджетно-податкової політики має створювати інституційні умови функціонування бюджетного механізму з метою дієвого впливу на економічне зростання, всебічний розвиток суспільства, підвищення добробуту населення. Інституційна структура як вагома складова державного регулювання є ефективним інструментом соціально-економічного розвитку країни. Враховуючи те, що економічна діяльність здійснюється в межах відповідної інституційної моделі, яка є сукупністю взаємопов'язаних інститутів, ефективна модель бюджетно-податкової політики має спиратися на інституційне середовище суспільства як систему основних економічних, соціальних, політичних, правових положень, що визначаються історією, традиціями, культурою країни. Розвиток інституту бюджетно-податкової політики, що включає цілеспрямоване формування норм, правил, інститутів, властивих умовам трансформаційного процесу сприятиме вирішенню проблем, що існують у сфері державних фінансів. Стійка сукупність базових інститутів, що визначають еволюційний розвиток інституційних структур є інституційною матрицею, що реалізує концепцію системи раціональних структурно-функціональних перетворень. Інституційна система підлягає постійним змінам виходячи з невідповідності діючих інститутів певним особливостям сучасного середовища. У бюджетній системі містяться інститути, які як підвищують, так і зменшують рівень ефективності функціонування цієї системи як інструмента соціально-економічного розвитку країни, тому важливою є оцінка бюджетних інституцій з цього питання, визначення «інституційного залишку», який має

суттєвий вплив на ступінь спроможності фінансово-бюджетного регулювання [1,31,79,85,95].

Система бюджетного регулювання характеризує процеси перерозподілу валового внутрішнього продукту та є вагомим інструментом розвитку суспільства; бюджетна політика здатна впливати на розвиток виробництва, активізацію інвестиційної діяльності та є дієвим механізмом, за допомогою якого держава справляє відповідний вплив на економічне зростання. Бюджетне регулювання, як вагома складова системи державного регулювання соціально-економічних процесів, є сукупністю функціональних фінансово-бюджетних і економічних елементів. Реалізація основних напрямів бюджетної політики потребує узгодженості і збалансованості податкової політики, регулювання видатків бюджету, міжбюджетних відносин, внутрішнього і зовнішнього державного боргу, фінансової політики у сфері зовнішньоекономічної діяльності, бюджетного регулювання, інноваційної діяльності. Інституційні засади системи бюджетно-податкового регулювання визначаються відповідними нормативно-правовими актами, які регламентують порядок утворення основного централізованого грошового фонду в сукупності з напрямками й методами використання бюджетних коштів та забезпечують можливість виконання органами державного управління, місцевого самоврядування відповідних функцій, сприяють досягненню пріоритетних цілей. У зв'язку з цим важливим аспектом є наявність інститутів законодавчого регламентування бюджетно-податкової політики. Правила, норми, закони, процедури, організації, державні органи й установи в сукупності цілеспрямовано формують інституційний механізм бюджетної політики, який є дієвим інструментом у системі державного регулювання та позитивно впливає на соціально-економічні процеси. На даний час державне фінансове регулювання розглядається як макроекономічний регулятор відтворювальних процесів, спрямований на реалізацію стратегічних пріоритетів соціально-економічного розвитку країни. Видатки державного сектора складаються з усіх форм витрат, пов'язаних з діяльністю держави. Виважений державний підхід у сфері планування видатків бюджету є однією з

передумов ефективної соціально-економічної політики, що за призначенням суттєво впливає на визначення курсу економічного розвитку країни, має враховувати та відображати інтереси держави, реального сектору економіки, населення, забезпечуючи тим самим реалізацію належних функцій. Відповідні рішення у сфері видатків бюджету приймаються з метою реалізації економічної, науково-технічної та соціальної політики держави, забезпечуючи задоволення суспільних потреб у фінансуванні пріоритетних напрямів розвитку. Особливої уваги заслуговує формування видаткової частини бюджету відповідно до визначених пріоритетів розвитку економіки, необхідності підвищення ефективності управління такими ресурсами, досягнення результативності від здійснених бюджетних видатків на всіх стадіях бюджетного процесу. Бюджетні видатки, забезпечуючи надання суспільних благ, сприяють встановленню справедливості у суспільстві [5,15,79,85,95].

В процесі формування заходів бюджетно-податкового регулювання доцільним є врахування сукупності принципів, що забезпечить взаємоузгодження інтересів учасників фінансових відносин, зокрема принципу пріоритетності, досягнення суспільного компромісу, системності, збалансованості, інституційної визначеності, ефективності, наукової обґрунтованості. Необхідним є підвищення функціональної адаптивності фінансового регулювання до структурних змін економіки, інституційного середовища і стратегічних пріоритетів соціально-економічного розвитку країни. Рівень податкового навантаження відображає суспільний вибір розміру показника частки валового внутрішнього продукту, що перерозподіляється через державні фінанси, структура податкової бази та ставки податків є інструментами впровадження даного вибору. Органи державного управління за допомогою використання наведених важелів можуть забезпечити відповідний рівень надання суспільних послуг за рахунок бюджетних коштів. Структура бюджетних видатків має бути спрямованою на вирішення завдань модернізації економіки, пріоритети бюджетної політики повинні враховувати доцільність розширення частки продуктивних видатків бюджету з підвищенням рівня їх ефективності. До

даної категорії відносять бюджетні видатки на розвиток транспортної, енергетичної та комунікаційної інфраструктури, освіти, фундаментальну та прикладну науку, охорону здоров'я, інші видатки бюджету, які сприяють зростанню якісного рівня людського капіталу. Основними завданнями фінансового забезпечення економічного зростання на засадах інституційно-інвестиційного розвитку є створення сприятливих умов для збільшення обсягів високотехнологічного виробництва, стимулювання обсягів внутрішнього попиту. Система фінансово-бюджетного регулювання економіки формується в певному інституційному середовищі та є сукупністю бюджетно-податкових і економічних складових. Перетворення системи фінансово-бюджетного регулювання значною мірою пов'язане зі зміною інституційного середовища суспільства, складові бюджетної політики вдосконалюються, виходячи зі стану соціально-економічного розвитку, економічної стратегії та характеризують адаптаційні можливості архітектоніки бюджетної системи. Бюджетно-податкова політика як складова системи управління державними фінансами є одним з вагомих інструментів забезпечення суспільного розвитку. В умовах економічних перетворень важливим є розвиток теоретико-методологічних засад державної фінансової політики, посилення дієвості фінансових механізмів підтримки конкурентоспроможності економіки, інституційних засад розвитку системи планування видатків бюджету, підвищення рівня фінансового забезпечення системи соціального захисту населення. Важливою складовою системи державного фінансового регулювання економіки є бюджет, який відображає відповідні відносини у процесі перерозподілу валового внутрішнього продукту з метою задоволення потреб суспільства. Від якості та своєчасності прийняття рішень щодо управління державними фінансами залежить збалансованість бюджетної системи та результативність впливу бюджетного механізму на дієвість економічних перетворень. На даному етапі розвитку фінансово-економічних відносин особливого значення набуває необхідність запровадження стратегічного бюджетного планування. Разом з тим, важливим є поглиблення економічної сутності бюджетно-податкової політики як складової системи макроекономічного

регулювання, удосконалення положень щодо формування та реалізації фінансового забезпечення розвитку людського потенціалу [1, 16,61,79,95].

Бюджетно-податкова політика має сприяти розвитку інституційних секторів економіки, підвищенню рівня фінансової стійкості системи державних фінансів. Пріоритетними напрямками бюджетної політики країни є посилення відкритості та публічності розміщення державних замовлень, оптимізація системи органів державного управління та об'єктів соціальної інфраструктури, підвищення дієвості національної оборони і безпеки, системи соціального захисту населення, упорядкування видатків бюджету на обслуговування державного боргу. Динамічність фінансових перетворень обумовлює доцільність синтезу та взаємодії інструментів бюджетно-податкового регулювання. Вдосконалення методологічних підходів до формування бюджетно-податкової політики забезпечить посилення дієвості впливу регуляторних фінансових механізмів на економічний розвиток країни. Вагомим є удосконалення основних засад формування бюджетної політики, посилення дієвості системи управління державними фінансами, адаптивного бюджетного механізму у взаємозв'язку з пріоритетами соціально-економічного розвитку країни. Бюджетна політика визначає можливість збалансованого управління фінансовими ресурсами державного сектору економіки. Бюджетний механізм має відображати певну спрямованість бюджетних відносин на виконання економічних і соціальних завдань на певному етапі розвитку держави. Подальший розвиток інституційних засад системи планування видатків бюджету сприятиме підвищенню рівня відповідальності учасників бюджетного процесу, результативності бюджетних програм, ефективності використання бюджетних коштів [1,61,79,85,95].

Пріоритетним напрямом вдосконалення інституційного середовища бюджетно-податкового механізму економічного зростання є підвищення частки наукоємного та високотехнологічного виробництва у структурі валового внутрішнього продукту, посилення результативності державного інвестування, створення належних умов для впровадження інновацій у виробничий процес, збільшення обсягів іноземних та вітчизняних інвестицій у фінансовий та

реальний сектори економіки. Реалізація зазначеного потребує посилення дієвості механізмів захисту прав інвесторів, удосконалення нормативно-правового забезпечення, розвиток фінансових інструментів, покращання рівня адміністрування податків, забезпечення довгострокової макроекономічної стабільності. Інституційна структура системи управління бюджетом еволюціонує та удосконалюється разом з інституційною системою суспільства. Доцільним є підвищення стійкості бюджетної системи країни, використання сукупності інституційних механізмів з урахуванням розвитку економік провідних країн, системи бюджетного регулювання, до найбільш вагомих інструментів якої слід віднести обсяги бюджетних доходів та видатків, дефіциту бюджету, державного боргу. Держава регулюючи дані макроекономічні показники впливає на обсяги сукупного попиту та пропозиції, темпи перерозподілу валового національного продукту. Важливим завданням бюджетної політики є забезпечення динамічної рівноваги сукупного попиту та пропозиції. Доцільним є використання певних обмежувальних правил із встановленням індикативних значень макроекономічних показників, у тому числі рівня дефіциту бюджету, державного боргу. Залежно від поставленої мети, бюджетна політика направлена на досягнення макроекономічної стабілізації, стимулювання збалансованого економічного розвитку. Механізм реалізації бюджетної політики країни передбачає використання сукупності відповідних фінансових інструментів, які значним чином впливають на темпи економічного зростання. Бюджетний механізм повинен забезпечувати втілення бюджетного регулювання держави, відображати певну спрямованість бюджету на вирішення соціально-економічних завдань на відповідному етапі розвитку країни. Інституційна рівновага не означає статичної рівноваги, повинна бути стійка динамічна рівновага, зокрема, бюджетна збалансованість важлива насамперед у середньостроковій перспективі. Перспективне планування державного бюджету потребує наявності ефективної системи стратегічного планування діяльності головних розпорядників бюджетних коштів. У систему бюджетного планування необхідно запровадити складання щорічних доповідей про основні напрями та

результати діяльності головного розпорядника бюджетних коштів. Здійснення бюджетної програми з метою досягнення визначеної мети має поєднувати якісне державне управління та ефективне використання бюджетних видатків. Запровадження системи стратегічного планування на рівні головного розпорядника бюджетних коштів, бюджетних установ дозволить підвищити ефективність функціонування системи управління державними фінансами, покращити якість надання державних послуг населенню. Програмно-цільовий метод планування видатків є ефективним інструментом регулювання суспільного розвитку. Подальше впровадження програмно-цільового методу у бюджетний процес надасть можливість визначити результативність діяльності головного розпорядника бюджетних коштів щодо розвитку відповідної галузі соціальної сфери та економіки. Доцільним є подальший розвиток програмно-цільового методу, важливим є розширення переліку елементів методу такими складовими як моніторинг та оцінка ефективності виконання бюджетної програми, забезпечення прозорості інформації про бюджет, запровадження механізму середньострокового бюджетного планування.

Здійснення ефективної бюджетно-податкової політики займає вагомe місце у процесі регулювання економічного розвитку країни. Виважений підхід щодо планування бюджету є важливою передумовою дієвої соціально-економічної політики. Формування бюджету заслуговує відповідної уваги виходячи з необхідності підвищення ефективності управління фінансовими ресурсами держави в умовах їх обмеженості та досягнення запланованих економічних та соціальних показників. Перспективне прогнозування та планування бюджету впливає на обґрунтованість показників соціально-економічного розвитку країни. Основні напрями бюджетної політики визначають відповідні обсяги та структуру видатків бюджету. Фінансові ресурси бюджету впливають на економічне зростання, структурні перетворення у галузях економіки, вирівнювання регіональних диспропорцій, розвиток людського капіталу та підвищення якісного рівня соціального захисту населення.

Запровадження середньострокового планування бюджету, посилення взаємозв'язку річного та середньострокового бюджетного прогнозування дозволить структурувати видатки бюджету на основі стратегічних програм економічного і соціального розвитку країни. Необхідним є розширення сфери застосування програмного та галузевого підходу в процесі планування видаткової частини державного і місцевих бюджетів. Показники результату діяльності головних розпорядників бюджетних коштів повинні відображати ступінь досягнення зазначених цілей держави у відповідній сфері. Для підвищення ефективності використання бюджетних коштів доцільним є оновлення методології моніторингу та оцінки ефективності бюджетних програм.

Бюджетно-податкова політика є одним з дієвих інструментів забезпечення макроекономічної стабілізації та подальшої активізації економічного зростання. Використання інструментів бюджетної політики щодо підтримки системних перетворень фінансової складової суспільного розвитку має здійснюватися з урахуванням впливу сукупності економічних, інституційних та соціальних факторів. Бюджетна політика у наступних бюджетних періодах має формувати сприятливі умови для підвищення рівня розвитку людського капіталу як ендогенного фактору забезпечення інтенсивного економічного зростання. Ефективність управління видатками державного бюджету, в певні міри, залежить від якісного рівня розробки та кількості бюджетних і державних цільових програм. Важливим є підвищення бюджетної результативності та дієвості впливу інституційних бюджетних механізмів на розвиток галузей економіки. Потребується подальша оптимізація головних розпорядників коштів та кількості бюджетних програм для планування та виконання програм, тільки тих, які відносяться до основних функцій та завдань головного розпорядника коштів. Важливою функцією держави є досягнення стійкості, динамічності та збалансованості процесів економічного зростання, при врахуванні характеристик сталого суспільного розвитку. Бюджетна політика визначає місце й роль держави в регулюванні макроекономічного зростання, виступає ефективним інструментом реалізації економічної політики країни. Від

показників результативності бюджетного механізму значною мірою залежить ефективність здійснення державного управління в країні. Середньострокове бюджетне планування є інструментом формування послідовної та виваженої бюджетної політики держави. Бюджетні ресурси є джерелом суспільного розвитку, забезпечують реалізацію суспільно важливих проєктів, зростання бюджетного потенціалу, формування відновлювальних процесів з урахуванням вітчизняних особливостей та циклічності економіки [15,61,79,93,95].

Фінансова політика держави є ваговою складовою соціально-економічного розвитку країни. Фінансове забезпечення суспільного розвитку ґрунтується на використанні сукупності заходів виваженої бюджетно-податкової, фінансово-кредитної політики. Разом з тим у теперішній час важливим є посилення впливу фінансової політики на економічний розвиток. Необхідним є реалізація системних заходів у сфері бюджетно-податкового регулювання з урахуванням принципів субсидіарності, прозорості та збалансованості, подальшого розвитку перспективного бюджетного планування, підвищення ефективності використання бюджетних коштів. Державна фінансова політика є одним з вагомих інструментів впливу на соціально-економічний розвиток країни, яка має формуватися на основі науково обґрунтованої системи дієвого удосконалення фінансово-економічних відносин, спрямованої на забезпечення суспільного розвитку в умовах воєнного стану. Бюджетно-податкова політика як складова системи управління державними фінансами є одним з вагомих інструментів забезпечення суспільного розвитку. В умовах економічних перетворень важливим є розвиток теоретико-методологічних засад державної фінансової політики, посилення дієвості фінансових механізмів підтримки конкурентоспроможності економіки, інституційних засад розвитку системи планування видатків бюджету, підвищення рівня фінансового забезпечення системи соціального захисту населення. Важливою складовою системи державного фінансового регулювання економіки є бюджет, який відображає відповідні відносини у процесі перерозподілу валового внутрішнього продукту з метою задоволення потреб суспільства. Від якості та своєчасності

прийняття рішень щодо управління державними фінансами залежить збалансованість бюджетної системи та результативність впливу бюджетного механізму на дієвість економічних перетворень. На даному етапі розвитку фінансово-економічних відносин особливого значення набуває необхідність запровадження стратегічного бюджетного планування. Разом з тим, на даному етапі суспільного розвитку важливим є поглиблення економічної сутності бюджетно-податкова політики як складової системи макроекономічного регулювання, удосконалення положень щодо формування та реалізації фінансового забезпечення розвитку людського потенціалу. Подальший розвиток інституційних засад системи планування видатків бюджету сприятиме підвищенню рівня відповідальності учасників бюджетного процесу, результативності бюджетних програм, ефективності використання бюджетних коштів, державного фінансового контролю та аудиту. Вагомим є удосконалення основних засад формування бюджетної політики на середньострокову перспективу, посилення дієвості системи управління державними фінансами, адаптивного бюджетного механізму у взаємозв'язку з стратегічними пріоритетами соціально-економічного розвитку країни. Економічна сутність бюджетно-податкової політики як складової системи макроекономічного регулювання полягає у використанні адаптивного бюджетного механізму з врахуванням динамічної збалансованості фінансових, економічних, соціальних взаємовідносин, основних положень бюджетної архітекtonіки, циклічності економічного розвитку, стану державних фінансів у взаємозв'язку з стратегічними пріоритетами соціально-економічного розвитку країни, спрямованого на забезпечення адекватності регулятивних заходів внутрішнім і зовнішнім змінам економічного середовища, застосування прозорості та виваженої системи управління державними та муніципальними фінансами, державним боргом з метою довгострокового розвитку національної економіки, що надасть можливість підвищити якісний рівень дієвості бюджетного процесу, ефективність використання бюджетних коштів, регулювання міжбюджетних відносин, результативність економічних перетворень. Вагомим є подальший

розвиток інституційних засад фінансової політики суспільного розвитку. Важливим є створення і забезпечення фінансово-бюджетних передумов для формування ефективної соціально орієнтованої економіки з урахуванням потреб та інтересів суспільства. Від рівня обґрунтованості рішень у сфері справляння податків, регулювання видатків бюджету, дефіциту бюджету залежить інвестиційна активність економічних суб'єктів, перспективи соціально-економічного розвитку суспільства. Бюджетно-податкова політика має бути спрямована на стимулювання розвитку людського капіталу з огляду на необхідність посилення конкурентоспроможності економіки. Податкова політика є більш волатильною в країнах з трансформаційною економікою, що проявляється у зміні кількості податків, їх ставок, бази, податкових пільг, перегляду переліку та пропорцій розподілу загальнодержавних податків і зборів між державним та місцевими бюджетами. Подальший розвиток підходів щодо розробки бюджетно-податкової політики надасть можливість підвищити ступінь адаптивності впливу оподаткування на соціально-економічне середовище та якісний рівень керованості державними фінансами. На даному етапі необхідним є посилення впливу фінансової політики держави на процеси економічного відтворення [15,56,79,83,91].

Важливого значення набуває питання дієвого розподілу обмежених бюджетних ресурсів особливо в умовах воєнного стану. Розвиток системи планування та виконання бюджетів, який ґрунтується на принципах програмно-цільового методу, потребує посилення спрямованості бюджетного планування на кінцеві результати, підвищення ефективності використання бюджетних коштів. Відповідні бюджетні механізми мають забезпечити бюджетну рівновагу та дієвий вплив на соціально-економічні процеси. Основними пріоритетами бюджету є підвищення обороноздатності держави та забезпечення соціальної стабільності в суспільстві, що потребує стійких надходжень до бюджету. Держава на початковому етапі повномасштабної війни запровадила низку фіскальних стимулів з метою підтримки економіки та споживання. Однак тривалість війни та суттєве зростання дефіциту бюджету обумовили підвищення

фіскальної значущості податків і зборів. З огляду на зазначене, застосовано заходи фіскальної консолідації, що обумовило збільшення бюджетних доходів. Важливою є підтримка населенням намірів державних інституцій підвищити ставки оподаткування для збільшення фінансування національної оборони. Держава має посилити якість координації бюджетно-податкової та монетарної політики задля утримання макроекономічної стабільності. Підходи до підвищення дієвості механізмів формування бюджету країни в умовах воєнного стану мають базуватися на інституційній взаємодії фінансово-бюджетних регуляторів. Вагомою складовою фіскальних стимулів бюджетно-податкової політики в умовах воєнного стану мають стати заходи фінансової підтримки малого та середнього бізнесу, зокрема урядові гранти на виплату заробітної плати працівників, субсидії за умови найму нових працівників, компенсація відсотків по отриманих раніше кредитах, державні гарантії по кредитах, фінансова допомога самозайнятим особам. Бюджетна підтримка населення є основною у нейтралізації наслідків військових дій, тому повинна знаходити відображення у видатках державного бюджету. Серед таких заходів можна виділити виплати для окремих категорій населення; допомога по безробіттю, догляду за дітьми, пенсіонерам; прямі грошові виплати громадянам, у тому числі тим, хто втратив роботу під час війни; допомога для покриття витрат на проживання. Бюджетна політика має будуватися на основі науково обґрунтованої концепції розвитку бюджетних відносин як складова фінансової політики держави, спрямованої на створення відповідних умов соціально-економічного розвитку країни. Інструменти бюджетної політики мають розглядатися як засоби формування інституціонального середовища бюджетного простору. При формуванні бюджетної політики держава повинна виходити з необхідності забезпечення фінансово-економічної збалансованості та стійкості. Важливими є не тільки суттєві зовнішні запозичення, а також реструктуризація зовнішнього державного боргу та виплат по його обслуговуванню. Основні засади формування та реалізації бюджетного забезпечення суспільного розвитку базуються на сукупності фінансово-

економічних відносин з урахуванням інституційної архітектоніки бюджетної системи, динамічної макроекономічної рівноваги, збалансованості бюджетного середовища. Виходячи з необхідності посилення ефективності державного фінансового управління, досягнення відповідних економічних та соціальних показників вагомою є бюджетна результативність, основною метою якої є розробка і проведення збалансованої бюджетної політики, у тому числі у сфері міжбюджетних відносин, формування доходів бюджету, планування видатків бюджету, дефіциту бюджету, обслуговування державного боргу, спрямованої на забезпечення належного рівня суспільного розвитку. Від рівня функціонування системи управління державними фінансами залежить бюджетна збалансованість, дієвість бюджетного механізму, який повинен удосконалюватися та адаптуватися до основних завдань економічного та соціального розвитку країни.

Середньострокове бюджетне планування та прогнозування є основою послідовної, виваженої бюджетної політики та досягнення достатнього рівня результативності видатків бюджету, спрямованих на суспільний розвиток.

Прогнозний показник питомої ваги видатків зведеного бюджету України у валовому внутрішньому продукті на період 2025-2029 років становить 40,15 відсотка, найбільше середнє значення цього показника за наведений період становлять видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення – 9,65 відсотка; оборону – 7,10, освіту – 5,54; загальнодержавні функції – 4,86; охорону здоров'я – 3,72; економічну діяльність – 3,50; громадський порядок, безпеку та судову владу – 2,95 відсотка; найменше – видатки на охорону навколишнього природного середовища – 0,52 відсотка; духовний та фізичний розвиток – 0,88; житлово-комунальне господарство – 1,43 відсотка.

Висновки до розділу 3

Вагомим є забезпечення стійкості системи державних фінансів, реалізація виваженої та послідовної політики у сфері управління бюджетним дефіцитом і державним боргом. Накопичений державний борг у період рецесії та подальшого відновлення економічного зростання є фактором, який обмежує результативність заходів фіскального регулювання. Водночас, держава відіграє значущу роль у забезпеченні відновлення позитивної економічної динаміки шляхом стимулювання попиту на товари і послуги, збільшення бюджетних видатків на розвиток людського капіталу та модернізацію інфраструктури. Вплив бюджетних видатків та дефіциту бюджету на соціально-економічні процеси достатньою мірою залежать від якісного рівня державного управління та ефективності використання бюджетних коштів.

В умовах економічних перетворень, доцільним є удосконалення теоретико-методологічних засад державної фінансової політики, підвищення рівня її адаптивної ефективності, посилення стійкості бюджетної системи, належне обґрунтування планованих бюджетних показників, подальший розвиток інституційних засад державної фінансової політики суспільного розвитку. Державна фінансова політика має створювати інституційні умови функціонування фінансової моделі у суспільстві, що ґрунтується на правилах, нормах, інституціях, які у сукупності призначені цілеспрямовано формувати механізм дієвого впливу на економічне зростання, сприяти підвищенню якості життя населення.

Середньострокове бюджетне планування та прогнозування є основою послідовної, виваженої бюджетної політики та досягнення достатнього рівня результативності видатків бюджету, спрямованих на суспільний розвиток.

Прогнозний показник питомої ваги видатків зведеного бюджету України у валовому внутрішньому продукті на період 2025-2029 років становить 40,15 відсотка, найбільше середнє значення цього показника за наведений період становлять видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення –

9,65 відсотка; оборону – 7,10, освіту – 5,54; загальнодержавні функції – 4,86; охорону здоров'я – 3,72; економічну діяльність – 3,50; громадський порядок, безпеку та судову владу – 2,95 відсотка; найменше – видатки на охорону навколишнього природного середовища – 0,52 відсотка; духовний та фізичний розвиток – 0,88; житлово-комунальне господарство – 1,43 відсотка.

Динамічність фінансових перетворень обумовлює доцільність синтезу та взаємодії інструментів бюджетно-податкового регулювання. Основними завданнями державної фінансової політики є забезпечення економічного зростання на засадах інституційно-інвестиційного розвитку, структурних змін фінансової системи, створення сприятливих умов для стимулювання обсягів внутрішнього попиту. Бюджетно-податкова політика має бути спрямована на відтворення та стимулювання розвитку людського капіталу з огляду на необхідність посилення конкурентоспроможності економіки. Важливою складовою регулювання фінансових відносин є координація діяльності фінансових інститутів, забезпечення прозорості формування бюджетної та податкової політики.

Основні положення, висновки та рекомендації, що містяться у третьому розділі дисертаційної роботи знайшли своє відображення у наступних публікаціях: [64-73].

Список використаних джерел до розділу 3

1. Бюджетно-податкова політика у системі регулювання економіки: монографія / І.Я. Чугунов, Т.В.Канєва, М.Д.Пасічний та ін.; за заг. ред. І.Я. Чугунова. К.: Глобус-Пресс, 2018. 354 с.
2. Гаврилова Л.В. Перспективне бюджетне планування як складова бюджетного процесу. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019.№3. С. 65–71.
3. Канєва Т.В. Видатки бюджету як інструмент суспільного розвитку. *Економічний вісник університету. Переяслав-Хмельницький державний університет імені Григорія Сковороди*. 2020. Вип. 44. С. 172–179.
4. Канєва Т.В. Пріоритети підвищення ефективності видатків бюджетних установ. *Бізнес Інформ*, 2020 № 1 (504). С. 115–122.
5. Канєва Т.В. Бюджет у системі фінансово-економічних відносин: монографія. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2021. 392 с.
6. Корнієнко Н.М. Стратегічне та середньострокове планування видатків як інструменти підвищення ефективності використання бюджетних коштів // *Наукові праці НДФІ*. 2012. № 2. С. 61–64.
7. Корнієнко Н.М. Підвищення ефективності планування бюджетних видатків в Україні // *Вісник Львівської державної фінансової академії* 2012. № 23. С. 28–35.
8. Корнієнко Н.М. Оцінка і моніторинг ефективності бюджетних програм // *Економічний часопис-XXI: науковий журнал*. 2013. № 5–6(2). С. 31 – 33.
9. Коровій В.В. Державна фінансова політика: монографія. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2021. 372 с.
10. Коровій В. В. Основні напрями державної фінансової політики. *Агросвіт*. 2021. № 12. С. 51–57.

11. Козарезенко Л.В. Фінансова політика розвитку людського потенціалу: монографія. К.: Центр учбової літератури, 2016. 411 с.
12. Макогон В.Д. Бюджетна стратегія соціально-економічного розвитку країни. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2017. № 1(90). С. 74–82.
13. Макогон В.Д. Бюджетна стратегія інвестиційно-інноваційної моделі розвитку економіки. Бізнес Інформ. 2017. № 9. С. 58–62.
14. Макогон В.Д. Бюджетне прогнозування як інструмент державного регулювання економічних процесів. Бізнес Інформ. 2017. № 10. С. 314–318.
15. Макогон В.Д. Стратегічні пріоритети бюджетної політики в умовах інституційних перетворень. Інвестиції: практика та досвід. 2018. № 7. С. 38–45.
16. Макогон В. Д. Бюджетна стратегія держави: монографія. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т. 2018. 364 с.
17. Максюта А.А. Бюджетна стратегія як інструмент економічного зростання // Економічний часопис-XXI. 2013. № 5-6(1). С. 34 - 37.
18. Мярковський А. І. Пріоритетні напрями бюджетної політики // Наукові праці НДФІ. 2010. Вип. 1 (50). С. 3–14.
19. Мярковський А. І., Чугунов І. Я. Бюджетна політика як складова соціально-економічного розвитку країни // Вісник КНТЕУ. 2010. № 5. С. 5–15.
20. Набока Т.С. Проблематика оцінювання виконання бюджетних програм в Україні. *Бізнес Інформ*. 2014. №7. С. 298-303.
21. Офіційний сайт Верховної ради України: zakon.rada.gov.ua
22. Офіційний сайт Державної казначейської служби України: www.treasury.gov.ua
23. Офіційний сайт Міністерства фінансів України / [Електронний ресурс:

www.minfin.gov.ua.

- 24.Офіційний сайт Статистичної організація Європейської Комісії:
<http://ec.europa.eu/eurostat>
- 25.Про схвалення Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2017-2020 роки: розпорядження Кабінету Міністрів України від 08.02.2017 р. №142-р.
- 26.Про схвалення Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2022-2025 роки: розпорядження Кабінету Міністрів України від 29.12.2021р.№1805-р.
- 27.Про Бюджетну декларацію на 2022-2024 роки: постанова Верховної Ради України від 15.07.2021 року № 1652-ІХ.
- 28.Постанова Кабінету Міністрів України від 13 березня 2022 № 267 «Деякі питання затвердження фінансових документів та казначейського обслуговування в умовах воєнного стану»
- 29.Постанова Кабінету Міністрів України від 29.03.2022 № 381 «Про внесення змін до Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану»
- 30.Чугунов І.Я. Інституційна архітектоніка бюджетної системи. Фінанси України. 2008. № 11. С. 3–10.
31. Пасічний М.Д. Фінансова політика держави : монографія. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2019. 440 с.
- 32.Про Державний бюджет України на 2017 рік: Закон України від 21.12.2016 р. № 1801-VIII: <http://zakon.rada.gov.ua>
- 33.Про Державний бюджет України на 2018 рік: Закон України від 07.12.2017 р. № 2246-VIII: <http://zakon.rada.gov.ua>
- 34.Про Державний бюджет України на 2019 рік: Закон України від 23.11.2018 р. № 2629-VIII: <http://zakon.rada.gov.ua>

35. Про Державний бюджет України на 2020 рік: Закон України від 14.11.2019 р. № 294-IX: <http://zakon.rada.gov.ua>
36. Про Державний бюджет України на 2021 рік: Закон України від 15.12.2020 р. № 1082-IX: <http://zakon.rada.gov.ua>
37. Про Державний бюджет України на 2022 рік: Закон України від 02.12.2021 р. № 1928-IX: <http://zakon.rada.gov.ua>
38. Про Державний бюджет України на 2023 рік: Закон України від 03.11.2022 р. № 2710-IX: <http://zakon.rada.gov.ua>
39. Про схвалення Основних напрямів бюджетної політики на 2019-2021 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 18.04.2018 р. № 315-р. Режим доступу: [www. https://zakon.rada.gov.ua](http://www.zakon.rada.gov.ua)
40. Про схвалення Бюджетної декларації на 2022-2024 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 31.05.2021 р. № 548. Режим доступу: [www. https://zakon.rada.gov.ua](http://www.zakon.rada.gov.ua)
41. Радіонов Ю.Д. Формування видатків бюджету: монографія. Київ: Київ. нац. торг.- екон. ун-т, 2019. 616 с.
42. Розвиток державних фінансів України в умовах глобалізації / за ред. І.О.Луїної. Київ: Ін-т екон. та прогнозув. НАН України, 2014. 296 с.
43. Самошкіна О.А. Формування видатків бюджету у системі суспільного розвитку. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 21. С. 79-84.
44. Самуельсон Пол Э., Нордхаус Вільям Д. Економіка. 19-е изд.: пер.с англ. М.: Вільямс, 2015. 1360 с.
45. Тірбах Л. В. Проблеми та напрями реалізації бюджетної політики в Україні // Вісник Житомирського державного університету. Серія: Економічні науки. 2016. № 1 (75). С. 197–202.
46. Чугунов І.Я. Бюджетний механізм регулювання економічного розвитку. К.: НІОС, 2003. 488 с.

47. Чугунов І.Я., Самошкіна О.А. Теоретико-методологічні засади удосконалення програмно-цільового методу планування видатків бюджету. *Фінанси України*. 2004. №9. С. 37-44.
48. Чугунов І.Я., Запатріна І.В. Розвиток програмно-цільового методу планування бюджету. *Фінанси України*. 2008. №5. С. 3-14.
49. Чугунов І.Я. Бюджетні відносини в системі соціально-економічного розвитку країни // *Казна Україна*. 2014. № 6. С. 25–28.
50. Чугунов І.Я., Макогон В.Д. Бюджетна політика в умовах економічних перетворень// *Економічний часопис-XXI*. 2016. № 3-4(2). С. 66 – 69.
51. Чугунов І.Я. Довгострокова бюджетна стратегія у системі економічної циклічності // *Вісник КНТЕУ*. 2014. № 5. С. 64–77.
52. Чугунов І.Я. Теоретичні основи системи бюджетного регулювання. К.: НДФІ, 2005. 259 с.
53. Інституційна трансформація фінансово-економічної системи України в умовах глобалізації/ В.Р.Сіденко, М.І.Скрипниченко, В.С.Пономаренко, І.Я.Чугунов та ін.; за ред. В.Р.Сіденка. К.: Київ.нац.торг.-екон.ун-т, 2017. 648 с.
54. Чугунов І.Я., Пасічний М.Д. Бюджетно-податкова політика економічного розвитку // *Науковий вісник Полісся*. 2018. № 1(13).Ч.1. С. 54-61.
55. Чугунов І.Я., Собчук С.І. Формування бюджетної політики економічного розвитку України// *Вісник КНТЕУ*. 2018. №3. С.103–116.
56. Чугунов І.Я., Макогон В.Д. Бюджетна стратегія в умовах економічних перетворень. *Вісник КНТЕУ*. 2018. № 5. С.5–18.
57. Чугунов І.Я., Самошкіна О.А. Видатки бюджету в системі державного регулювання соціально-економічного розвитку країни. *Вісник КНТЕУ*. 2019. № 2. С.103–121.

- 58.Чугунов І.Я., Кучер Г.В. Фінансові ресурси державного сектора економіки. Вісник КНТЕУ. 2019. № 3. С.40–52.
- 59.Чугунов І.Я., Качула С.В. Державна фінансова політика забезпечення соціального розвитку суспільства. Вісник КНТЕУ. 2020. № 2.С.87–98.
- 60.Чугунов І.Я., Макогон В.Д. Бюджетна політика в умовах пандемії covid-19. Вісник КНТЕУ. 2020. № 6. С.57–65.
- 61.Чугунов І.Я. Бюджетна стратегія суспільного розвитку. К.:Київ.нац.торг.-екон.ун-т, 2021. 532 с.
- 62.Чугунов І., Пасічний М., Нікітішин А. Доходи Державного бюджету України в умовах воєнного стану. *Scientia fructuosa*. 2022. № 5 (145). С. 124–137.
- 63.Чугунов І.Я., Макогон В.Д. Бюджетно-податкова політика в умовах невизначеності. *Scientia Fructuosa*. 2023. № 4. С. 19–31.
- 64.Шалашна А.О. Державне фінансове забезпечення економічного зростання. *Ефективна економіка*. 2020. №12. URL:[http:// www.economy.nauka.com.ua](http://www.economy.nauka.com.ua)
- 65.Shalashna A.O. Budget as an tool of economic development. *Sciences of Europe*. Praha, Czech Republic.2020. Vol.4. №.60. pp.39-43.
- 66.Шалашна А.О. Фінансова політика держави у системі розвитку економіки. *Агросвіт*. 2021. №24. С.65–70.
- 67.Шалашна А.О. Фінансово-бюджетна політика як інструмент соціально-економічного розвитку країни. *Економічний вісник університету. Університет Григорія Сковороди в Переяславі*. 2023. № 58. С.17–23.
- 68.Шалашна А.О. Державна фінансова політика у країнах із розвинутою економікою //Міжнародна науково-практична конференція "Перспективні напрямки розвитку економіки, фінансів, обліку та права: теорія і практика", (м.Полтава, 12 лютого 2020 р.). Полтава: ЦФЕНД, 2020. Ч.3. С. 52-54.

- 69.Шалашна А.О. Сутність державної фінансової політики економічного розвитку//Міжнародна науково-практична конференція "Стратегія і практика інноваційного розвитку фінансового сектору України", (м.Ірпінь, 26-27 березня 2020 р.). Ірпінь: УДФСУ, 2020. С.232-234.
- 70.Шалашна А.О. Фінансова політика держави в умовах трансформації економіки // Всеукраїнська науково-практична конференція "Фінансова політика як складова економічного розвитку", (м.Київ, 15-16 квітня 2020 р.). Київ: КНТЕУ, 2020. С.35-37.
- 71.Шалашна А.О. Державне фінансове регулювання соціально-економічних відносин // Всеукраїнська науково-практична конференція "Фінансова система України як складова інституційних перетворень економіки", (Київ, 14-15 квітня 2021 р.). Київ: КНТЕУ, 2021. С.33-35.
- 72.Шалашна А.О. Розвиток інституційних засад державної фінансової політики . Modern research in world science: матеріали міжнар. наук.-практ. конф.(м.Львів, 25–27 грудня 2022 р.). Львів,2022.С.1200-1205.
- 73.Шалашна А.О. Державна фінансова політика в умовах економічних перетворень //Всеукраїнська науково-практична конференція "Фінансова політика як складова економічного розвитку", (м.Київ, 11-12 квітня 2023 р.). Київ: ДТЕУ, 2023. С.35-36.
- 74.Afonso, A., & Jalles, J. T. Fiscal composition and long-term growth // Applied Economics. 2014. vol. 46(3). – pp. 349-358.
- 75.Arestis, P. (2012). Fiscal policy: a strong macroeconomic role. Review of Keynesian Economics, 1(1), pp. 93–108.
- 76.Ahmed, I., Socci, C., Severini, F., Pretaroli, R. (2019). Fiscal policy for households and public budget constraint in Italy. Economia Politica, 36(1), pp. 19-35.
- 77.Azzimonti, Marina, Eva De Francisco, and Vincenzo Quadrini Financial globalization, inequality and the rising public debt // The American Economic Review. 2014. vol. 104 (8). pp. 2267-2302.

78. Bilbiie, F., Monacelli, T., Perotti, R. (2021). Fiscal policy in Europe: controversies over rules, mutual insurance, and centralization. *Journal of Economic Perspectives*, 35(2), pp. 77-100.
79. Budget policy of social development. Chugunov I., Kaneva T., Pasichnyi M. and other. General editorship Chugunov I. Scientific Route. Tallinn, Estonia. 2018. 348 p.
80. Cimadomo Jacopo. Fiscal Policy in Real Time // *The Scandinavian Journal of Economics*. 2012. vol. 114 (2). pp. 440-465.
81. Chugunov I., Pasichnyi M. (2018) Fiscal stimuli and consolidation in emerging market economies. *Investment Management and Financial Innovations*. 15(4). p.113–122.
82. Chugunov I.Y., Makogon V.D. Budget policy under economic transformation. *Economic Annals-XXI*. 2016. № 3-4 (2). pp. 66-69.
83. Chugunov I.Y., Pasichnyi M.D. Fiscal policy for economic development. *Scientific bulletin of Polissia*. 2018. № 1 (13). P.1.pp.54–61.
84. Chugunov I., Makohon V., Markuts Y. Features of EU and Ukraine debt policy. *Investment Management and Financial Innovations*. 2019. Volume 16, Issue №4, pp. 254-261.
85. Chugunov I., Makohon V. Fiscal strategy as an instrument of economic growth. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2019. Vol. 5 No. 3. pp. 213-217.
86. Chugunov I., Makohon V., Krykun T. Fiscal policy and institutional budget architectonics. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2019. Vol. 5 No. 5. pp. 197-203.
87. Chugunov I., Makohon V., Krykun T. Budget strategy in the conditions of economic globalization. *Problems and Perspectives in Management*. 2019. Vol. 17, Issue 3, pp. 101-110.

88. Chugunov I., Kachula S. State financial policy as a component of socioeconomic development of society. The potential of modern science. volume 2. Sciemcee Publishing. London, United Kingdom. 2019. pp.29-44.
89. Chugunov I., Makohon V., Markuts Y. Budgetary policy of the emerging countries in conditions of institutional transformations. Problems and Perspectives in Management. 2019. Volume 17, Issue №4, pp.252-261.
90. Chugunov I., Makohon V., Vatulov A., Markuts Y. General government revenue in the system of fiscal regulation. Investment Management and Financial Innovations. Volume 17. 2020, Issue №1, pp.134-142.
91. Chugunov I., Makohon V. Budgetary projection in the system of financial and economic regulation of social processes. Baltic Journal of Economic Studies. Vol. 6. 2020. No.1 pp. 130-135.
92. Chugunov I., Makohon V., Korovii V. Formation of budget expenditure in the system of fiscal regulation. Baltic Journal of Economic Studies. 2020. Vol.6. N.2. pp.100-107.
93. Chugunov I., Makogon V. Institutional transformations of the financial support of the pension framework functioning. Financial and credit activity: problems of theory and practice. 2020.4, Issue №35. pp.328-334.
94. Chugunov I., Pasichnyi M., Koroviy V., Kaneva T., Nikitishin A. Fiscal and Monetary Policy of Economic Development. European Journal of Sustainable Development. 2021. № 10(1), pp. 42-52.
95. Chugunov I., Koroviy V. Fiscal policy in the system of society development. Theoretical and scientific approaches to the problems of modern economy: monograph. Primedia eLaunch. Boston, USA. 2020. pp.139-160.
96. Chugunov I.Y., Koroviy V.V. Formation of financial policy of the state as a component of social development. Sciences of Europe. Praha, Czech Republic. 2020. Vol.3. N.54. pp.12-18.

97. Chugunov I.Y., Aristov Yu.Yu. Budget as a tool of economic growth. Sciences of Europe. Praha, Czech Republic. 2021. Vol.3. № 64. pp.66-72.
98. Chugunov I.Y., Titarchuk M.I. Formation of the state budget as an instrument of socio-economic development of the country . Sciences of Europe. Praha, Czech Republic.2020. Vol.2. N.55. pp.46-52.
99. Chugunov I.Y., Mostytska N.A. Budget mechanism as a component economic policy of the state. Sciences of Europe. Praha, Czech Republic.2020. Vol.2. N.56. pp.15-21.
100. Chugunov I., Koroviy V. State financial policy of socio-economic development of the country. Actual problems of science and practice. Abstracts of XIV International Scientific and Practical Conference. Stockholm, Sweden 2020. pp. 43-46.
101. Chugunov I., Koroviy V. Fiscal regulation in the conditions of social and economic transformations. Scientific basis of solving of the modern tasks . Abstracts of XIX International Scientific and Practical Conference. Frankfurt am Main, Germany 2020. pp. 26-30.
102. Chugunov I., Nasibova O. Public funding of social protection: Impact on social indicators in Eurozone countries. Investment Management and Financial Innovations. Vol.18. Issue 2. 2021. pp. 181–192.
103. Chugunov I., Makohon V., Titarchuk M., Krykun T. The budget policy of Ukraine under martial law. Public and Municipal Finance. 2023, № 12(1), pp.1-11.
104. Chugunov, I., Makohon, V., Kaneva, T., Adamenko, I. Influence of financial support of human capital development on economic growth. Problems and Perspectives in Management this link is disabled, 2022, 20(2), стр. 269–280.

105. Chugunov, I., Sidelnykova, L., Sosnovska, O., Zhytar, M., Navolokina, A. Tools for Assessing the Level of Adaptivity of the Financial Architecture of Economy to Financial Globalization Conditions based on the Capacity of Banks, Non-Banking Financial Institutions and Stock Market. WSEAS Transactions on Business and Economics, 2022, № 19, pp.1075–1084.
106. Chugunov I., Samoshkina O. Budget mechanism of Ukraine in the conditions of martial law. European Academic Science and Research: International Conference of European Academy of Sciences & Research (Hamburg, Germany, April 28, 2022). “EASR”. No. XXVIII (2022), pp. 6-7.
107. Chugunov I., Pasichnyi M., Koroviy V., Kaneva T., Nikitishin A. Fiscal and Monetary Policy of Economic Development. European Journal of Sustainable Development. 2021. №10(1), pp. 42-52.
108. Kaneva T., Chugunov I., Pasichnyi M., Nikitishin A., Husarevych N. Tax Policy for Economic Recovery from COVID-19 and Sustainable Development. Problemy ekorozwoju – problems of sustainable development. 2022, № 17(2), pp.102-109.
109. Cogan, J. F., Taylor, J. B., Wieland, V., Wolters, M. H. Fiscal consolidation strategy // Journal of Economic Dynamics and Control. 2013. vol. 37(2). pp. 404-421.
110. DeLong, J. B., Summers, L. H. (2012). Fiscal policy in a depressed economy. Brookings Papers on Economic Activity, 2012(1), pp. 233-297.
111. Gaspar, V., Amaglobeli, D., Garcia-Escribano, M., Prady, D., Soto, M. (2019). Fiscal policy and development: Human, social, and physical investments for the SDGs. International Monetary Fund, 45 p.
112. Ho, A. (2018). From performance budgeting to performance budget management: theory and practice. Public Administration Review, 78(5), pp. 748-758.

113. Larch, M., Orseau, E., Van Der Wielen, W. (2021). Do EU fiscal rules support or hinder counter-cyclical fiscal policy?. *Journal of International Money and Finance*, Volume 112, 102328.
114. Managing Public Expenditure. A reference book for transition countries. OECD: [Electronic resource]. Access mode: <http://www.worldbank.org/publicsector/pe/oecdpehandbook.pdf>
115. Pasichnyi M. (2017). Empirical study of the fiscal policy impact on economic growth. *Problems and Perspectives in Management*, 15(3), pp.316-322.
116. Teles, V., Mussolini, C. (2014). Public debt and the limits of fiscal policy to increase economic growth. *European Economic Review*, 66, pp. 1–15.
117. The official website of OECD. Retrieved from <http://www.oecd.org>
118. The official website of IMF. Retrieved from <https://www.imf.org/external/index.htm>
119. The official website of World Bank. Retrieved from <https://www.worldbank.org>
120. The official website of European Commission. Retrieved from <https://ec.europa.eu/commission/index>
121. The official website of Eurostat. Retrieved from <https://ec.europa.eu/eurostat>

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження теоретичних засад та механізмів формування державної фінансової політики економічного розвитку зроблені *наступні висновки*:

1. Державна фінансова політика є дієвим інструментом забезпечення своєчасної адаптації фінансових механізмів до динамічних змін внутрішнього та зовнішнього економічного середовища. Система фінансово-економічних інститутів є результатом розвитку та постійного вдосконалення відповідних взаємовідносин у процесі формування, використання валового внутрішнього продукту з метою задоволення потреб суспільства. Важливим є реалізація виваженої, послідовної та системної фінансової політики держави використовуючи бюджетні, податкові інструменти. Економічна сутність державної фінансової політики як складової економічного розвитку країни полягає у сукупності інституційних засад, механізмів управління фінансовими процесами на макроекономічному рівні відповідно до визначених пріоритетів суспільного розвитку з метою забезпечення динамічної збалансованості фінансової системи, підвищення дієвості фінансово-економічних відносин, посилення впливу ендогенних чинників на результативність економічних перетворень.

2. Подальше удосконалення фінансової політики країни має здійснюватися з урахуванням макроекономічних тенденцій, інституційних особливостей вітчизняної економіки, досвіду зарубіжних країн. У розвинутих країнах, які реалізовували фінансову політику з метою активізації внутрішнього попиту та підтримки фінансових установ відбулось зростання розміру бюджетного дефіциту. В країнах з достатньо високим рівнем розвитку фінансових інститутів та державного фінансового регулювання спостерігається позитивний вплив збільшення видатків бюджету на економічне зростання. Разом з тим, у країнах з трансформаційною економікою збільшення бюджетних видатків не завжди призводить до активізації економічного зростання. З огляду на зазначене, в цих країнах запроваджується проведення інституційних змін системи державних

закупівель, державного фінансового контролю, середньострокового бюджетного планування, збільшення частки соціальних трансфертів, які мають адресне призначення, дієве застосування програмно-цільового методу планування в бюджетному процесі.

3. Фінансова політика держави є дієвим інструментом впливу на соціально-економічні процеси. Вагомими завданнями у процесі розробки та реалізації державної фінансової політики є удосконалення системи публічних фінансів, посилення ефективності регулятивної функції бюджетно-податкових механізмів, здійснення структурних змін в економіці, спрямованих на підвищення темпів економічного зростання. Результативність економічних перетворень, значною мірою, залежить від якісного рівня інституційної складової фінансової архітектури, стійкості фінансової системи країни, дієвості впливу фінансових інструментів на соціально-економічний розвиток країни.

4. Державна фінансова політика як складова системи фінансового забезпечення суспільного розвитку ґрунтується на збалансуванні інтересів держави, місцевого самоврядування, економічних суб'єктів, сукупності динамічних інституційних взаємовідносин у сфері формування і розподілу фінансових ресурсів для підвищення державних соціальних стандартів і гарантій, стимулювання розвитку людського потенціалу, збільшення рівня зайнятості, посилення демографічної стійкості, темпів економічного зростання із дотриманням принципів системності, адаптивності, ефективності, результативності.

5. Рівень податкового навантаження відображає суспільний вибір розміру показника частки валового внутрішнього продукту, що перерозподіляється через державні фінанси, структура податкової бази та ставки податків є інструментами впровадження даного вибору. Державне управління має забезпечити відповідний рівень надання суспільних послуг за рахунок бюджетних коштів. Визначення видатків бюджету здійснюється з урахуванням обсягу доходів бюджету, державних соціальних стандартів та гарантій. Пріоритети бюджетної політики повинні враховувати доцільність розширення частки продуктивних видатків

бюджету з підвищенням рівня їх ефективності, у теперішній час національна оборона і безпека, соціальний захист населення.

6. Бюджетна політика як складова суспільно-економічних відносин полягає у сукупності відповідних форм взаємозалежностей та взаємовпливів інституційних компонентів бюджетного простору та економічного середовища у процесі формування бюджету та використання бюджетних коштів для досягнення основних завдань розвитку суспільства. Використання адаптивного бюджетного механізму з врахуванням динамічної збалансованості фінансових, економічних, соціальних взаємовідносин, основних положень бюджетної архітектури, стану державних фінансів спрямоване на забезпечення адекватності регулятивних заходів внутрішнім і зовнішнім змінам економічного середовища, застосування виваженої системи управління державними фінансами, державним боргом з метою перспективного розвитку економіки.

7. Вагомим є забезпечення стійкості системи державних фінансів, реалізація виваженої та послідовної політики у сфері управління бюджетним дефіцитом і державним боргом. Накопичений державний борг у період рецесії та подальшого відновлення економічного зростання є фактором, який обмежує результативність заходів фіскального регулювання. Водночас, держава відіграє значущу роль у забезпеченні відновлення позитивної економічної динаміки шляхом стимулювання попиту на товари і послуги, збільшення бюджетних видатків на розвиток людського капіталу та модернізацію інфраструктури. Вплив бюджетних видатків та дефіциту бюджету на соціально-економічні процеси достатньою мірою залежать від якісного рівня державного управління та ефективності використання бюджетних коштів.

8. В умовах економічних перетворень, доцільним є удосконалення теоретико-методологічних засад державної фінансової політики, підвищення рівня її адаптивної ефективності, посилення стійкості бюджетної системи, належне обґрунтування планованих бюджетних показників, подальший розвиток інституційних засад державної фінансової політики суспільного розвитку. Державна фінансова політика має створювати інституційні умови

функціонування фінансової моделі у суспільстві, що ґрунтується на правилах, нормах, інституціях, які у сукупності призначені цілеспрямовано формувати механізм дієвого впливу на економічне зростання, сприяти підвищенню якості життя населення.

9. Середньострокове бюджетне планування та прогнозування є основою послідовної, виваженої бюджетної політики та досягнення достатнього рівня результативності видатків бюджету, спрямованих на суспільний розвиток.

Прогнозний показник питомої ваги видатків зведеного бюджету України у валовому внутрішньому продукті на період 2025-2029 років становить 40,15 відсотка, найбільше середнє значення цього показника за наведений період становлять видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення – 9,65 відсотка; оборону – 7,10, освіту – 5,54; загальнодержавні функції – 4,86; охорону здоров'я – 3,72; економічну діяльність – 3,50; громадський порядок, безпеку та судову владу – 2,95 відсотка; найменше – видатки на охорону навколишнього природного середовища – 0,52 відсотка; духовний та фізичний розвиток – 0,88; житлово-комунальне господарство – 1,43 відсотка.

10. Динамічність фінансових перетворень обумовлює доцільність синтезу та взаємодії інструментів бюджетно-податкового регулювання. Основними завданнями державної фінансової політики є забезпечення економічного зростання на засадах інституційно-інвестиційного розвитку, структурних змін фінансової системи, створення сприятливих умов для стимулювання обсягів внутрішнього попиту. Бюджетно-податкова політика має бути спрямована на відтворення та стимулювання розвитку людського капіталу з огляду на необхідність посилення конкурентоспроможності економіки. Важливою складовою регулювання фінансових відносин є координація діяльності фінансових інститутів, забезпечення прозорості формування бюджетної та податкової політики.

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А.1

Номінальний та реальний валовий внутрішній продукт
за 2011-2022 рр.

	Валовий внутрішній продукт		Індекс- дефлятор ВВП, %
	номінальний, млн. грн.	реальний, % до відповідного періоду попереднього року	
2011	1 299 991	105,5	114,2
2012	1 404 669	100,2	107,8
2013	1 465 198	100,0	104,3
2014	1 586 915	93,4	115,9
2015	1 988 544	90,2	138,9
2016	2 385 367	102,4	117,1
2017	2 983 882	102,5	122,1
2018	3 560 596	103,4	115,4
2019	3 977 198	103,2	108,1
2020	4 191 864	96,0	109,8
2021	5 459 574	103,4	125,1
2022	5 191 028	70,9	134,3

Додаток Б

Таблиця Б.1

Видатки зведеного бюджету України за 2011-2022 рр.

	Видатки		Кредитування	
	млн. грн.	у % до ВВП	млн. грн.	у % до ВВП
2011	416 853,6	30,90	4 757,9	0,35
2012	492 454,7	33,75	3 856,3	0,26
2013	505 843,8	33,22	535,2	0,04
2014	523 125,7	32,96	4 972,1	0,31
2015	679 871,4	34,19	3 057,8	0,15
2016	835 832,1	35,04	1 841,3	0,08
2017	1 056 973,1	35,42	2 122,1	0,07
2018	1 250 189,5	35,11	1 893,0	0,05
2019	1 372 350,6	34,53	4 762,7	0,12
2020	1 595 289,7	38,06	5 316,2	0,13
2021	1 845 367,4	33,80	4 775,7	0,09
2022	3 043 871,4	58,64	-2 242,5	-0,04

Додаток В

Таблиця В.1

Доходи зведеного бюджету України за 2011-2022 рр.

	млн. грн.	у % до ВВП
2011	398 553,6	29,54
2012	445 525,3	30,53
2013	442 788,7	29,08
2014	456 067,3	28,74
2015	652 031,0	32,79
2016	782 859,5	32,82
2017	1 016 969,5	34,08
2018	1 184 290,8	33,26
2019	1 289 849,2	32,45
2020	1 376 661,6	32,84
2021	1 662 333,6	30,45
2022	2 196 634,6	42,32

Додаток Д

Таблиця Д.1

Доходи Державного бюджету України за 2011-2022 рр.

	млн. грн.	у % до ВВП
2011	314 616,9	23,32
2012	346 054,0	23,72
2013	339 226,9	22,28
2014	357 084,2	22,50
2015	534 694,8	26,89
2016	616 283,2	25,84
2017	793 441,9	26,59
2018	928 114,9	26,07
2019	998 344,9	25,12
2020	1 076 016,7	25,67
2021	1 296 896,5	23,75
2022	1 787 711,1	34,44

Додаток Е

Таблиця Е.1

Видатки Державного бюджету України за 2011-2022 рр.

	Видатки		Кредитування	
	млн. грн.	у % до ВВП	млн. грн.	у % до ВВП
2011	333 459,5	24,72	4 715,0	0,35
2012	395 681,5	27,12	3 817,7	0,26
2013	403 456,1	26,50	477,5	0,03
2014	430 217,8	27,11	4 919,3	0,31
2015	576 911,4	29,01	2 950,9	0,15
2016	684 883,7	28,71	1 661,6	0,07
2017	839 453,0	28,13	1 870,9	0,06
2018	985 851,8	27,69	1 514,3	0,04
2019	1 075 122,1	27,05	4 216,5	0,11
2020	1 288 016,7	30,73	5 096,1	0,12
2021	1 491 206,4	27,31	4 533,9	0,08
2022	2 705 749,6	52,12	-3 170,5	-0,06

Додаток Ж

Таблиця Ж.1

Частка основних податків у загальному обсязі доходів зведеного бюджету України та ВВП, %

Показники	2001-2005	2006-2010	2011-2015	2016-2020	2021-2022	2001-2022
Податок на додану вартість						
<i>частка у доходах зведеного бюджету, %</i>	20,16	29,14	30,13	30,23	26,77	27,36
<i>частка у валовому внутрішньому продукті, %</i>	5,65	8,89	9,31	10,08	9,76	8,60
Податок на доходи фізичних осіб						
<i>частка у доходах зведеного бюджету, %</i>	15,73	15,41	15,70	19,64	20,10	16,94
<i>частка у валовому внутрішньому продукті, %</i>	4,37	4,69	4,85	6,54	7,57	5,34
Податок на прибуток підприємств						
<i>частка у доходах зведеного бюджету, %</i>	16,59	14,38	10,71	8,32	7,90	12,08
<i>частка у валовому внутрішньому продукті, %</i>	4,63	4,39	3,30	2,76	2,86	3,69
Акцизний податок						
<i>частка у доходах зведеного бюджету, %</i>	6,31	6,21	9,00	11,49	8,06	8,23
<i>частка у валовому внутрішньому продукті, %</i>	1,76	1,88	2,78	3,83	2,85	2,59

Додаток 3

Таблиця 3.1

Частка видатків зведеного бюджету України у ВВП, %

Функціональна класифікація	2001-2005	2006-2010	2011-2015	2016-2020	2021-2022	2001-2022
Загальнодержавні функції	3,85	3,61	4,55	5,31	4,89	4,38
Оборона	1,67	1,17	1,49	2,65	13,02	2,77
Громадський порядок, безпека та судова влада	2,21	2,61	2,69	3,35	6,33	3,04
Економічна діяльність	4,25	5,07	3,79	4,07	4,31	4,29
Охорона навколишнього природного середовища	0,33	0,29	0,31	0,24	0,15	0,28
Житлово-комунальне господарство	0,75	0,91	0,93	0,83	0,95	0,86
Охорона здоров'я	3,44	3,80	3,88	3,46	4,10	3,68
Духовний та фізичний розвиток	0,71	0,88	0,89	0,78	0,75	0,81
Освіта	5,46	6,69	6,65	5,86	5,89	6,14
Соціальний захист та соціальне забезпечення	6,17	8,10	8,94	9,10	8,09	8,08
Всього	28,81	33,15	34,11	35,64	48,46	34,34

Додаток К

Таблиця К.1

Дефіцит(-) / профіцит (+) бюджетів України
за 2011-2022 рр.

	Зведений бюджет		Державний бюджет		Місцеві бюджети	
	млн. грн.	у % до ВВП	млн. грн.	у % до ВВП	млн. грн.	у % до ВВП
2011	-23 057,9	-1,71	-23 557,6	-1,75	499,7	0,04
2012	-50 785,7	-3,48	-53 445,2	-3,66	2 659,5	0,18
2013	-63 590,3	-4,18	-64 706,7	-4,25	1 116,4	0,07
2014	-72 030,5	-4,54	-78 052,8	-4,92	6 022,3	0,38
2015	-30 898,2	-1,55	-45 167,5	-2,27	14 269,3	0,72
2016	-54 813,9	-2,30	-70 262,1	-2,95	15 448,2	0,65
2017	-42 125,7	-1,41	-47 882,1	-1,60	5 756,4	0,19
2018	-67 791,8	-1,90	-59 251,1	-1,66	-8 540,6	-0,24
2019	-87 264,2	-2,20	-80 993,7	-2,04	-6 270,5	-0,16
2020	-223 944,3	-5,34	-217 096,1	-5,18	-6 848,2	-0,16
2021	-187 809,5	-3,44	-198 843,8	-3,74	11 034,4	0,20
2022	-844 994,3	-16,28	-914 868,0	-17,62	69 873,8	1,35

Додаток Л

Таблиця Л.1

Джерела фінансування дефіциту бюджету за 2011-2022 рр., млрд.грн.

	Зведений бюджет			Державний бюджет			Місцеві бюджети		
	ВСЬОГО	В Т.Ч.		ВСЬОГО	В Т.Ч.		ВСЬОГО	В Т.Ч.	
		внутрішнє	зовнішнє		внутрішнє	зовнішнє		внутрішнє	зовнішнє
2011	23,06	8,56	14,50	23,56	9,85	13,70	-0,50	-1,30	0,80
2012	50,79	40,08	10,70	53,45	40,61	12,83	-2,66	-0,53	-2,13
2013	63,59	49,69	13,90	64,71	50,78	13,93	-1,12	-1,09	-0,03
2014	72,03	29,86	42,17	78,05	35,80	42,26	-6,02	-5,94	-0,08
2015	30,90	-78,75	109,65	45,17	-64,52	109,69	-14,27	-14,23	-0,04
2016	54,81	21,55	33,26	70,26	37,04	33,23	-15,45	-15,48	0,04
2017	42,13	5,14	36,98	47,88	10,92	36,96	-5,76	-5,78	0,02
2018	67,79	22,96	44,83	59,25	14,49	44,76	8,54	8,47	0,07
2019	87,26	90,88	-3,61	80,99	85,01	-4,01	6,27	5,87	0,40
2020	223,94	128,74	95,21	217,10	122,20	94,89	6,85	6,54	0,31
2021	186,9	77,2	109,7	197,9	87,4	110,5	-11,0	-10,2	-0,8
2022	845,0	281,9	563,1	914,9	349,3	565,6	-69,9	-67,4	-2,5

Додаток М

Таблиця М.1

Державний та гарантований державою борг
за 2011-2022 рр., млрд.грн.

	Загальна сума боргу	у % до ВВП	Державний борг			Гарантований державою борг		
			всього	внутрішній борг	зовнішній борг	всього	внутрішній борг	зовнішній борг
2011	473,1	35,1	357,3	161,5	195,8	115,8	12,2	103,6
2012	515,5	35,3	399,2	190,3	208,9	116,3	16,2	100,1
2013	584,8	38,4	480,2	257,0	223,3	104,6	27,1	77,4
2014	1 100,8	69,4	947,0	461,0	486,0	153,8	27,9	125,9
2015	1 572,2	79,1	1 334,3	508,0	826,3	237,9	21,5	216,4
2016	1 929,8	80,9	1 650,8	670,6	980,2	279,0	19,1	259,9
2017	2 141,8	71,8	1 833,7	753,4	1 080,3	308,1	13,4	294,7
2018	2 168,4	60,9	1 860,3	761,1	1 099,2	308,2	10,4	297,8
2019	1 998,3	50,3	1 761,4	829,5	931,9	236,9	9,4	227,6
2020	2 551,9	60,9	2 259,2	1 000,7	1 258,5	292,7	32,3	260,4
2021	2 671,8	48,9	2 362,5	1 062,6	1 299,9	309,3	49,0	260,3
2022	4 075,5	78,5	3 715,1	1 389,7	2 325,4	360,3	72,2	288,1

Додаток Н

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Державний торговельно-економічний університет
ФАКУЛЬТЕТ ФІНАНСІВ ТА ОБЛІКУ

Денна форма навчання

02156, м. Київ-156, вул. Кіото 19, к. А-342, тел. 531-47-57.

01/09/2023 р.

№123

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Шалашної Ангеліни Олександрівни на тему
«Державна фінансова політика економічного розвитку»

Положення дисертаційної роботи Шалашної А.О. на тему «Державна фінансова політика економічного розвитку» використано у навчальному процесі Державного торговельно-економічного університету при викладанні дисциплін «Фінанси», «Державні фінанси», «Фінансова політика держави».

Довідка видана для подання до спеціалізованої вченої ради Державного торговельно-економічного університету.

Декан ФФО

Тетяна КАНЄВА

Додаток П

№ 67-193/1-23 від 28.08.2023 р.

Державний торговельно-економічний
університет

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційної роботи
Шалашної Ангеліни Олександрівни на тему
«Державна фінансова політика економічного розвитку»

Основні висновки та результати дисертаційної роботи Шалашної А.О. «Державна фінансова політика економічного розвитку» використано при опрацюванні проєктів нормативно-правових актів з питань формування та реалізації державної фінансової політики.

Заступник директора Департаменту з питань
фінансового та економічного розвитку,
начальник Управління з питань
бюджетно-податкової та митної політики
Секретаріату Кабінету Міністрів України

В.А. Пасічник В.А. Пасічник

Додаток Р

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

вул. Кіото, 19, м. Київ, 02156, тел. +380 (44) 531 47 41, e-mail: knute@knute.edu.ua, код ЄДРПОУ 44470624

15.12.2023 № 2274/20

На № _____

ДОВІДКА

Видана Шалашній Ангеліні Олександрівні, аспірантці кафедри фінансів Державного торговельно-економічного університету, про те, що вона дійсно з 25.01.2022 р. бере участь у виконанні науково-дослідної роботи «Державна фінансова політика суспільного розвитку» (термін виконання теми: I кв. 2022 р. – IV кв. 2024 р.).

Номер державної реєстрації НДР 0122U001433.

Особистий внесок Шалашної Ангеліни Олександрівни:

- розкрито сутність формування та реалізації державної фінансової політики економічного розвитку;
- удосконалено підходи до дієвого використання фінансових механізмів як складової економічної політики держави.

Проректор
з науково-педагогічної роботи
та міжнародних зв'язків

Анжеліка ГЕРАСИМЕНКО

Додаток С

Список опублікованих праць здобувача за темою дисертації:

наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Шалашна А.О. Державне фінансове забезпечення економічного зростання. Ефективна економіка. 2020. №12. URL:[http:// www.economy. nauka.com.ua](http://www.economy.nauka.com.ua) (0,4 друк. арк)
2. Shalashna A.O. Budget as an tool of economic development. Sciences of Europe. Praha, Czech Republic.2020. Vol.4. №.60. pp.39-43. (0,4 друк. арк.)
3. Шалашна А.О. Фінансова політика держави у системі розвитку економіки. Агросвіт. 2021. №24. С.65–70. (0,4 друк. арк.)
4. Шалашна А.О. Фінансово-бюджетна політика як інструмент соціально-економічного розвитку країни. Економічний вісник університету. Університет Григорія Сковороди в Переяславі. 2023. № 58. С.17–23. (0,4 друк. арк)

наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації :

5. Шалашна А.О. Державна фінансова політика у країнах із розвинутою економікою // Міжнародна науково-практична конференція "Перспективні напрямки розвитку економіки, фінансів, обліку та права: теорія і практика", (м.Полтава, 12 лютого 2020 р.). Полтава: ЦФЕНД, 2020. Ч.3. С. 52-54. (0,2 друк. арк.)
6. Шалашна А.О. Сутність державної фінансової політики економічного розвитку// Міжнародна науково-практична конференція "Стратегія і практика інноваційного розвитку фінансового сектору України", (м.Ірпінь, 26-27 березня 2020 р.). Ірпінь: УДФСУ, 2020. С.232-234. (0,2 друк. арк.)
7. Шалашна А.О. Фінансова політика держави в умовах трансформації економіки // Всеукраїнська науково-практична конференція "Фінансова політика як складова економічного розвитку", (м.Київ, 15-16 квітня 2020 р.). Київ: КНТЕУ, 2020. С.35-37. (0,2 друк. арк.)
8. Шалашна А.О. Державне фінансове регулювання соціально-економічних відносин // Всеукраїнська науково-практична конференція "Фінансова система України як складова інституційних перетворень економіки", (Київ, 14-15 квітня 2021 р.). Київ: КНТЕУ, 2021. С.33-35. (0,2 друк. арк.)

9. Шалашна А.О. Розвиток інституційних засад державної фінансової політики . Modern research in world science: матеріали міжнар. наук.-практ. конф.(м.Львів, 25–27 грудня 2022 р.). Львів,2022.С.1200-1205.(0,4 друк. арк.)
10. Шалашна А.О. Державна фінансова політика в умовах економічних перетворень //Всеукраїнська науково-практична конференція "Фінансова політика як складова економічного розвитку", (м.Київ, 11-12 квітня 2023 р.). Київ: ДТЕУ, 2023. С.35-36. (0,2 друк. арк.)

Додаток Т

Таблиця Т.1

Відомості про апробацію результатів дисертації

№ п/п	Назва конференції, конгресу, симпозіуму, круглого столу, місяця та дати проведення
1.	<i>Перспективні напрямки розвитку економіки, фінансів, обліку та права: теорія і практика</i> : Міжнар. наук.-практ. конф. (м.Полтава, 12 лютого 2020 р.)
2.	<i>Стратегія і практика інноваційного розвитку фінансового сектору України</i> : Міжнар. наук.-практ.конф. (м.Ірпінь, 26-27 березня 2020 р.)
3.	<i>Фінансова політика як складова економічного розвитку</i> : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 15–16 квітня 2020 р.)
4.	<i>Фінансова система України як складова інституційних перетворень економіки</i> : Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 14-15 квітня 2021 р.)
5.	<i>Modern Research in World Science</i> : Міжнародна наук.-практ.конф. (м.Львів, 25-27 грудня 2022 р.)
6.	<i>Фінансова політика як складова економічного розвитку</i> :Всеукр.наук.-практ.конф. (м.Київ, 11-12 квітня 2023 р.)